

YUHANNO

BAYON ETGAN MUQADDAS

XUSHXABAR

Kirish

Mazkur kitob Yangi Ahd tarkibidagi to'rtta Xushxabarning to'rtinchisidir. Kitobning muallifi Zabadiyoning o'g'li baliqchi Yuhannodir. Yuhanno, Butrus va Yuhanning akasi Yoqub Iso Masihning eng yaqin shogirdlari hisoblanadi. Yuhanno bu kitobda o'z ismini ishlatmay, o'zini Iso Masihning sevikli shogirdi deb tilga oladi (masalan, 13:23 ga qarang).

Mazkur kitob zamirida Iso Masihning shaxsiyati, ilohiy Kalom inson bo'lib kelgani, Masihning O'z samoviy Otasi — Xudo bilan bo'lgan munosabati va Iso Masihga e'tiqod qilish kabi mavzular yotadi. Iso Masih odamlarga O'zining kimligini tushuntirmoqchi bo'lib, turli obrazlardan foydalanadi. U O'zini "hayot noni", "hayotbaxsh suv manbayi", "olamning nuri", "yaxshi cho'pon", "yo'l, haqiqat va hayot", "haqiqiy tok" va "odamlarni oxiratda tiriltiruvchi, ularga hayot beruvchi Zot" deb ataydi.

Bu Xushxabar nima maqsadda yozilgani 20:31 da aytib o'tilgan: "Toki sizlar Isoning Masih, Xudoning O'g'li* ekanligiga ishonib, bu imoningiz tufayli hayotga ega bo'linglar." Muallif Isoning ta'limotini qiziqarli mantiqiy mulohazalar orqali taqdim etadi, u nur va zulmat, imon va imonsizlik, sevgi va nafrat, osmon va bu dunyo borasida so'z yuritadi.

Ushbu kitob azaldan mavjud bo'lgan Kalom haqidagi ma'lumot bilan boshlanadi. Ilohiy Kalom dunyo yaratilishidan oldin mavjud bo'lgan. Nimaiki yaratilgan bo'lsa, o'sha Kalom orqali vujudga kelgan. Xudoning Kalomi inson bo'lib tug'ildi, U Iso Masih edi. Iso Masih zulmatga g'arq bo'lgan bu dunyoga hayot nurini olib keldi. Masihga ishongan har bir kishi samoviy Otani tanib oladi va abadiy hayotdan bahramand bo'ladi.

Kitobning birinchi qismidan (1-12-boblar) Isoning qilgan mo'jizalari o'rin olgan, muallif Isoni Xudoning O'g'li, Xudo va'da qilgan Najotkor ekanligini e'tirof etadi. Ko'p odamlar Isoga ishonib, Unga ergashadilar. Ba'zilar esa Unga qarshi bo'ladilar.

Kitobning 13-17-boblarida Isoning O'z shogirdlariga qilgan g'amxo'rlikiga, Ustoz va shogirdlari orasidagi munosabatga e'tibor beriladi. Iso xochdagi o'limidan oldin, Qutlug' ziyofatda shogirdlarini ogohlantirib, yaqinlashayotgan fojidan qo'rqmasliklarini aytadi va ularga dalda beradi.

Isoning hibsga olinishi, kaltaklanishi, o'ldirilishi va tirilishi haqidagi hodisalar kitobning so'nggi qismidan o'rin olgan (18-21-boblar). Iso tirilgandan keyin bir necha marta shogirdlariga zohir bo'lgani haqidagi voqealar kitobga yakun yasaydi.

1-BOB

Kalom va Nur

¹ Azalda Kalom* bor edi.

Kalom Xudo bilan birga edi,
Kalom Xudo edi.

² Azalda U Xudo bilan birga edi.

³ Butun borliq Kalom orqali yaratilgan*,
Usiz yaratilgan biron narsa mavjud emas.

⁴ Kalom hayot manbayi edi,
Bu hayot insonlarning Nuri edi.

⁵ Nur zulmatda porlaydi,
Axir, zulmat Nurni yengolmadi.

⁶ Xudo Yahyo ismli bir odamni yubordi. ⁷ Yahyo Nur haqida shahodat qilgani kelgan edi, toki hamma uning shahodati orqali imon keltirsin. ⁸ Yahyoning o'zi Nur emas edi, u faqat Nur haqida shahodat qilgani kelgandi. ⁹ Har bir odamni yoritadigan haqiqiy Nur dunyoga kelayotgan edi*.

¹⁰ Ha, Kalom dunyoda edi,
Dunyo U orqali yaratilgandi,
Biroq dunyo Uni tanimadi.

¹¹ U O'z yurtiga keldi,
Lekin O'z xalqi Uni qabul qilmadi.

¹² Ammo Uni qabul qilganlarning hammasiga,
Unga imon keltirganlarga,
U Xudoning farzandi bo'lish huquqini berdi.

¹³ Ular tana xohishidan emas,
Er xohishidan ham emas,
Tabiiy yo'l bilan emas*,
Balki Xudodan tug'ilgan farzandlardir.

¹⁴ Kalom inson bo'ldi,
Oramizda yashadi*.
U inoyat va haqiqatga to'lgandi.
Biz esa Uning ulug'vorligini ko'rdik.
Bu ulug'vorlik Otadan* kelgan yagona O'g'ilga* mansub edi.

¹⁵ Yahyo U haqida guvohlik berib, baland ovozda dedi: "Mening ketimdan kelayotgan Zot mendan ulug'dir, chunki U mendan oldin mavjud bo'lgan, deb mana shu Kishi haqida aytgan edim."

¹⁶ Uning cheksiz inoyati tufayli
Biz hammamiz baraka ustiga baraka oldik.

¹⁷ Xudo qonunni Muso orqali berdi,
Inoyat va haqiqatni esa
U Iso Masih orqali ko'rsatdi.

¹⁸ Hech kim hech qachon Xudoni ko'rgan emas,
Samoviy Otaning bag'ridagi,
Aslida Xudo bo'lgan yagona O'g'il*
Uni bizga tanitdi.

Yahyo cho'mdiruvchining guvohligi

¹⁹⁻²⁰ Quddusdagi yahudiylar Yahyoning oldiga ruhoniylarni* va levilarni* yubordilar. Ular kelib, Yahyodan:

— Sen kimsan? — deb so'radilar. Yahyo javob berishdan bosh tortmadi. U shahodat

berib, ochiq-oydin:

— Men Masih* emasman, — deb aytdi. ²¹ Yana undan:

— Bo'lmasa kimsan? Ilyosmisan?* — deb so'radilar.

— Yo'q! — dedi u.

— Biz kutayotgan payg'ambarmisan?* — deb savol berdilar. U yana:

— Yo'q! — deb javob berdi.

²² — Unda kimsan? Bizni yuborganlarga javob berishimiz kerak. Sen o'zing haqingda nima deysan? — deb so'radilar.

²³ — Ishayo payg'ambar aytganiday*: "Egamizga to'g'ri yo'l oching", deb cho'lda yangrayotgan ovoz menman, — dedi Yahyo.

²⁴ Farziylar* tomonidan yuborilgan bu odamlar* ²⁵ Yahyoga dedilar:

— Modomiki, sen Masih ham, Ilyos ham, biz kutgan payg'ambar ham emas ekansan, nega xalqni suvga cho'mdirib yuribsan?

²⁶ Yahyo ularga javoban shunday dedi:

— Men odamlarni suvga cho'mdiriyapman, xolos. Lekin orangizda sizlar tanimaydigan bir Zot bor. ²⁷ U mening ortimdan kelyapti*, shunday bo'lsa-da, men Uning choriq iplarini yechishga ham arzimayman.

²⁸ Bu hodisa Iordan daryosining sharqiy qirg'og'idagi Baytaniya* qishlog'ida yuz bergan edi. Yahyo o'sha yerda odamlarni suvga cho'mdirib yurardi.

Iso — Xudoning qurbonlik Qo'zisi

²⁹ Ertasi kuni Yahyo Isoning yaqinlashib kelayotganini ko'rib, shunday dedi:

— Ana, Xudoning Qo'zisi! U dunyoni gunohdan poklaydi! ³⁰ Men ana shu Kishi haqida: "Mening ketimdan kelayotgan Zot mendan ulug'dir, chunki U mendan oldin mavjud bo'lgan", deb aytgan edim. ³¹ Men Uning kimligini bilmas edim. Lekin Uni Isroil xalqiga tanitish maqsadida, men odamlarni suvga cho'mdirgani keldim.

³² Yahyo yana shunday shahodat berdi:

— Men Ruhning osmondan kaptarday uchib kelganini va Uning ustiga qo'nganini ko'rdim. ³³ O'sha paytgacha men Uning kimligini bilmas edim. Lekin "Odamlarni suvga cho'mdirasan", deb meni yuborgan Xudo menga shunday degan edi: "Muqaddas Ruh kimning ustiga tushib qo'nganini ko'rsang, bilki, Muqaddas Ruhga Cho'mdiruvchi O'shadir." ³⁴ Men buni ko'rdim va sizlarga: "Bu Xudoning O'g'lidir*", deb aytyapman.

Isoning dastlabki shogirdlari

³⁵ Ertasi kuni Yahyo shogirdlarining ikkitasi bilan yana kechagi joyda edi. ³⁶ U o'tib ketayotgan Isoga qarab:

— Ana, Xudoning Qo'zisi! — dedi.

³⁷ Ikkala shogird Yahyoning bu so'zlarini eshitib, Isoning orqasidan ergashib borishdi. ³⁸ Iso o'girilib, ularning ergashib kelayotganini ko'rdi-da, ulardan:

— Sizlarga biron narsa kerakmi? — deb so'radi.

— Ravviy*, Siz qayerda turasiz? — deyishdi ular. (Ravviy "ustoz" demakdir.)

³⁹ — Yuringlar, ko'rasizlar, — dedi Iso.

Ular borib, Isoning turar joyini ko'rganlarida, soat to'rt* bo'lib qolgan edi. Shuning uchun ular o'sha kuni Iso bilan qolishdi. ⁴⁰ Yahyodan Iso haqida eshitib, Unga ergashganlardan biri Endrus edi. Endrus Shimo'nning* ukasi edi. ⁴¹ U darrov akasi Shimo'nni topdi—da, unga:

— Biz Masihni topdik, — dedi. (Masih “Xudoning tanlagani” demakdir.) ⁴² Endrus akasini Isoning oldiga olib keldi. Iso unga qarab:

— Sen Yuhanno* o'g'li Shimo'nsan. Sening isming Kifas* bo'ladi, — dedi. (Kifas yunonchada Butrus, ya'ni “tosh” demakdir.)

⁴³ Ertasi kuni Iso Jalila hududiga bormoqchi bo'ldi. U Filipni uchratib, unga:

— Ortimdan yur! — dedi.

⁴⁴ Filip Baytsayda shahridan bo'lib, Endrus va Butrusning hamshahari edi. ⁴⁵ Filip Natanilni* topib, unga dedi:

— Muso Tavrot kitobida, boshqa payg'ambarlar ham o'zlarining bitiklarida* bir Zot to'g'risida yozishgan edi. Biz o'sha Zotni topdik. U Nosira shahridan, Yusuf o'g'li Iso ekan!

⁴⁶ — Nosira shahridan? U yerdan biron yaxshilik chiqarmidi?! — dedi Natanil unga.

— Yur, ko'rasan! — dedi unga Filip.

⁴⁷ Iso yaqinlashib kelayotgan Natanilni ko'rib, u haqda shunday dedi:

— Ana Isroilning haqiqiy avlodi. U hiyla degan narsani bilmaydi*.

⁴⁸ Natanil Isodan so'radi:

— Siz meni qayerdan taniysiz?

— Filip seni chaqirmasdan oldin, sen anjir daraxtining tagida eding. Men seni o'sha yerda ko'rgan edim, — deb javob berdi Iso. ⁴⁹ Shunda Natanil dedi:

— Ustoz, Siz Xudoning O'g'lisiz! Isroilning Shohisiz!

⁵⁰ Iso unga javoban dedi:

— Men senga: “Seni anjir daraxti tagida ko'rdim” deganim uchungina ishonyapsan. Sen bundan ham buyuk ishlarni ko'rasan!

⁵¹ So'ng yana shunday deb qo'shib qo'ydi:

— Sizlarga chinini aytayin: sizlar osmon ochilganini va Xudoning farishtalari Inson O'g'li* oldiga tushib—chiqayotganini ko'rasizlar*.

2–BOB

Isoning dastlabki mo'jizasi

¹ Ikki kundan keyin Jaliladagi Ka'na qishlog'ida nikoh to'yi bo'ldi. Isoning onasi o'sha yerda edi. ² Iso bilan shogirdlari ham to'yga taklif qilingan edilar.

³ Sharob tugay deb qolganda, onasi Isoga:

— Ularda sharob qolmabdi, — dedi.

⁴ — Buning Menga nima daxli bor?! Mening vaqt—soatim hali kelgani yo'q, — dedi Iso. ⁵ Shunda onasi xizmatkorlarga:

— U sizlarga nima desa, shuni qilinglar, — dedi.

⁶ O'sha yerda yahudiylarning poklanish marosimlarida ishlatiladigan oltita tosh xum bor edi. Har bir xum ichiga o'n—o'n ikki chelak* suv sig'ardi.

⁷ Iso xizmatkorlarga:

— Xumlarni suvga to'ldiringlar, — dedi. Ular xumlarni limmo—lim qilib suvga

to'ldirishdi.⁸ Iso ularga:

— Endi xumdagi suvdan ozgina olib, to'yboshiga olib boringlar, — dedi. Ular olib borishdi.

⁹ To'yboshi sharobga aylangan suvni tatib ko'rdi. Bu sharobning qayerdan kelganligini u bilmas edi, faqat olib kelgan xizmatkorlar bilishar edi. To'yboshi kuyovni chaqirtirib,¹⁰ unga dedi:

— Dasturxonga avval yaxshi sharob tortiladi. Mehmonlar ichib to'rganlaridan keyin, yomonrog'i tortiladi. Sen esa yaxshi sharobni shu paytgacha saqlab kelibsani!

¹¹ Bu Isoning qilgan birinchi mo'jizasi edi. Iso bu mo'jizali alomatni Jaliladagi Ka'na qishlog'ida namoyish etib, O'zining ulug'vorligini zohir qildi. Shogirdlari Unga ishonidilar.

¹² Shundan keyin Iso, onasi, ukalari va shogirdlari Kafarnahum shahriga bordilar va u yerda bir necha kun turdilar.

Iso savdogarlarni Ma'baddan quvadi

¹³ Yahudiylarning Fisih bayrami* yaqinlashib qolgani uchun Iso Quddus shahriga bordi. ¹⁴ Ma'bad hovlisiga kirganda, u yerda mol–qo'y, kaptar sotayotganlarni va xontaxtalar yonida o'tirgan sarroflarni* ko'rdi. ¹⁵ Iso arqondan qamchi yasadi–da, Ma'baddan hammani mol–qo'ylari bilan birga quvib chiqardi. Sarroflarning xontaxtalarini ag'darib, pullarini sohib yubordi. ¹⁶ Kaptar sotuvchilarga:

— Bularni yo'qotinglar bu yerdan! Otamning uyini bozor qilmanglar! — dedi.

¹⁷ Shunda Uning shogirdlari Muqaddas bitiklardagi: "Sening uyingga bo'lgan sevgim ichimni yondirar"* degan so'zlarni esladilar.

¹⁸ — Bunday qilishga nima haqing bor?! Bordi–yu, haqing bo'lsa, bironta alomat ko'rsatib, buni isbotla! — deb talab qila boshladi yahudiylar.

¹⁹ Iso shunday javob berdi:

— Mana bu Ma'badni buzinglar, Men uch kun ichida uni tiklayman.

²⁰ Bunga javoban yahudiylar dedilar:

— Bu Ma'bad qirq olti yildan beri qurilyapti*, Sen esa uni uch kunda tiklamoqchimisani–a?!

²¹ Holbuki, Iso Ma'bad deb O'zining badanini nazarda tutgan edi. ²² Iso o'lib tirilgandan keyin, shogirdlari Uning bu gapini esladilar. Shunda Muqaddas bitiklarga va Isoning so'zlariga ishonidilar.

²³ Iso Quddusda Fisih bayramida bo'lganda, ko'p odamlar Uning qilayotgan mo'jizali alomatlarini ko'rib, Unga imon keltirdilar. ²⁴ Ammo Iso odamlarning qanaqaligini bilgani uchun O'zini ularga ishonmas edi. ²⁵ Inson haqida Unga biron gap aytishning hojati yo'q edi. Chunki inson dilida nima borligini U bilar edi.

3–BOB

Iso va Nikodim

¹ Yahudiy yo'lboshchilaridan Nikodim ismli bir odam bor edi, u farziylar mazhabida edi. ² Bu odam bir kuni kechasi Isoning oldiga kelib, Unga dedi:

— Ustoz, Siz Xudodan kelgan bir muallim ekanligingizni biz bilamiz. Agar Xudo Siz bilan bo'lmaganda edi, Siz bunday mo'jizali alomatlarini qila olmas edingiz.

³ Iso unga shunday javob berdi:

— Sizga chinini aytay: qaytadan* tug‘ilmagan bironta odam Xudoning Shohligini* ko‘rolmaydi.

⁴ — Keksa odam tug‘ila olarmidi?! U onasining qorniga qayta kirib, yana tug‘ila olmaydi—ku! — dedi Nikodim. ⁵ Iso shunday javob berdi:

— Sizga chinini aytay: suvdan va Ruhdan tug‘ilmagan bironta odam Xudoning Shohligiga kirolmaydi. ⁶ Odam jismonan ota–onadan tug‘iladi, ruhan esa Muqaddas Ruhdan tug‘iladi. ⁷ “Sizlar qaytadan tug‘ilishingiz kerak” deganimga taajjublanmang. ⁸ Ruh xuddi shamolga o‘xshaydi. Shamol istagan joyda esaveradi. Uning tovushini eshitasiz–u, lekin qaysi tomondan kelib, qaysi tomonga ketishini bilmaysiz. Ruhdan tug‘ilgan har bir kishida ham shunday bo‘ladi.

⁹ — Bu qanday bo‘lishi mumkin? — deb so‘radi Nikodim. ¹⁰ Iso unga shunday javob berdi:

— Siz Isroilning ustozisiz—ku! Nahotki shuni bilmasangiz?! ¹¹ Sizga chinini aytay: biz bilganimizni so‘zlaymiz, ko‘rganimiz haqida shahodat beramiz. Lekin sizlar bizning shahodatimizni qabul qilmayapsizlar. ¹² Agar sizlar yerdagi narsalar haqida aytganlarimga ishonmasangizlar, samoviy narsalar to‘g‘risida gapirganlarimga qanday ishonasizlar? ¹³ Osmondan tushgan* Inson O‘g‘lidan boshqa hech kim osmonga chiqqan emas. ¹⁴ Muso sahroda bronza ilonni* xodaga mahkamlab, qanday yuqoriga ko‘targan bo‘lsa, Inson O‘g‘li ham xuddi shunday yuqoriga ko‘tarilishi kerak*. ¹⁵ Shu tariqa imonga kelgan har bir kishi U orqali abadiy hayotga ega bo‘ladi*.

¹⁶ Zero*, Xudo olamni shunchalik sevdiki, O‘zining yagona O‘g‘lini berdi. Toki Unga ishonganlardan birontasi halok bo‘lmasin, balki abadiy hayotga ega bo‘lsin. ¹⁷ Xudo dunyoni hukm qilish uchun emas, balki O‘g‘li orqali qutqarish uchun Uni dunyoga yubordi. ¹⁸ Unga ishongan odam hukm qilinmaydi. Unga ishonmagan odam esa allaqachon mahkum bo‘lgan, chunki u Xudoning yagona O‘g‘liga ishonmadi.

¹⁹ Hukm shunday dalilga asoslangan: dunyoga nur keldi, ammo odamlar nurdan ko‘ra, zulmatni yaxshi ko‘rdilar, chunki ularning qilmishlari yovuz edi. ²⁰ Qabihlik qilgan odam nurdan nafratlanadi. Qilmishlari fosh bo‘lmasligi uchun u nurdan qochadi.

²¹ Haqiqat yo‘lini tutgan odam esa nurga keladi. Bunday odamning ishlari Xudo orqali qilinganligini nur hammaga ayon qiladi.

Yahyo cho‘mdiruvchi Iso Masih haqida guvohlik beradi

²² Shundan keyin Iso shogirdlari bilan Yahudiya o‘lkasiga bordi. Iso ular bilan bir qancha vaqt u yerda qolib, odamlarni suvga cho‘mdirdi. ²³ Yahyo ham Saleym degan joyning yaqinidagi Eynon yerida* xalqni suvga cho‘mdirardi. U yer nihoyatda sersuv edi. Odamlar doim Yahyoning oldiga kelib, suvga cho‘mdirilardi. ²⁴ Bu hodisalar Yahyo zindonga tashlanishdan* oldin yuz bergan edi.

²⁵ Shu mahal Yahyoning shogirdlari bilan bir yahudiy kishi orasida tahorat haqida bahs bo‘ldi. ²⁶ Ular Yahyoning oldiga borib dedilar:

— Ustoz! Iordan daryosining sharqiy qirg‘og‘ida yoningizdagi bir Odam haqida guvohlik bergan edingiz—ku, o‘sha Odam xalqni suvga cho‘mdirib yuribdi, hamma Uning oldiga boryapti.

²⁷ Bunga javoban Yahyo dedi:

— Agar osmondan berilmasa, inson hech narsa qila olmaydi. ²⁸ “Men Masih emasman, faqat Uning oldidan yuborilganman”, deb aytgan so‘zlarimga o‘zlarimgiz

guvohsizlar. ²⁹ Kelin kuyovga tegishlidir. Kuyov jo'ra esa kuyov yonida turib, uning ovozini eshitganidan sevinib xursand bo'ladi. Xuddi shunday men ham bugun benihoyat shodman. ³⁰ Masih yuksalishi, men esa pasayishim kerak.

³¹ Yuqoridan* kelgan Zot hammadan ustundir. Yerdan bo'lgan odam yerga mansubdir va yerga xos masalalar to'g'risida gapiradi. Osmondan Kelgan esa hammadan ustundir. ³² U ko'rgani va eshitgani haqida guvohlik beradi, ammo hech kim Uning guvohligini qabul qilmaydi. ³³ Uning guvohligini qabul qilgan kishi esa Xudoning haqligini tasdiqlaydi. ³⁴ Xudo yuborgan Zot Xudoning so'zlarini gapiradi. Zero, Xudo O'z Ruhini Unga cheksiz-o'lchovsiz beradi. ³⁵ Ota O'g'lini yaxshi ko'radi, U hamma narsani O'g'lining qo'liga topshirgan. ³⁶ Xudoning O'g'liga* ishongan har bir odam abadiy hayotga ega bo'ladi. O'g'ilni rad etgan odam esa hayot ko'rmay, Xudoning g'azabi ostida qoladi.

4–BOB

Iso va Samariyalik ayol

¹⁻³ Iso Yahyodan ko'ra, ko'proq shogird orttirib, suvga cho'mdiryapti degan xabar farziylarning qulog'iga yetib bordi. Vaholanki, xalqni Isoning O'zi emas, shogirdlari suvga cho'mdirayotgan edilar. Bu xabar farziylarning qulog'iga yetib borganini Iso eshitgach, Yahudiyani tark etib, yana Jalilaga yo'l oldi. ⁴ Yo'lda U Samariyadan o'tishi kerak edi. ⁵ Shunday qilib, U Samariyaning Sixar degan shahriga keldi. Bu shahar Yoqub* o'z o'g'li Yusufga bergan yerga yaqin edi. ⁶ Yoqubning qudug'i ham o'sha yerda edi.

Yo'l yurib charchagan Iso quduqning yoniga o'tirdi. Taxminan tush payti* edi. ⁷ Shu vaqt Samariyalik bir ayol suv olgani kelib qoldi. Iso unga:

— Menga ichgani suv ber, — dedi. ⁸ Isoning shogirdlari esa ovqat sotib olish uchun shaharga ketgan edilar.

⁹ Samariyalik ayol Unga shunday dedi:

— Siz yahudiy bo'lsangiz, men esa Samariyalik ayol bo'lsam, qanday qilib mendan suv so'rashga jur'at etdingiz?!

Nega desangiz, yahudiylar Samariyaliklar bilan aloqa qilmaydilar.

¹⁰ Iso ayolga dedi:

— Xudo senga qanday in'om bermoqchi ekanligini va sendan suv so'rgan Odam kim ekanligini sen bilmaysan. Bilganingda edi, o'zing Undan suv so'rgan bo'lar eding va U senga hayotbaxsh suvni bergan bo'lardi.

¹¹ — Taqsir! — dedi ayol, — Sizda suv oladigan hech narsangiz yo'q-ku, quduq esa chuqur. Hayotbaxsh suvingizni qayerdan olasiz? ¹² Bu quduqni bizga bobokalonimiz Yoqub bergan. Uning o'zi ham, bolalari ham, chorvasi ham bu quduqdan suv ichgan. Nahotki Siz Yoqubdan ham ustun bo'lsangiz?!

¹³ Iso ayolga shunday javob berdi:

— Bu suvdan kim ichsa, yana chanqab qoladi. ¹⁴ Lekin Men beradigan suvdan kim ichsa, abadiy chanqamaydi. Men beradigan suv o'sha odamning vujudida buloqqa aylanib, to' abad hayot sari jo'shib oqadi.

¹⁵ — Taqsir, bu suvdan menga ham bering. Men ham hech qachon chanqamayin, suv olgani bu yerga kelavermayin, — dedi ayol.

¹⁶ — Borib, eringni bu yerga chaqirib kel, — dedi Iso.

¹⁷ — Mening erim yo‘q, — dedi ayol.

— Erim yo‘q, deb sen to‘g‘risini aytding, — dedi Iso. ¹⁸ — Sening besh nafar ering bo‘lgan, hozirgisi ham ering emas. Sen to‘g‘risini aytding!

¹⁹ — Hazrat*, Siz payg‘ambar ekaningizni ko‘rib turibman, — dedi ayol. ²⁰ — Ota-bobolarimiz Xudoga bu tog‘da* sajda qilar edilar. Ammo sizlar — yahudiylar esa Xudoga sajda qilinadigan joy Quddusda, deysizlar.

²¹ Iso unga dedi:

— Ey ayol, Menga ishongin, shunday vaqt keladiki, o‘shanda osmondagi Otaga na bu tog‘da, na Quddusda sajda qilasizlar. ²² Sizlar — Samariyaliklar kimga sajda qilayotganingizni bilmaysizlar*, biz esa kimga sajda qilayotganimizni bilamiz. Chunki najot yahudiylardan keladi. ²³ Ammo shunday vaqtlar keladiki, haqiqiy sajda qiluvchilar Otaga Ruhda va haqiqatda sajda qiladilar. Bunday vaqt keldi ham! Ota shu yo‘sinda O‘ziga sajda qiluvchilarni izlaydi. ²⁴ Xudo Ruhdir, Unga sajda qiluvchilar ham Muqaddas Ruh boshchiligida, haqiqatni bilgan holda sajda qilishlari lozim.

Аёл Исора:

— Мен Масих келишини биламан. У келганда, ҳамма нарсани бизга тушунтиради, — деди. (Масих “Худонинг танлагани” демакдир.)

²⁵ Ayol Isoga:

— Men Masih kelishini bilaman. U kelganda, hamma narsani bizga tushuntiradi, — dedi. (Masih “Xudoning tanlagani” demakdir.)

²⁶ Iso ayolga dedi:

— O‘sha Menman. Sen bilan gaplashib turibman.

²⁷ Shu paytda Isoning shogirdlari kelib qolishdi. Uning bir ayol bilan gaplashayotganini ko‘rib hayron bo‘lishdi. Lekin birortasi ham: “Nima xohlaysiz?” yoki: “Nimaga bu ayol bilan gaplashyapsiz?” deb so‘ramadi.

²⁸ Ayol ko‘zasini o‘sha yerda qoldirdi—da, shaharga borib, odamlarga dedi:

²⁹ — Yuringlar, bir Odamni ko‘ringlar. U mening qilgan hamma ishlarimni aytib berdi! O‘sha Masih emasmikin?

³⁰ Odamlar shahardan chiqib, Isoning oldiga bordilar.

³¹ Shu orada shogirdlari Isoga:

— Ustoz, ovqat yeb oling, — deb taklif qildilar. ³² Ammo Iso ularga dedi:

— Mening yeydigan ovqatim bor, sizlar bu ovqat to‘g‘risida bilmaysizlar.

³³ Shogirdlari o‘zaro gaplashib: “Biron kishi Unga ovqat keltirganmikin?” deb aytishardi. ³⁴ Iso ularga dedi:

— Mening ovqatim — Meni Yuborganning irodasini ado etish, Uning ishini tugatishdir. ³⁵ Sizlar: “Ekinlar to‘rt oyda yetiladi” degan iborani ishlatasizlar. Men esa sizlarga aytaman: ko‘zlaringizni ochinglar! Ekinzorlarga qaranglar! Hosil yetilgan, o‘rim–yig‘imga tayyor bo‘lgan. ³⁶ O‘roqchi hozirdan yaxshi daromad olmoqda, abadiy hayot uchun hosil yig‘moqda. Toki hosilni ekkan va o‘rgan birga quvonishsin. ³⁷ “Biri ekadi, boshqasi o‘radi” degan maqol shu vaziyatga to‘g‘ri keladi. ³⁸ Men sizlarni o‘zingiz mehnat qilib ekmagani hosilni o‘rgani yubordim. Boshqalar mehnat qilgan edilar, sizlar esa ularning mehnatidan foydalanasizlar.

³⁹ Shundan keyin o‘sha shaharda yashovchi talay Samariyaliklar Isoga imon keltirishdi. Ular haligi ayolning “U mening qilgan hamma ishlarimni aytib berdi” degan guvohligiga ishongan edilar. ⁴⁰ Shunday qilib, Samariyaliklar Isoning oldiga kelib: “Biz

bilan qoling”, deb Isoga yolvorishdi. Iso ikki kun o’sha yerda qoldi. ⁴¹ Isoning aytgan so’zlari tufayli ko’p odamlar imon keltirdi. ⁴² Shunda ular ayolga dedilar:

— Endi sening so’zlaring tufayligina ishonayotganimiz yo’q. Uni o’zimiz ham eshitdik. U haqiqatan ham olamning Najotkori ekanligiga amin bo’ldik*.

Iso amaldorning o’g’lini sog’aytiradi

⁴³ Ikki kundan keyin Iso u yerdan Jalila hududiga jo’nab ketdi. ⁴⁴ U: “Payg’ambar o’z yurtida e’tibor topmaydi”, deb ta’kidlagandi. ⁴⁵ Jalilaga kelganda esa, aholi Uni ochiq chehra bilan kutib oldi. Chunki ular Fisih bayrami uchun Quddusga borganlarida, u yerda Isoning qilgan hamma ishlarini ko’rgan edilar.

⁴⁶ Shunday qilib, Iso yana Jaliladagi Ka’na qishlog’iga keldi. Bu yerda U suvni sharobga aylantirgan edi. O’sha paytda Kafarnahum shahrida bir saroy amaldorining* o’g’li kasal bo’lib yotgan edi. ⁴⁷ Bu odam Isoning Yahudiyadan Jalilaga kelganligini eshitib, Uning oldiga bordi. Isoga:

— Yuring, o’lim to’shagida yotgan o’g’linga shifo bering, — deb yolvordi.

⁴⁸ — Sizlar alomatu mo’jizalar ko’rmaguncha ishonmaysizlar! — dedi unga Iso.

⁴⁹ — Yura qoling Hazrat, o’g’ilginam o’lib qolmasin! — dedi saroy amaldori Unga.

⁵⁰ — Siz boravering. O’g’lingiz sog’-salomat, — dedi Iso.

U odam Isoning aytganiga ishonib, jo’nab ketdi. ⁵¹ U hamon yo’lda ekan, xizmatkorlari unga peshvoz chiqib:

— O’g’lingiz sog’-salomat, — degan xabar keltirdilar.

⁵² — Qaysi soatda ahvoli yengillashdi? — deya so’radi u.

— Kecha tushda, soat birlarda* isitmasi tushdi, — deyishdi xizmatkorlar.

⁵³ “O’g’lingiz sog’-salomat” degan so’zlarni Iso aynan o’sha vaqtda aytganini bolaning otasi angladi. Shunda o’zi va butun xonadoni Isoga imon keltirdi.

⁵⁴ Bu esa Isoning Yahudiyadan Jalilaga kelib ko’rsatgan ikkinchi mo’jizali alomati edi.

5-BOB

Iso sholni sog’aytiradi

¹ Bu hodisalardan keyin Iso yahudiylarning bayramini nishonlash uchun Quddusga bordi. ² Quddusning Qo’y darvozasi yonida bir hovuz bor edi. Bu hovuzning oramiycha* nomi Baytzada* bo’lib, beshta ayvoni bor edi. ³⁻⁴ Bu ayvonlarda ko’r, cho’loq va shol bo’lgan ko’p nogironlar yotar edi*. ⁵ Bu yerda o’ttiz sakkiz yildan beri nogiron bo’lib yotgan bir kishi bor edi. ⁶ Iso uning yotganini ko’rdi, u uzoq vaqtdan beri xasta ekanligini Iso bilardi. Shuning uchun undan:

— Sog’ayishni istaysanmi? — deb so’radi. ⁷ Nogiron odam Isoga shunday javob berdi:

— Taqsir, suv qimirlaganda meni hovuzga tushiradigan odam yo’q. Men borgunimcha, boshqasi mendan oldin tushib oladi.

⁸ Iso unga shunday dedi:

— O’rningdan tur! To’shagingni olib, yur!

⁹ O’sha odam shu zahoti sog’ayib ketdi. To’shagini olib, yura boshladi.

Bu hodisa Shabbat kuni sodir bo’ldi. ¹⁰ Shuning uchun yahudiylar sog’ayib ketgan odamga deyishdi:

— Bugun Shabbat kuni! Shu kuni to’shakni ko’tarib yurish qonunda man etilgan!*

¹¹ U odam esa shunday javob berdi:

— Meni sog'aytirgan Kishi menga: "To'shagingni olib, yur", deb aytdi.

¹² — "To'shagingni olib, yur", deb aytgan Odam kim? — deb so'radilar. ¹³ Shifo topgan odam esa Uning kimligini bilmas edi, u yerda xalq ko'pligidan Iso O'zini chetga olgan edi.

¹⁴ Keyinroq Iso u odamni Ma'badda uchratib qolib, unga dedi:

— Mana, sen sog'ayding. Endi gunoh qilma, tag'in boshingga bundan battar kunlar kelmasin.

¹⁵ Bu odam borib, uni sog'aytirgan Iso ekanligini yahudiylarga aytdi. ¹⁶ Ular esa, Isoni Shabbat kunida bunday ishlar qilib yurgani uchun quvg'in qila boshladilar*. ¹⁷ Ammo Iso ularga shunday dedi:

— Mening Otam shu kungacha O'z ishini qilib kelyapti, Men ham O'z ishimni qilyapman, — dedi.

¹⁸ Ana shu so'zi uchun yahudiylar Isoni o'ldirishga yanada ko'proq harakat qilishdi. Chunki U nafaqat Shabbat qoidalarini buzdi, balki Xudoni Otam deb, O'zini Xudoga tenglashtirgan edi.

O'g'ilning hokimiyati

¹⁹ Iso yahudiylarga shunday dedi: "Sizlarga chinini aytay: O'g'il O'zidan–O'zi hech narsa qila olmaydi. Faqat Otasidan ko'rgan ishlarni qiladi. Osmondagi Ota nimalarni qilsa, O'g'il ham xuddi shularni qiladi. ²⁰ Axir, Ota O'g'lini yaxshi ko'radi, O'zi qilgan hamma ishlarni O'g'liga ko'rsatadi. U O'g'liga bundan ham buyukroq ishlarni ko'rsatadi, shunda hammangiz hayron qolasizlar. ²¹ Ota o'liklarni tiriltirib, ularga hayot baxshida etganday, O'g'il ham istagan odamiga hayot baxsh etadi. ²² Shuningdek, Ota hech kimni hukm qilmaydi, balki hukm qilish huquqini O'g'liga bergan, ²³ toki hamma osmondagi Otani hurmat qilganday, O'g'lini ham hurmat qilsinlar. Kim O'g'ilni hurmat qilmasa, Uni yuborgan Otani ham hurmat qilmagan bo'ladi.

²⁴ Sizlarga chinini aytay: Mening so'zlarimni tinglagan va Meni Yuborganga ishongan kishi abadiy hayotga egadir. U hukm qilinmaydi. Zotan, u o'limdan hayotga o'tgan.

²⁵ Sizlarga chinini aytay: o'liklar Xudo O'g'lining* ovozini eshitadigan vaqt keladi, kelib qoldi ham. O'g'ilning ovozigga quloq solganlar tiriladi. ²⁶ Zero, Otaning O'zi hayot manbayi bo'lgani kabi, O'g'liga ham hayot manbayi bo'lish qudratini ato qildi. ²⁷ Bundan tashqari, samoviy Ota insonlarni hukm qilish hokimiyatini O'g'liga berdi, chunki U Inson O'g'lidir. ²⁸ Bunga hayron qolmanglar! Qabrda yotgan marhumlarning hammasi Inson O'g'lining ovozini eshitadigan vaqt keladi. ²⁹ Shunda o'liklar qabrlaridan chiqadilar: yaxshilik qilganlar yashash uchun tiriladi, yomonlik qilganlar esa mahkum bo'lish uchun tiriladi.

Iso haqida Xudoning bergan guvohligi

³⁰ Men O'zimdan O'zim hech narsa qilolmayman. Osmondagi Otam Menga qanday aytsa, shunday hukm qilaman, shuning uchun hukmim to'g'ridir. Zotan, Men O'z irodamni emas, balki Meni yuborgan Otamning irodasini bajo keltirishni istayman.

³¹ Agar Men O'zim haqimda O'zim guvohlik bersam, Mening guvohligim haqiqiy bo'lmaydi. ³² Ammo Men haqimda guvohlik beruvchi boshqasi bor. Uning bergan guvohligi haqiqat ekanligini bilaman.

³³ Sizlar Yahyoning oldiga odam yubordingizlar, u haqiqat to'g'risida guvohlik berdi.

³⁴ Garchi Men insonning guvohligiga muhtoj bo'lmam—da, lekin bularni sizlar najot topishingiz uchun aytyapman. ³⁵ Yahyo go'yo yonib turib, nur sochgan bir chiroqday edi. Sizlar esa uning nurida birpas quvonmoqchi bo'ldingizlar. ³⁶ Biroq Men Yahyodan ko'ra, kattaroq guvohlikka egaman. Guvohlik deb, Men tugatishim uchun osmondagi Otam bergan ishlarni nazarda tutyapman. Bularning hammasi Meni Otam yuborganidan dalolat beradi.

³⁷ Meni yuborgan Otamning O'zi ham Men haqimda guvohlik berib turibdi. Sizlar esa hech qachon Uning ovozini eshitmagansiz, qiyofasini ham ko'rmagansiz. ³⁸ Uning kalomi ham ko'nglingizdan joy olmadi, chunki sizlar U yuborgan Zotga ishonmayapsizlar.

³⁹ Sizlar Muqaddas bitiklarni* tekshirasizlar, chunki ular orqali abadiy hayotga ega bo'lamiz, deb o'ylaysizlar. Ammo o'sha Yozuvlar Men to'g'rimda guvohlik beradi—ku!

⁴⁰ Sizlar esa hayotga ega bo'lish uchun oldimga kelishni istamaysizlar.

⁴¹ Men insonlardan tahsin kutmayman. ⁴² Lekin sizlarni bilaman, qalbingizda Xudoning sevgisi yo'q. ⁴³ Men Otamning nomidan keldim, ammo sizlar Meni qabul qilmayapsizlar. Agar kimdir o'z nomidan kelsa, uni qabul qilaverasizlar. ⁴⁴ Sizlar bir-biringizdan tahsinlar olishni yaxshi ko'rasizlar, lekin yagona Xudoning tahsiniga sazovor bo'lishga harakat qilmaysizlar. Qanday qilib ham Menga ishona olardingiz?! ⁴⁵ Men sizlarni Ota oldida ayblayman, deb o'ylamanglar. Sizlar Musoga umid bog'lagansizlar. Musoning o'zi sizlarni ayblaydi. ⁴⁶ Agar Musoga ishonganingizda edi, Menga ham ishongan bo'lar edingizlar. Axir, u Men haqimda yozgan edi. ⁴⁷ Musoning yozuvlariga ishonmagan bo'lsangiz, Mening so'zlarimga qanday ishonasizlar?!"

6–BOB

Iso 5000 kishini to'ydiradi

¹ Shundan keyin Iso qayiqda Jalila ko'lining narigi qirg'og'iga suzib o'tdi* (Jalila ko'lini Tiberiyas ko'li deb ham atashardi). ² Bir talay xaloyiq Isoning orqasidan ergashib borardi. Chunki Iso mo'jizali alomatlar orqali xastalarni sog'aytirganini ular ko'rgan edilar. ³ U shogirdlari bilan toqqa chiqib o'tirdi. ⁴ Yahudiylarning Fisih bayrami yaqinlashayotgan edi.

⁵ Iso qarasa, bir talay xaloyiq U tomonga kelayotgan ekan. Iso Filipdan:

— Bu odamlarni to'yg'azish uchun qayerdan non sotib olamiz? — deb so'radi. ⁶ Iso bu gapni Filipni sinab ko'rish uchun aytayotgan edi, aslida nima qilishni O'zi bilar edi.

⁷ Filip shunday javob berdi:

— Bularning har biriga bir burda non berish uchun ikki yuz kumush tangaga* non sotib olsak ham yetmaydi!

⁸ Shunda shogirdlaridan biri, Butrusning* ukasi Endrus Isoga dedi:

⁹ — Bu yerdagi bir bolada beshta arpa non bilan ikkita baliq bor ekan. Lekin shuncha odamga bu nima ham bo'lar edi.

¹⁰ — Odamlarni yerga o'tqazinglar, — dedi Iso.

U yer qalin maysazor edi. Odamlarning hammasi yerga o'tirishdi. Olomon orasida taxminan besh mingga yaqin erkak bor edi. ¹¹ Iso nonlarni olib, shukrona duosini o'qidi. So'ng o'tirganlarning hammasiga tarqatdi*. Baliqlarni ham xuddi shunday qildi. Odamlar istaganlaricha yedilar.

¹² Hammalari yeb to'yganlaridan keyin, Iso shogirdlariga shunday dedi:

— Ortib qolgan non burdalarini yig'ib olinglar, isrof bo'lmasin.

¹³ Shogirdlar yeyilgan beshta arpa nondan ortib qolgan burdalarni yig'ib olishdi, o'n ikkita savat to'ldi. ¹⁴ Shunda odamlar Isoning qilgan mo'jizali alomatini ko'rib:

— Haqiqatan ham dunyoga kelishi kerak bo'lgan payg'ambar* mana shu Kishi ekan, — dedilar. ¹⁵ Ular Isoni zo'rlik bilan shoh qilib ko'tarmoqchi bo'ldilar. Buni bilgan Iso yolg'iz O'zi toqqa chiqib ketdi.

Iso suv ustida yuradi

¹⁶ Kechki payt Isoning shogirdlari ko'l bo'yiga bordilar. ¹⁷ Qorong'i tushgan, Iso esa hali ham ularning oldiga kelmagan edi. Shogirdlar qayiqqa tushib, ko'lning narigi tomonidagi* Kafarnahumga qarab yo'l oldilar. ¹⁸ Kuchli shamol esib, ko'l to'lqinlanib ketayotgan edi. ¹⁹ Ular qirg'oqdan besh chaqirimcha* masofani suzganlaridan keyin, ko'l yuzida yurib kelayotgan Isoni ko'rishdi. U qayiqqa yaqinlashayotgan edi, shogirdlar qattiq vahimaga tushishdi.

²⁰ — Qo'rqmanglar, bu Menman! — dedi ularga Iso.

²¹ Ular Isoni qayiqqa olmoqchi bo'ldilar. O'sha zahoti qayiq ular borayotgan qirg'oqqa yetib to'xtadi.

Iso — hayot noni

²² Ertasi kuni xalq Isoni qidira boshladi. Odamlar u yerda faqat bir qayiq borligini va shogirdlar Isoni qoldirib, o'zlari qayiqda suzib ketganlarini bilishardi. ²³ Shu payt Tiberiyasdan* boshqa qayiqlar kelib qoldi. Qayiqlar to'xtagan joy Rabbimiz Iso O'z shukrona duosini o'qigan va xalq non yegan yerga yaqin edi. ²⁴ Odamlar Iso bilan shogirdlarining u yerda yo'qligini ko'rgach, qayiqlarga tushib, Isoni qidirib Kafarnahumga suzib kelishdi. ²⁵ Ular Isoni ko'lning narigi bo'yidan* topib, Undan so'rashdi:

— Ustoz, Siz qachon bu yerga keldingiz?

²⁶ Iso ularga shunday javob berdi:

— Sizlarga chinini aytayin: sizlar mo'jizali alomatlarini ko'rganingiz uchun emas, balki non yeb to'yganingiz uchun Meni qidirayapsizlar. ²⁷ Siz o'tkinchi ozuqa uchun emas, abadiy hayotga boshlovchi boqiy ozuqa uchun harakat qilinglar. Bunday ozuqani sizlarga Inson O'g'li beradi. Zotan, Otamiz Xudoning O'zi bu vazifa uchun Uni ma'qul deb topdi.

²⁸ Odamlar Isoga shunday savol berishdi:

— Xudoga ma'qul ishlarni bajarish uchun nima qilishimiz kerak?

²⁹ Iso dedi:

— Xudoga ma'qul ish qilmoqchi bo'lsangizlar, Xudo yuborgan Zotga ishoninglar.

³⁰ Ular Isoga javoban shunday dedilar:

— Sizga ishonishimiz uchun birorta alomat ko'rsating. Qani, biz uchun nima ish qilasiz? ³¹ Axir, ota-bobolarimiz sahroda manna* yeganlar. Muqaddas bitiklarda: "Xudo ularga yesin deb, osmondan non berdi"*, deb yozilgan—ku.

³² Iso ularga dedi:

— Sizlarga chinini aytayin, sizlarga osmondan non bergan Muso emas. Osmondan tushgan haqiqiy nonni sizlarga Mening Otam beradi. ³³ Otam Xudo beradigan non osmondan tushib, dunyoga hayot baxsh etadi.

³⁴ Odamlar Isoga shunday dedilar:

— Hazrat, bunday nonni bizga doim berib turing!

³⁵ Iso javoban dedi:

— Men hayot noniman. Mening oldimga kelgan odam sira och qolmaydi, Menga ishongan odam hech qachon chanqamaydi. ³⁶ Ammo Men sizlarga aytganimday, sizlar Meni ko'rgan bo'lsangizlar ham, ishonmayapsizlar. ³⁷ Samoviy Otam Menga bergan har bir odam Mening oldimga keladi. Oldimga kelgan bironta odamni Men aslo haydab yubormayman. ³⁸ Men O'z irodamni emas, balki Meni yuborgan Otamning irodasini ado etish uchun osmondan tushganman. ³⁹ Otamning irodasi shundan iboratki, U Menga berganlardan birontasining ham yo'qolishiga Men yo'l qo'ymasligim kerak, balki oxiratda ularning hammasini tiriltirishim kerak. ⁴⁰ Ha, O'g'ilga ko'z tikkan va Unga ishongan har bir odam abadiy hayotga ega bo'lishi Otamning irodasidir. Men bunday odamlarni oxiratda tiriltiraman.

⁴¹ Iso: "Men osmondan tushgan nonman" degani uchun yahudiylar Undan norozi bo'la boshlashdi. ⁴² Ular o'zaro shunday deb aytishardi:

— Bu Yusufning o'g'li Iso-ku! Ota-onasini taniymiz, qanday qilib: "Men osmondan tushdim", deb aytishga haddi sig'di?!

⁴³ — Bunday gaplaringizni bas qilinglar! — dedi ularga Iso. ⁴⁴ — Agar Meni yuborgan Ota birovni jalb qilmasa, u Menga kelolmaydi. Oldimga kelgan odamni esa Men oxiratda tiriltiraman. ⁴⁵ Payg'ambarlar bitiklarida: "Ularning hammasiga Xudo ta'lim beradi"*, deb yozilgan. Otaga quloq solgan, Undan o'rgangan har bir odam Mening oldimga keladi. ⁴⁶ Aslida hech kim hech qachon samoviy Otani ko'rgan emas, birgina Xudodan bo'lgan Zot Otani ko'rgan. ⁴⁷ Sizlarga chinini aytaman: kim Menga ishonsa, abadiy hayotga ega bo'ladi. ⁴⁸ Men hayot noniman. ⁴⁹ Ota-bobolaringiz sahroda manna yegandilar, shunga qaramay o'lib ketdilar. ⁵⁰ Ammo osmondan tushadigan bu non esa shunday xislatga egaki, undan yegan odam o'lmaydi. ⁵¹ Men osmondan tushgan hayotbaxsh nondirman. Bu nonni yegan kishi abadiy yashaydi. Dunyoga hayot baxshida etish uchun beradigan nonim Mening tanamdir.

⁵² Shunda yahudiylar:

— U qanday qilib bizga O'zining tanasini yedira olar ekan? — deb o'zaro talashib-tortisha boshladilar. ⁵³ Iso ularga dedi:

— Sizlarga chinini aytaman: agar Inson O'g'lining tanasini yemasangizlar va Uning qonini ichmasangizlar, sizda hayot bo'lmaydi. ⁵⁴ Mening tanamni yegan va qonimni ichgan odam esa abadiy hayotga egadir. Men uni oxiratda tiriltiraman. ⁵⁵ Mening tanam — haqiqiy ozuqa, qonim haqiqiy ichimlikdir. ⁵⁶ Tanamni yeb, qonimni ichadigan odam Menda, Men esa unda yashayman. ⁵⁷ Modomiki, Meni barhayot Ota yuborgan ekan, Men Ota tufayli yashayman. Mening tanamni yegan har bir odam esa Men tufayli yashaydi.

⁵⁸ Osmondan tushgan non mana shudir. Bu non ota-bobolaringiz yegan mannaga o'xshamaydi, ular manna yeb o'lib ketganlar. Men bergan nonni yegan odam esa abadiy yashaydi.

Abadiy hayot baxsh etuvchi so'zlar

⁵⁹ Iso bu so'zlarni Kafarnahumdagi sinagogada ta'lim berayotganda aytgan edi.

⁶⁰ Uning ko'plab shogirdlari bu gaplarni eshitib:

— Qanchalik qattiq so'zlar! Bularni kim hazm qila oladi?! — deyishar edi.

⁶¹ Shogirdlari norozi bo'lganlarini Iso bilardi, shuning uchun U shunday dedi:

— Gaplarim jig'ingizga tegyaptimi? ⁶² Agar sizlar Inson O'g'lining asli kelgan joyiga — osmonga ko'tarilib ketayotganini ko'rsangizlar, nima der ekansizlar-a?! ⁶³ Xudoning Ruhi hayot baxsh etadi, insonning kuchi bilan esa hech narsaga erishib bo'lmaydi. Sizlarga aytgan bu so'zlarimni Menga Xudoning Ruhi bergan, bu so'zlarim sizlarga hayot ato qiladi. ⁶⁴ Shunga qaramay, orangizda Menga ishonmaganlar bor.

Holbuki, Iso kimlar ishonmaganini va kim Unga xiyonat qilishini oldindan bilar edi.

⁶⁵ Iso gapida davom etdi:

— Shu sababdan Men sizlarga: “Osmondagi Otam yo'l qo'ymasa, hech kim Mening oldimga kelolmaydi”, — degan edim.

⁶⁶ O'sha vaqtdan boshlab ko'p shogirdlar Isodan yuz o'girib, Unga ergashmaydigan bo'ldilar. ⁶⁷ Shunda Iso o'n ikki shogirdidan:

— Sizlar ham ketmoqchimisizlar? — deb so'radi.

⁶⁸ Butrus shunday javob berdi:

— Hazrat, biz Sizdan boshqa kimga ham borar edik?! Abadiy hayot baxsh etuvchi so'zlar Sizda-ku! ⁶⁹ Siz Xudoning Azizi* ekaningizga ishonchimiz komil.

⁷⁰ Iso ularga dedi:

— Men o'n ikkitangizni tanlab oldim. Lekin orangizdagi bittangiz iblisdir!

⁷¹ U Shimo'n o'g'li Yahudo Ishqariyotni nazarda tutgan edi. Yahudo o'n ikki shogirdidan biri bo'lsa ham, keyinchalik Isoga xiyonat qildi.

7-BOB

Iso va ukalari

¹ Shundan keyin Iso Jalila hududini keza boshladi. U Yahudiyani kezishni xohlamagan edi, chunki u yerdagi yahudiylar Uni o'ldirishga qasd qilgan edilar.

² Yahudiylarning Chayla bayrami* yaqinlashayotgan edi. ³ Ukalari Isoga shunday deyishdi:

— Bu yerdan chiqib Yahudiyaga boring. Qilayotgan ishlaringizni shogirdlaringiz ham ko'rishsin. ⁴ El nazariga tushaman degan bironta odam yashirincha ish qilmaydi-ku! Bunday ishlarni qilar ekansiz, O'zingizni dunyoga taniting!

⁵ Hatto ukalari ham Unga ishonmas edilar. ⁶ Iso ukalariga shunday dedi:

— Mening vaqt-soatim hali kelgani yo'q. Lekin sizlar uchun har vaqt qulaydir.

⁷ Dunyo sizlardan nafratlana olmaydi, lekin Mendan nafratlanadi. Chunki Men uning qilmishlari yomon ekanligini yuziga solaman. ⁸ Mayli, sizlar bayramga boringlar. Men hozircha bu bayramga bormayman, chunki Mening vaqtim hali kelgani yo'q.

⁹ Shu so'zlarni aytib, Iso Jalilada qoldi.

Iso Quddusda Chayla bayramida

¹⁰ Isoning ukalari bayramga ketganlaridan keyin, Isoning O'zi ham hech kimga bildirmay, yashirincha bayramga bordi. ¹¹ Yahudiylar esa Isoni bayramda qidirar, “U qayoqda?” deb so'rar edilar. ¹² Omma orasida Iso to'g'risida har xil gap-so'zlar yoyilgan edi. Ba'zilar: “U yaxshi odam”, desalar, boshqalar: “Yo'q, U xalqni yo'ldan ozdiryapti”, deyishardi. ¹³ Biroq yahudiylardan qo'rqqanlari uchun U haqda hech kim ochiq gapirmas edi.

¹⁴ Bayramning yarmi o'tganda, Iso Ma'badga kirib, ta'lim bera boshladi. ¹⁵ Uni eshitgan yahudiylar hayron qolib deyishdi:

— Bu Odam o'qimagan bo'lsa, qayerdan shuncha narsani biladi?!

¹⁶ Iso ularga javoban dedi:

— Men o'rgatayotgan ta'limot O'zimmniki emas, balki Meni Yuborgannikidir. ¹⁷ Kim Xudoning irodasini bajarishni istasa, bu ta'limot Xudodanmi yoki O'zimdanmi, bilib oladi. ¹⁸ Kim o'z nomidan gapirsa, o'ziga shuhrat izlaydi. Kim uni yuborganga shuhrat izlasa, haqiqatni so'zlaydi, uning dilida hiyla bo'lmaydi. ¹⁹ Qonunni sizlarga Muso berdi, shunday emasmi? Ammo birortangiz qonunni bajarmaysiz. Nega Meni o'ldirmoqchisizlar?

²⁰ — Seni jin uribdi! Kim Seni o'ldirmoqchi ekan? — dedi xaloyiq. ²¹ Iso esa O'z so'zida davom etdi:

— Men Shabbat kuni bitta mo'jiza qilganim* uchun hammalaringiz hayron qolyapsizlar. ²² O'zlaringiz esa, Musoning qonuniga amal qilaylik deb, Shabbat kuni o'g'il bolani sunnat qilasizlar—ku! Aslida, sunnat odati* Musodan emas, Ibrohim davridan qolgan. ²³ Musoning qonuni buzilmasin deb, sizlar hatto Shabbat kuni ham o'g'il bolani sunnat qilsangizlar, nega Mendan g'azablanasizlar?! Shabbat kuni odamni butunlay sog'aytirganim uchunmi?! ²⁴ Yuzaki hukm qilmanglar, hukmingiz adolatli bo'lsin.

Isoning kimligi haqida gumonlar

²⁵ Ba'zi Quddusliklar shunday deyishardi:

— Yo'l boshchilarimiz o'ldirmoqchi bo'lgan Odam shu emasmi? ²⁶ Mana, U hammaning oldida so'zlayapti, Unga qarshi hech kim hech narsa demayapti. Nahotki yo'l boshchilarimiz Uni Masih deb tan olishgan bo'lsa?! ²⁷ Ammo bu Odamning qayerdanligini hammamiz bilamiz, Masih kelganda esa, Uning qayerdanligini hech kim bilmaydi.

²⁸ Iso Ma'badda ta'lim berar ekan, baland ovozda shunday dedi:

— Ha, sizlar Mening kimligimni ham, qayerdanligimni ham bilasizlar. Lekin Men O'zimcha kelganim yo'q. Meni Yuborgan bor, sizlar esa Uni tanimaysizlar. U haqdir. ²⁹ Men Uni bilaman, chunki Men Uning oldidan kelganman, U Meni yuborgan.

³⁰ Bu gapi uchun Isoni qo'lga olmoqchi bo'ldilar. Biroq hech kim Unga qo'l tekkizmadi, chunki Uning vaqt-soati hali kelmagan edi. ³¹ Shu bilan birga, xalq orasidagi ko'p odamlar Unga imon keltirdi. Ular:

— Masih kelsa ham, baribir bunchalik ko'p mo'jizali alomatlar ko'rsata olmaydi! — deyishardi.

Isoni tutib olmoqchilar

³² Odamlar Iso to'g'risida shunday deb pichirlashayotganini farziylar eshitib qolishdi. Shunda bosh ruhoniylar* bilan farziylar Isoni qo'lga olish uchun Ma'bad mirshablarini* yuborishdi.

³³ Iso dedi:

— Men sizlar bilan qisqa bir muddat bo'lib, yana Meni Yuborganning oldiga qaytib boraman. ³⁴ Sizlar Meni izlaysizlar—u, lekin topolmaysizlar. Men boradigan joyga sizlar borolmaysizlar.

³⁵ Buni eshitgan yahudiylar o'zaro shunday deb aytishardi:

— U qayerga bormoqchiki, biz Uni topa olmasak? Balki U boshqa yurtlarda yashaydigan yahudiylar orasiga bormoqchidir? G'ayriyahudiylarga* ham ta'lim bermoqchidir? ³⁶ “Sizlar Meni izlaysiz—u, lekin topolmaysizlar, Men boradigan joyga,

sizlar borolmaysizlar” degan gaplari bilan nima aytmoqchi ekan?

Hayotbaxsh suv va Ruh haqida

³⁷ Chayla bayramining oxirgi, ulug' kunida Iso turib, baland ovozda xitob qildi:

— Kim chanqagan bo'lsa, Mening oldimga kelib ichsin. ³⁸ Shunda Muqaddas bitiklarda aytilganidek, Menga ishongan odamning ichidan hayotbaxsh suv daryo bo'lib oqib chiqadi.

³⁹ Iso shunday deganda, Muqaddas Ruhni nazarda tutgan edi. Unga ishonganlar Ruhni qabul qilib olishlari kerak edi. Lekin Ruh hanuz berilmagan edi, chunki Iso hali ulug'lanmagan edi.

Iso tufayli xalq bo'linadi

⁴⁰ Olomon ichidan ba'zilari bu so'zlarni eshitib shunday dedilar:

— Haqiqatan ham bu Odam biz kutgan payg'ambar* ekan.

⁴¹ Boshqalari:

— Bu Masih, — deyishsa, yana boshqalari shunday deyishardi:

— Masih Jaliladan kelmaydi—ku! ⁴² Muqaddas bitiklarda, Masih Dovudning urug'idan kelib chiqadi, U Dovud yashagan Baytlahm qishlog'ida tug'iladi, deb aytilmaganmi?!*

⁴³ Shu tariqa Iso tufayli xalq ikkiga bo'lindi. ⁴⁴ Ba'zilar Uni qo'lga olmoqchi bo'lishdi, ammo hech kim Unga qo'l tekkizmadi.

⁴⁵ Shu payt Ma'bad mirshablari bosh ruhoniylarning va farziylarning oldiga qaytib kelishdi.

— Nega Uni olib kelmadingizlar? — deb so'rashdi ulardan.

⁴⁶ — Hech kim hech qachon bu Odamday gapirmagan, — dedi mirshablar.

⁴⁷ — Mabodo U sizlarni ham yo'ldan urmadimi? — deyishdi farziylar. ⁴⁸ — Bosh ruhoniylar bilan farziylar orasida Unga ishongan bironta odam ham yo'q! ⁴⁹ Tavrotni bilmagan o'sha qalang'i—qasang'ilar esa shundoq ham la'nat ostida qolgan!

⁵⁰ Shunda farziylardan biri, ilgari Isoning oldiga borgan Nikodim* shunday savol berdi:

⁵¹ — Qonunimizga ko'ra, nahotki biz odamni eshitmay turib, uning aybini topmasdan uni hukm qila olsak?!

⁵² — Sen ham Jaliladan bo'lsang kerak—a? Muqaddas bitiklarni o'rganib chiq, Jaliladan payg'ambar chiqmasligi aniq, — deyishdi unga*.

⁵³ Shundan keyin hammalari uy—uylariga tarqalib ketdilar.

8-BOB

Iso fohisha ayolni kechiradi

¹ Iso Zaytun tog'i* tomon ketdi. ² Saharda yana Ma'badga qaytdi. Butun xalq Uning oldiga yig'ilib keldi, U esa o'tirib, odamlarga ta'lim bera boshladi. ³ Shu orada Tavrot tafsirchilari* bilan farziylar bir ayolni olib kelishdi. Ular bu ayolni zino qilayotganda ushlab olishgan edi. Ayolni hammaning oldiga turg'izib, ⁴ shunday deyishdi:

— Ustoz, bu ayol zino qilayotganda ushlendi. ⁵ Muso qonunda bunday ayollarni toshbo'ron qilishni buyurgan*. Siz nima deysiz?

⁶ Bu savol bilan ular Isoni tuzoqqa ilintirib, ayblashga asos topmoqchi edilar. Iso esa engashib barmog'i bilan yerga yoza boshladi. ⁷ Ular bu savolni qayta—qayta

so'rayverganlari uchun, Iso o'rnidan turib dedi:

— Sizning orangizda kim begunoh bo'lsa, o'sha birinchi bo'lib ayolga tosh otsin.

⁸ So'ng yana engashib, yerga yozishni davom ettirdi. ⁹ Ular bu gapni eshitib*, kattalardan boshlab hammasi birin-ketin keta boshlashdi. Oxirida yolg'iz Iso bilan Uning oldida turgan ayol qoldi. ¹⁰ Iso o'rnidan turib ayolga dedi:

— Ey ayol, boshqalar qani? Hech kim seni mahkum qilmadimi?

¹¹ — Hech kim, Hazrat! — deb javob berdi ayol.

Iso dedi:

— Men ham seni mahkum qilmayman. Bor, bundan keyin boshqa gunoh qilma.

Iso Masih — olamning nuri

¹² Iso yana xalqqa gapirib dedi:

— Men olamning nuriman. Kimki Menga ergashsa, hech qachon zulmatda yurmaydi, balki hayot nuriga ega bo'ladi.

¹³ Farziylar Isoning bu gapiga e'tiroz bildirdilar:

— Siz O'zingizga O'zingiz guvohlik beryapsiz. Bu guvohligingiz haqqoniy emas.

¹⁴ Iso shunday javob berdi:

— Men O'zimga O'zim guvohlik bersam ham, guvohligim haqqoniydir. Chunki Men qayerdan kelib, qayerga ketayotganimni bilaman. Sizlar esa Mening qayerdan kelib, qayerga ketayotganimni bilmaysizlar. ¹⁵ Sizlar insoniy o'lchov bilan hukm qilasizlar. Men esa hech kimni hukm qilmayman. ¹⁶ Bordi-yu, Men hukm qilsam ham, hukmim haqqoniydir. Chunki Men O'zim emas, balki Meni yuborgan osmondagi Otam bilan birga hukm qilaman. ¹⁷ O'zlarigizning Tavrotingizda: "Ikki guvohning shahodati haqqoniydir"* , deb yozilgan-ku. ¹⁸ Shunday ekan, bitta guvoh Menman, ikkinchisi Meni yuborgan Otadir.

¹⁹ Shunda ular Isodan:

— Otangiz qayerda? — deb so'radilar. U bunga javoban dedi:

— Sizlar Meni ham, Otamni ham tanimaysizlar. Agar Meni taniganingizda edi, Otamni ham tanigan bo'lar edingizlar.

²⁰ Bu so'zlarni Iso Ma'badda ta'lim berayotib, xayr-ehson qutisining oldida aytdi. Hech kim Uni qo'lga olmadi, chunki Uning vaqt-soati hali kelmagan edi.

Isoni rad qilganlarning qismati

²¹ Iso ularga yana dedi:

— Men ketyapman. Sizlar Meni qidirasizlar va gunohkor bo'lib o'lasizlar. Men boradigan joyga sizlar bora olmaysizlar.

²² — Nahotki U O'zini O'zi o'ldirsa? "Men boradigan joyga sizlar bora olmaysizlar", deb aytyapti-ku, — deyishdi o'zaro yahudiylar. ²³ Iso ularga shunday dedi:

— Sizlar bu dunyodansizlar, Men esa yuqoridanman. Sizlar bu olamga mansubsizlar, Men esa bu olamdan emasman. ²⁴ Shuning uchun sizlarga: "Gunohkor bo'lib o'lasizlar", deb aytdim. Ha, agar O'sha Men ekanligimga ishonmasangizlar, gunohkor bo'lib o'lasizlar.

²⁵ — Siz kimsiz? — deb so'rashdi Isodan. Iso shunday dedi:

— Kimligimni sizlarga boshidan aytib kelyapman-ku! ²⁶ Sizlarni ayblab aytadigan gapim juda ko'p. Lekin Meni Yuborgan haqdir, Men Undan nima eshitgan bo'lsam, o'shani dunyoga ma'lum qilaman.

²⁷ Ular esa Iso samoviy Otasi haqida gapirayotganini tushunmadilar. ²⁸ Iso soʻzida davom etdi:

— Inson Oʻgʻlini yuqoriga koʻtarganingizda*, Oʻsha Men ekanligimni bilib olasizlar. Oʻshanda Men Oʻzimcha hech narsa qilmaganimni, faqat Otam oʻrgatgan narsalarni aytganimni tushunib olasizlar. ²⁹ Meni Yuborgan doimo Men bilan birgadir. U Meni yolgʻiz tashlab ketmagan. Zero, Men har doim Unga maʼqul boʻlgan ishlarni qilaman.

³⁰ Isoning aytgan gaplarini eshitgan koʻp odamlar Unga imon keltirdilar.

Ozod qiladigan haqiqat

³¹ Shu vaqt Iso Unga ishongan yahudiylarga dedi:

— Agar Mening soʻzlarimga rioya qilsangizlar, haqiqiy shogirdlarim boʻlasizlar.

³² Sizlar haqiqatni bilib olasizlar, haqiqat esa sizlarni ozod qiladi.

³³ Ular shunday deb javob berishdi:

— Biz Ibrohim naslimiz. Hech qachon hech kimga qul boʻlmaganmiz. Qanday qilib Siz, “Ozod boʻlasizlar”, deb aytyapsiz?

³⁴ Iso dedi:

— Sizlarga chinini aytayin: gunoh qiluvchi har bir kishi gunohning qulidir. ³⁵ Qul hech qachon xonadon aʼzosi boʻla olmaydi, oʻgʻil esa abadulabad oʻz xonadonining aʼzovidir. ³⁶ Shunday ekan, agar Oʻgʻil sizlarni ozod qilsa, haqiqatan ozod boʻlasizlar.

³⁷ Ibrohim nasli ekanligingizni bilaman. Biroq Mening jonimga qasd qilmoqchisizlar. Chunki Mening soʻzim qalbingizdan joy topmagan. ³⁸ Men Otaning huzurida nima koʻrgan boʻlsam, oʻshani sizlarga aytyapman. Sizlar esa oʻz otangizdan oʻrganganingizni qilyapsizlar.

Ibrohim bolalari va iblis bolalari

³⁹ Ular Isoga shunday javob berdilar:

— Bizning otamiz Ibrohimdir.

Iso shunday dedi:

— Agar Ibrohimning farzandlari boʻlganingizda edi, Ibrohimning qilgan ishlarini qilgan boʻlar edingizlar. ⁴⁰ Men sizlarga Xudodan eshitgan haqiqatni soʻzlab berdim, xolos. Shunday boʻlsa—da, sizlar Meni oʻldirmoqchisizlar. Ibrohim bunday ish qilmagan.

⁴¹ Sizlar Ibrohimning emas, oʻz otangizning ishlarini qilyapsizlar.

— Iye, biz zinodan tugʻilmaganmiz. Bizning bittayu bitta Otamiz — Xudoning Oʻzi—ku! — deb javob berishdi Isoga. ⁴² Iso ularga shunday dedi:

— Agar Otangiz Xudo boʻlganda edi, Meni yaxshi koʻrgan boʻlar edingiz, chunki Men Xudodan kelib, endi shu yerda turibman. Men Oʻzimcha kelganim yoʻq, Meni U yubordi.

⁴³ Nega aytganlarimni anglamayapsizlar?! Bunga sabab — soʻzlarimni hazm qila olmaganingiz. ⁴⁴ Sizlarning otangiz Xudo emas, iblisdir. Sizlar oʻz otangizning nafsu ehtiroslarini bajo qilishni xohlaysizlar. Azaldanoq iblis qotil edi. U hech qachon haqiqat tarafdori boʻlmagan, chunki unda haqiqat yoʻq. U yolgʻon soʻzlaganda, oʻziga xos soʻzlaydi. Chunki u yolgʻonchi, yolgʻonning otasidir. ⁴⁵ Ammo Men haqiqatni gapirganim uchun Menga ishonmayapsizlar. ⁴⁶ Qaysi biringiz Meni biron gunohda ayblay olasiz? Agarda haqiqatni gapirayotgan boʻlsam, nega Menga ishonmayapsizlar? ⁴⁷ Kim Xudoga tegishli boʻlsa, Xudoning soʻzlariga quloq soladi. Sizlar esa Xudoga begona boʻlganingiz uchun quloq solmayapsizlar.

Iso azaldan mavjud

⁴⁸ Bunga javoban yahudiylar shunday dedilar:

— Siz Samariyaliksiz–ku*, Sizni jin uribdi, deb to‘g‘ri aytgan ekanmiz!

⁴⁹ Iso dedi:

— Meni jin urgani yo‘q. Men osmondagi Otamni hurmat qilaman. Sizlar esa Meni beobro‘ qilyapsizlar. ⁵⁰ Men O‘zimga obro‘ orttirmoqchi emasman. Lekin obro‘yimni ko‘taradigan bor, Uning O‘zi hukm qiladi. ⁵¹ Sizlarga chinini aytayin: kim Mening so‘zimga rioya qilsa, hech qachon o‘lim ko‘rmaydi.

⁵² Shunda yahudiylar dedilar:

— Sizni jin urganini endi aniq bilib oldik! Ibrohim o‘ldi, payg‘ambarlar ham o‘lib ketishgan. Siz esa: “Kim Mening so‘zimga rioya qilsa, hech qachon o‘lmaydi”, deyapsiz–a?! ⁵³ Nahotki Siz vafot etgan otamiz Ibrohimdan ham ustun bo‘lsangiz?! Payg‘ambarlar ham o‘lib ketishgan–ku! Siz O‘zingizni kim deb hisoblaysiz o‘zi?!

⁵⁴ Iso shunday javob berdi:

— Agar Men O‘zimni O‘zim maqtasam, maqtovlarim behudadir. Otamning O‘zi Meni maqtaydi. Sizlar Uni Xudoyimiz deb ataysizlar, ⁵⁵ aslida esa Uni tanimaysizlar. Men esa Uni bilaman. Agar, Uni bilmayman, desam, sizlarga o‘xshagan yolg‘onchi bo‘laman. Men Uni bilaman va Uning so‘ziga rioya qilaman. ⁵⁶ Otangiz Ibrohim kelgan kunimni kutib, xursand bo‘lgan edi. O‘sha kunni ko‘rib, qattiq quvondi.

⁵⁷ — Siz hali ellik yoshga to‘lmagan bo‘lsangiz, qanday qilib Ibrohimni ko‘rgansiz?! — deyishdi yahudiylar Unga. ⁵⁸ Iso ularga shunday javob berdi:

— Sizlarga chinini aytayin: Ibrohim tug‘ilmasdan oldin Men bor bo‘lganman*.

⁵⁹ Shunda Isoni toshbo‘ron qilmoqchi bo‘ldilar. Iso esa yashirincha Ma‘baddan chiqib ketdi*.

9–BOB

Iso tug‘ma ko‘rga shifo beradi

¹ Iso yo‘lda ketayotib, bir tug‘ma ko‘r odamni ko‘rib qoldi. ² Shogirdlari Isodan so‘radilar:

— Ustoz, kimning gunohi uning ko‘r bo‘lib tug‘ilishiga sababchi bo‘ldi? O‘zinikimi yoki ota–onasinikimi?

³ Iso shunday javob berdi:

— Bu odamning gunohi ham, ota–onasining gunohi ham bunga sabab bo‘lmagan. Xudoning ishlari unda namoyon bo‘lishi uchun u ko‘r tug‘ilgan. ⁴ Kun yorug‘ ekan, Meni Yuborganning ishlarini qilishimiz lozim. Ana tun kelyapti, o‘shanda hech kim ish qila olmaydi. ⁵ Men olamda bor ekanman, olamning nuridirman.

⁶ Iso bularni aytdi–yu, yerga tupurdi, tupukdan loy qilib, ko‘rning ko‘zlariga surtdi. ⁷ So‘ng unga:

— Borib, Siloam hovuzida yuvingin, — dedi. (Siloam “yuborilgan” demakdir.)

Ko‘r odam borib yuvindi va ko‘ra oladigan bo‘lib qaytdi. ⁸ Shunda uning qo‘shnilari va ilgari uning sadaqa so‘rganini ko‘rgan odamlar:

— Bu haligi tilanchilik qilib o‘tirgan odam emasmi? — deb so‘rashedi. ⁹ Ba‘zilar:

— Bu xuddi o‘sha, — desalar, boshqalar:

— Yo‘q, o‘shanga o‘xshaydi, xolos, — deyishardi. Odamning o‘zi esa:

— O'sha menman, — deb ta'kidlardi.

¹⁰ — Unday bo'lsa, ko'zlaring qanday ochildi? — deb so'radilar.

¹¹ — Iso degan kishi loy qilib, ko'zlarimga surtdi—yu, “Borib, Siloam hovuzida yuvingin”, dedi. Men borib yuvindim va ko'radigan bo'lib qoldim, — dedi shifo topgan ko'r.

¹² — O'sha Odam qani? — deb so'radilar.

— Bilmayman, — deb javob berdi u.

Farziylar sog'aygan ko'rni so'roq qilishadi

¹³ Ilgari ko'r bo'lgan o'sha odamni farziylarning oldiga keltirishdi. ¹⁴⁻¹⁵ Farziylar ham bu odamdan ko'zlari qanday ochilganini so'radilar.

— U ko'zlarimga loy surtdi. Men yuvindim—u, ko'zlarim ko'radigan bo'ldi, — dedi haligi odam.

Iso loy qilib, ko'rning ko'zlarini ochgan kun Shabbat kuni edi. Shuning uchun ¹⁶ farziylardan ba'zilari:

— Ko'zlariningni ochgan Odam Xudodan emas, chunki U Shabbat kuniga rioya qilmayapti*, — dedilar. Boshqalari esa:

— Gunohkor odam bunday mo'jizali alomatlarini qanday qila oladi? — deyishdi. Shunday qilib, oralarida kelishmovchilik paydo bo'ldi.

¹⁷ Shunda farziylar ko'r odamdan yana so'radilar:

— U Kishi haqida sen nima deysan? U sening ko'zlariningni ochdi—ku!

— U payg'ambar, — deb javob berdi ko'r.

¹⁸ Biroq yahudiylar ko'zlari ochilgan odamning ota-onasini chaqirtirmaguncha, uning ilgari ko'r bo'lganiga va ko'zlari ochilganiga ishonmadilar. ¹⁹ Ular ko'rning ota-onasiga shunday savol berdilar:

— Ko'r tug'ilgan, deb aytgan o'g'lingiz shumi? Xo'sh, endi qanday qilib uning ko'zlari ko'ryapti?

²⁰ Ota-onasi javob berishdi:

— Bu bizning o'g'limiz ekanligini bilamiz. Uning ko'r tug'ilganini ham bilamiz.

²¹ Lekin qanday qilib ko'zlari ko'rayotganini va ko'zlarini kim ochganini biz bilmaymiz. U balog'atga yetgan, o'zidan so'ranglar. O'zi uchun o'zi javob bersin.

²² Ko'rning ota-onasi yahudiylardan qo'rqqanlari uchun shunday dedilar. Din arboblari bundan avval, kim Isoning Masihligini tan olsa, sinagogadan chetlashtirilsin, deb qaror qilgan edilar. ²³ Ana shu sababdan ko'rning ota-onasi: “U balog'atga yetgan, o'zidan so'ranglar”, deb aytishgandi.

²⁴ Shunday qilib, ilgari ko'r bo'lgan odamni ikkinchi marta chaqirib, deyishdi:

— Rostini aytaman, deb Xudoning nomi bilan qasam ich! Biz u Odamning gunohkorligini bilamiz.

²⁵ Ko'r shunday javob berdi:

— U gunohkormi, yo'qmi, men bilmayman. Shuni bilamanki, men ko'r edim, endi esa ko'zlarim ko'ryapti.

²⁶ — U senga nima qildi? Ko'zlariningni qanday ochdi? — deb undan so'radilar.

²⁷ — Sizlarga aytib berdim—ku, ammo sizlar quloq solmadingizlar! Nega buni yana eshitmoqchisizlar?! Nahotki sizlar ham Uning shogirdlari bo'lmoqchisizlar?! — dedi u odam. ²⁸ Yahudiylar esa uni haqoratlab, deyishdi:

— Sen o‘zing Uning shogirdisan! Biz esa Musoning shogirdlarimiz! ²⁹ Musoga Xudo gapirganini bilamiz. Bu Kishi–chi, Uning qayerdanligini ham bilmaymiz.

³⁰ Ko‘zi ochilgan odam shunday javob berdi:

— Ana shunisi juda ajablanarli–da! Sizlar Uning qayerdanligini bilmaysizlar, U esa ko‘zlarimni ochdi! ³¹ Gunohkorlarga Xudo quloq solmasligini bilamiz. Uning irodasiga amal qilgan taqvodorlarga esa Xudo quloq soladi. ³² Tug‘ma ko‘rning ko‘zlarini biror kishi ochgani hayotda eshitilmagan gap. ³³ Agar u Kishi Xudodan bo‘lmaganda edi, hech narsa qilolmasdi.

³⁴ Yahudiylar bunga javoban:

— Sen butunlay gunoh ichida tug‘ilgansan, endi bizga aql o‘rgatyapsanmi?! — deyishdi–da, uni sinagogadan haydab chiqarishdi.

Qalbi ko‘rlar

³⁵ O‘sha odamning haydab chiqarilganligini Iso eshitdi–yu, uni qidirib topdi.

— Sen Inson O‘g‘liga* ishonasanmi? — deb so‘radi undan.

³⁶ U odam esa Isoga dedi:

— Hazrat, U kimdirki, men Unga ishonsam?

³⁷ — Uni ko‘rib turibsan, U bilan gaplashib turibsan, — dedi Iso. ³⁸ Shunda u odam:

— Ishonaman, yo Rabbiy, — dedi–da, Isoga sajda qildi.

³⁹ Iso:

— Ko‘rlar ko‘rsin, ko‘zi ochiqlar esa ko‘r bo‘lsin deb, Men bu dunyoni hukm qilgani kelganman, — dedi.

⁴⁰ Uning atrofida ba‘zi farziylar turgan edi. Ular bu gapni eshitgach:

— Nahotki bizlar ham ko‘r bo‘lsak? — deb so‘rashdi. ⁴¹ Iso ularga dedi:

— Agar ko‘r bo‘lganingizda, gunohda ayblanmas edingiz. Lekin sizlar “Ko‘zlarimiz ko‘ryapti” deganingiz uchun gunohingiz o‘z bo‘yningizda qoladi.

10–BOB

Iso — yaxshi cho‘pon

¹ Iso dedi: “Sizlarga chinini aytayin: kim qo‘y qo‘rasiga eshikdan kirmay, boshqa yo‘ldan oshib tushsa, u o‘g‘ri va bosqinchidir. ² Eshikdan kirgan odam esa qo‘ylarning cho‘ponidir. ³ Qorovul unga eshikni ochib beradi. Qo‘ylar uning ovozigga quloq soladi. U esa o‘z qo‘ylarini nomma–nom chaqirib, tashqariga olib chiqadi. ⁴ U o‘z qo‘ylarini qo‘radan olib chiqqanda, ularning oldida boraveradi. Qo‘ylar esa unga ergashadi, chunki ular cho‘ponning ovozini biladilar. ⁵ Begona kishiga esa ergashmaydilar. Aksincha, begonaning ovozini tanimay, undan qochadilar.”

⁶ Iso bu matalni aytib berganda, tinglovchilar U nima demoqchi ekanligini tushunmadilar. ⁷ Shu sababdan Iso yana dedi: “Sizlarga chinini aytay: Men qo‘ylar uchun eshikman. ⁸ Mendan oldin kelganlarning hammasi o‘g‘ri va bosqinchi edilar. Lekin qo‘ylar ularga quloq solmadilar. ⁹ Men eshikman. Kim Men orqali kirsam, najot topadi. U kirib chiqib, yaylov ham topadi. ¹⁰ O‘g‘ri faqat o‘g‘irlash, bo‘g‘izlash, barbod qilish uchun keladi. Men esa ularga hayot, farovon hayot berish uchun kelganman.

¹¹ Men yaxshi cho‘ponman. Yaxshi cho‘pon qo‘ylari uchun jonini fido qiladi.

¹² Yollangan odam esa qo‘ylarning na cho‘poni, na egasidir. U bo‘rining kelganini ko‘rgach, qo‘ylarni tashlab qochadi. Bo‘ri esa qo‘ylarni talab, tumtaraqay qiladi.

¹³ Yollangan odam shunchaki yollangan bo'lgani uchun va qo'ylar haqida qayg'urmagani uchun gochadi.

¹⁴⁻¹⁵ Men yaxshi cho'ponman. Osmondagi Otam Meni va Men Otamni bilganimday, Men qo'ylarimni bilaman, ular ham Meni biladilar. Men qo'ylarim uchun jonimni fido qilaman. ¹⁶ Bu qo'rada bo'lmagan boshqa qo'ylarim ham bor. Ularni ham olib kelishim kerak. Ular ham Mening ovozinga quloq soladi, shunda bir suruv, bir cho'pon bo'ladi.

¹⁷ Men jonimni qaytib olish uchun uni fido qilaman, shu bois Otam Meni yaxshi ko'radi.

¹⁸ Hech kim jonimni Mendan tortib ololmaydi. Men O'z ixtiyorim bilan uni fido qilaman. Jonimni berishga va uni qaytarib olishga hokimiyatim bor. Buni Menga Otam buyurgan."

¹⁹ Isoning bu so'zlari tufayli, yahudiylar orasida yana kelishmovchilik kelib chiqdi.

²⁰ Oralaridan ko'pchilik:

— Uni jin uribdi, U aqldan ozgan! Nega Unga quloq solyapsizlar? — der edilar.

²¹ Boshqalari esa:

— Bu jin urganning so'zlari emas. Jin ko'r odamning ko'zlarini ocha olarmidi?! — deb aytishardi.

Isoni rad qilishadi

²² O'sha vaqtda Quddusda Ma'badni bag'ishlash bayrami* nishonlanayotgan edi. Qish fasli edi. ²³ Iso Ma'badda Sulaymon ayvoni* degan joyda aylanib yurar edi. ²⁴ Yahudiylar Uning atrofini o'rab oldilar.

— Qachongacha bizni ikkilantirasiz? Agar Masih bo'lsangiz, bizga ochig'ini ayting, — deyishdi.

²⁵ Iso ularga javob berdi:

— Men sizlarga aytdim, ammo sizlar ishonmayapsizlar. Osmondagi Otam nomidan qilayotgan ishlarim kimligimni ko'rsatib turibdi. ²⁶ Sizlar esa ishonmayapsizlar, chunki sizlar Mening qo'ylarimdan emassizlar. ²⁷ Mening qo'ylarim ovozinga quloq soladi. Men ularni taniyman, ular esa Menga ergashib yurishadi. ²⁸ Men ularga abadiy hayot beraman, ular hech qachon halok bo'lmaydilar. Hech kim ularni Mening qo'limdan tortib ololmaydi. ²⁹ Ularni Menga bergan Otam hammadan buyukdir. Otamning qo'lidan ularni tortib olishga hech kimning kuchi yetmaydi. ³⁰ Men va Otam birmiz.

³¹ Yahudiylar yana Isoni toshbo'ron qilmoqchi bo'ldilar.

³² — Men sizlarga Ota buyurgan ko'p xayrli ishlarni ko'rsatdim, ularning qaysi biri uchun Meni toshbo'ron qilmoqchisizlar? — deb so'radi Iso. ³³ Yahudiylar Unga shunday deyishdi:

— Xayrli ishingiz uchun emas, kufrligingiz uchun Sizni toshbo'ron qilmoqchimiz. Siz odam bo'la turib O'zingizni Xudo deyapsiz!

³⁴ Iso shunday javob qaytardi:

— Sizlar o'zlaringiz doim o'qiydigan Muqaddas bitiklarda*: "Aytdimki, hammangiz xudolarsiz"*, deb yozilgan emasmi?! ³⁵ O'zlaringiz bilasizlar: Muqaddas bitiklarni o'zgartirib bo'lmaydi. Xudoning kalomini olgan odamlar "xudolar" deb atalgan—ku!

³⁶ Meni esa Otam O'zi uchun ajratib olib, dunyoga yuborgan. Men "Xudoning O'g'liman*" deganim uchun kufrlilik qilgan bo'lamanmi?! ³⁷ Agar Men Otamning ishlarini qilmayotgan bo'lsam, Menga ishonmay qo'ya qolinglar. ³⁸ Bordi—yu, Uning ishlarini qilayotgan bo'lsam, Menga ishonmasangiz ham, qilayotgan ishlarimga ishonanglar. Shunda Ota Menda va Men Otada ekanimni bilib, anglab olasizlar.

³⁹ Ular yana Isoni ushlab olishga harakat qildilar, ammo Iso ularning changalidan qutulib qoldi.

⁴⁰ So'ng Iso Iordan daryosining sharq tomoniga, ilgari Yahyo odamlarni cho'mdirib yurgan joyga qaytib borib, u yerda qoldi. ⁴¹ Uning oldiga ko'p odamlar kelishardi. Ular shunday deb aytishardi: "Yahyo hech qanday mo'jizali alomat ko'rsatmagan edi, lekin Yahyoning bu Odam haqida aytgan hamma gapi to'g'ri chiqdi." ⁴² Shunday qilib, o'sha yerdagi ko'p odamlar Isoga ishonilar.

11-BOB

Lazarning o'limi

¹ Baytaniya qishlog'ida* Lazar ismli bir odam kasal bo'lib yotgan edi. Maryam va uning opasi Marta ham shu qishloqda yashar edilar. ² Keyinchalik Rabbimiz Isoga atir moy surtgan va Uning oyoqlarini sochi bilan artib quritgan o'sha Maryam edi*. Kasal yotgan Lazar esa Maryamning akasi edi.

³ Opa-singil Isoga:

— Hazrat, Sizning aziz do'stingiz kasal, — degan xabar yuborishdi. ⁴ Iso buni eshitib, shunday dedi:

— Bu kasallik o'lim bilan yakunlanmaydi, balki Xudoning ulug'lanishiga va shu orqali Xudo O'g'lining* ulug'lanishiga sabab bo'ladi.

⁵ Iso Martani, uning singlisini va Lazarni yaxshi ko'rar edi. ⁶ Ammo Lazarning xasta ekanini bilsa ham, turgan joyida yana ikki kun qoldi. ⁷ Shundan so'ng U shogirdlariga:

— Yahudiyaga qaytib boraylik, — dedi.

⁸ Shogirdlari esa shunday dedilar:

— Ustoz, yaqindagina yahudiylar Sizni toshbo'ron qilmoqchi edilar—ku! Endi yana u yerga bormoqchimisiz?

⁹ Iso javob berdi:

— Kunduz o'n ikki soatdan iborat emasmi?! Kim kunduzi yursa, qoqilmaydi, chunki bu dunyoning nurini ko'radi. ¹⁰ Kechasi yurgan esa qoqiladi, chunki uning o'zida nur yo'q.

¹¹ Bu so'zlarini aytib bo'lib, ularga yana dedi:

— Do'stimiz Lazar uxlab qoldi. Men uni uyg'otgani ketyapman.

¹² — Hazrat, agar uxlayotgan bo'lsa, tuzalib ketadi, — dedi shogirdlari.

¹³ Iso Lazarning o'limini nazarda tutgan edi. Shogirdlar esa Iso odatdagi uyqu to'g'risida gapirdi, deb o'yladilar. ¹⁴ Keyin Iso ularga ochig'ini aytdi:

— Lazar vafot etdi. ¹⁵ Men uning yonida bo'lmaganimdan xursandman, chunki bu vaziyat sizlarning ishonishingizga imkon beradi. Qani, endi uning oldiga boraylik.

¹⁶ Shunda To'ma, ya'ni Didimus* boshqa shogirdlarga:

— Qani, yuringlar, biz ham Iso bilan o'lamiz! — dedi.

Iso — tiriklik manbayi

¹⁷ Iso u yerga yetib borib bildiki, Lazarning qabrga qo'yilganiga to'rt kun bo'lgan ekan. ¹⁸ Baytaniya qishlog'i Quddusdan bor-yo'g'i uch chaqirimcha* masofada joylashgan edi. ¹⁹ Quddusdagi ko'p yahudiylar Marta bilan Maryamning oldiga akasining vafoti munosabati ila tasalli berish uchun borgan edilar. ²⁰ Marta Isoning kelayotganini eshitib, Uni kutib olgani chiqdi. Maryam esa uyda qoldi.

²¹ — Hazrat! — dedi Marta Isoga. — Agar Siz bu yerda bo'lganingizda edi, akam o'lmagan bo'lardi. ²² Ammo hozir ham bilaman, Siz Xudodan nima so'rasangiz, Xudo Sizga beradi.

²³ — Sening akang tiriladi, — dedi Iso.

²⁴ — Bilaman, oxiratda o'liklar tirilganda tiriladi, — dedi Marta. ²⁵ Iso unga dedi: — Men tirilish va hayotdirman. Menga ishongan odam o'lsa ham yashaydi. ²⁶ Kimdakin Menga ishonib yashasa, to abad o'lmaydi. Bunga ishonasanmi?

²⁷ — Ha, Hazrat, — dedi Marta, — Siz dunyoga keladigan Masih, Xudoning O'g'li ekaningizga ishonaman.

²⁸ Marta shunday dedi—yu, borib singlisi Maryamni chaqirdi. Unga sekingina dedi: — Ustoz shu yerda, U seni chaqiryapti.

²⁹ Maryam buni eshitgach, shoshib o'rnidan turdi—da, Isoning oldiga ketdi. ³⁰ Iso hali qishloqqa kirmagan, hanuz Marta Uni kutib olgan joyda edi. ³¹ Maryam bilan uyda bo'lgan va unga tasalli berayotgan odamlar uning shoshilib o'rnidan turib tashqariga chiqqanini ko'rishdi. Maryam yig'i—sig'i qilgani qabrga ketyapti, deb o'ylab, uning orqasidan ketishdi.

³² Maryam Iso turgan yerga yetib kelib, Uni ko'rdi—yu, oyog'iga yiqilib dedi: — Hazrat! Agar Siz shu yerda bo'lganingizda edi, mening akam o'lmagan bo'lardi!

³³ Maryam ham, u bilan kelganlar ham yig'layotgan edilar. Iso buni ko'rib, qattiq iztirobga tushdi, ko'ngli o'rtanib ketdi.

³⁴ — Uni qayerga qo'ydingizlar? — deb so'radi.

— Yuring, Hazrat, ko'rasiz! — dedilar.

³⁵ Isoning ko'zlaridan duv—duv yosh oqdi. ³⁶ O'sha yerdagi odamlar:

— Qaranglar, uni qanchalik yaxshi ko'rar ekan! — deyishdi. ³⁷ Ulardan ba'zilar esa shunday deyishdi:

— U ko'rning ko'zlarini ochgan. Lazarni ham o'limdan olib qolsa bo'lmasmidi?!

Iso Lazarni tiriltiradi

³⁸ Iso tag'in qattiq iztirob chekib, qabr oldiga keldi. Qabr bir g'or bo'lib, og'zi tosh bilan yopilgan edi. ³⁹ Iso:

— Toshni olib tashlanglar! — dedi. Marhumning singlisi Marta Unga dedi:

— Hazrat, jasad hidlanib qolgan—ku! Axir, qabrga qo'yilganiga to'rt kun bo'ldi!

⁴⁰ — Agar ishonsang, Xudoning ulug'vorligini ko'rasan, deb senga aytmaganmidim?! — dedi Iso.

⁴¹ Toshni olib tashladilar. Iso esa osmonga ko'z tikib, dedi:

— Ey Ota! Meni eshitganing uchun Senga shukurlar aytaman. ⁴² Sen Meni doimo eshitishingni bilaman. Lekin bu so'zlarni shu yerda turgan xalq uchun aytyapman, toki Meni Sen yuborganingga ular ishonsin.

⁴³ Shunday dedi—yu, baland ovoz bilan xitob qildi:

— Lazar, tashqariga chiq!

⁴⁴ Shu payt qo'lu oyoqlari kafanlangan, yuzi ro'mol bilan o'ralgan marhum chiqib keldi.

— Kafanini yechinglar, uni qo'yib yuboringlar, — dedi Iso odamlarga.

Isoni o'ldirish rejasi

⁴⁵ Maryamni yo'qlagani kelgan odamlarning ko'pchiligi Isoning qilgan ishini ko'rib,

Unga ishonishdi. ⁴⁶ Ammo ba'zilari farziylarning oldiga borib, Isoning qilganlarini aytib berishdi.

⁴⁷ Shundan keyin bosh ruhoniylar va farziylar Oliy kengash* chaqirib, deyishdi:

— Nima qilamiz? Bu Odam juda ko'p mo'jizali alomatlar ko'rsatib yuribdi—ku! ⁴⁸ Buni davom etishiga yo'l qo'ysak, hamma Unga ishonib ketadi. Rimliklar kelib, Ma'badimizni ham, xalqimizni ham xonavayron qiladilar.

⁴⁹ Ulardan biri, o'sha yili oliy ruhoniy bo'lgan Kayafas* so'z oldi:

— Sizlar hech narsani bilmaysizlar! ⁵⁰ Butun xalq halok bo'lgandan ko'ra, bitta odamning xalq uchun o'lishi o'zingiz uchun yaxshiroq—ku! Nahotki buni tushunmasangizlar?!

⁵¹ Bu so'zlarni u o'zidan—o'zi aytmagan edi. Balki o'sha yili oliy ruhoniy sifatida Isoning xalq uchun o'lishini bashorat qilgan edi. ⁵² Iso nafaqat yahudiy xalqi uchun, balki Xudoning tarqoq bo'lgan hamma farzandlarini* birlashtirish uchun o'lishi kerak edi.

⁵³ Shunday qilib, o'sha kundan boshlab, Isoni o'ldirishga til biriktirdilar. ⁵⁴ Iso esa endi yahudiylar orasida ochiqchasiga yurmaydigan bo'ldi. U cho'l yaqinidagi Efrayim shahriga* borib, O'z shogirdlari bilan o'sha yerda qoldi.

⁵⁵ Yahudiylarning Fisih bayrami yaqinlashayotgan edi. Mamlakatning hamma tomonidan odamlar bayramdan oldin poklanish uchun Quddusga borishdi. ⁵⁶ Shu vaqtda Isoni izladilar. Ma'badda yig'ilib turganlar o'zaro: "Nima deb o'ylaysizlar? U bayramga keladimi?" deb so'rashdi. ⁵⁷ Bosh ruhoniylar va farziylar esa Isoni qo'lga olmoqchi bo'lib, shunday buyruq bergan edilar: "Kim Isoning qayerdaligini bilib qolsa, xabar qilsin."

12–BOB

Maryam Isoga atir moy surtadi

¹ Fisih bayramidan olti kun oldin Iso Lazarning qishlog'i Baytaniyaga* bordi. Iso o'sha Lazarni o'likdan tiriltirgan edi. ² O'sha yerda Isoga ziyofat hozirladilar. Marta xizmat qilib yurgan edi, Lazar esa Iso va mehmonlar bilan birga dasturxon oldida yonboshlagan edi. ³ Shu payt Maryam bir shisha* toza, qimmatbaho sunbul moyini* olib kelib, Isoning oyoqlariga surtdi, so'ng sochlari bilan artdi. Uy atir moyning xushbo'y hidiga to'lib ketdi.

⁴ Isoning shogirdlaridan biri, Unga xiyonat qiladigan Yahudo Ishqariyot dedi:

⁵ — Bu moyni uch yuz kumush tangaga* sotib, kambag'allarga bo'lib bersa bo'lmasmidi?!

⁶ U shu gapni kambag'allarga qayg'urgani uchun emas, balki o'g'ri bo'lgani uchun aytdi. Pul qutisi Yahudoning nazoratida edi, qutiga solinadigan puldan u o'g'irlab turardi. ⁷ Iso shunday dedi:

— Maryamni tinch qo'yinglar! Zotan, u Meni dafn kunimga tayyorladi*.

⁸ Kambag'allar har doim sizlar bilan birga bo'ladi. Men esa har doim ham sizlar bilan birga bo'lmayman.

⁹ Bir talay yahudiylar Isoning Baytaniyada ekanligini bilib kelishdi. Ular nafaqat Isoni, balki Iso o'likdan tiriltirgan Lazarni ham ko'rishni istardilar. ¹⁰ Bosh ruhoniylar Lazarni ham o'ldirishni rejalashtirgan edilar. ¹¹ Chunki ko'p yahudiylar Lazar tufayli Iso tomoniga o'tib, Unga imon keltirayotgan edilar.

Iso Quddusga tantanali ravishda kiradi

¹² Ertasi kuni bayramga borgan bir talay xaloyiq Isoning Quddusga kelayotganini eshitib qoldi. ¹³ Ular palma daraxti shoxlaridan* olishdi, Uni qarshi olgani chiqib, shunday deb hayqirishardi:

“Tasanno!

Egamiz nomidan kelayotgan Inson baraka topsin!*

Isroilning shohi muborak bo‘lsin!”

¹⁴ Iso bir xo‘tikni topib, unga mindi, xuddi Muqaddas bitiklarda yozilganday:

¹⁵ “Ey Quddus xalqi*, qo‘rqma!

Mana, Shohingiz xo‘tikni minib kelyapti.”*

¹⁶ Isoning shogirdlari avval buni tushunmadilar. Iso ulug‘langandan keyingina ular bu so‘zlarning U haqda yozilganini va xalq xuddi yozilganidek qilganini esladilar. ¹⁷ Iso Lazarni qabrdan chaqirib tiriltirganiga guvoh bo‘lgan olomon Isoga ergashib, bu haqda hammaga aytardi. ¹⁸ Isoning qilgan bu mo‘jizali alomati haqida eshitgan ko‘p odamlar Uni kutib olgani chiqqan edilar.

¹⁹ Farziylar esa bir–biriga:

— Qaranglar, qo‘limizdan hech narsa kelmadi. Butun dunyo Uning ortidan bormoqda! — deyishardi.

Iso O‘z o‘limi haqida gapiradi

²⁰ Xudoga sajda qilish uchun bayramga kelganlar orasida ba‘zi g‘ayriyahudiylar* bor edi. ²¹ Ular Filipning oldiga borib (Filip Jalilaning Baytsayda shahridan edi) shunday deb aytishdi:

— Taqsir, biz Isoni ko‘rmoqchimiz.

²² Filip borib, bu haqda Endrusga aytdi. So‘ng ikkalovi Isoning oldiga borib, Unga aytishdi. ²³ Iso ularga shunday javob berdi:

— Inson O‘g‘li ulug‘lanadigan vaqt–soati keldi. ²⁴ Sizlarga chinini aytayin: agar bug‘doyning doni yerga tushib o‘lmasa, u bir donligicha qoladi. Agarda o‘lsa, ko‘p hosil beradi. ²⁵ Kim o‘z jonini sevsa, uni yo‘qotadi. Kim bu dunyoda o‘z jonidan voz kechsa, uni abadiy hayot uchun saqlab qoladi. ²⁶ Kim Menga xizmat qilmoqchi bo‘lsa, orqamdan yursin. Men qayerda bo‘lsam, xizmatchim ham o‘sha yerda bo‘lsin. Menga xizmat qilgan odamni osmondagi Otam hurmat qiladi. ²⁷ Endi esa yuragim siqilib ketyapti. Nima ham der edim?! “Ey Ota, bu vaqt–soatdan Meni saqla”, deb ayta olarmidim?! Men shu vaqt–soat uchun kelganman–ku! ²⁸ Ey Ota, O‘z nomingni ulug‘lagin!

Iso shunday deyishi bilanoq osmondan:

— Men nomimni ulug‘ladim, bundan keyin ham ulug‘layman, — degan sado keldi.

²⁹ U yerda turgan olomon bu sadoni eshitib, momaqaldiraq deb o‘yladi. Boshqalar esa:

— Unga farishta gapirdi! — deyishdi.

³⁰ Bunga javoban Iso dedi:

— Bu sado Men uchun emas, sizlar uchun bo‘ldi. ³¹ Endi bu dunyo hukm qilinadi, bu dunyoning yovuz hukmdori* haydab chiqariladi. ³² Men yerdan yuqoriga ko‘tarilganimda, hammani O‘zimga jalb qilaman.

³³ Iso bu soʻzlarni qay yoʻl bilan oʻlishini bildirish uchun aytdi.

³⁴ Xalq bunga javoban dedi:

— Biz Tavrotdan, Masih abadiy yashaydi, deb eshitganmiz. Qanday qilib Sen, Inson Oʻgʻli yuqoriga koʻtarilishi kerak, deb aytyapsan? Inson Oʻgʻli kim oʻzi?

³⁵ Iso ularga dedi:

— Nur yana qisqa bir muddat sizlar bilan boʻladi. Nur borida yuringlar, tagʻin zulmat sizlarni qamrab olmasin. Zulmatda yuradigan kishi qayerga ketayotganini bilmaydi.

³⁶ Nur hanuz sizlar bilan ekan, nurga ishoninglar, shunda nur farzandlari boʻlasizlar. Bularni aytib boʻlgach, Iso uzoqlashib, xalqdan yashirindi.

Xalqning oʻjarligi va imonsizligi

³⁷ Iso xalqning koʻz oʻngida shuncha koʻp moʻjizali alomatlar yaratgan boʻlsa ham, ular Isoga ishonmas edilar. ³⁸ Shu tariqa Ishayo paygʻambarning soʻzi bajo boʻldi:

“Ey Egamiz, bizning xabarimizga kim ishondi?
Sening qudratli kuching kimga ayon boʻldi?”*

³⁹ Haqiqatan ham, ular ishona olmadilar. Negaki, Ishayo ular haqida yana shunday deb aytgandi:

⁴⁰ “Egamiz ularning koʻzlarini koʻr qildi,
Aqllarini oʻtmas qildi.
Toki koʻzlari bilan koʻrmasinlar,
Aqllari bilan anglamasinlar,
Tagʻin Menga qaytib, shifo topmasinlar.”*

⁴¹ Ishayo Masihning ulugʻvorligini koʻrgani uchun bu soʻzlarni aytgan edi.

⁴² Shunga qaramay, koʻp yahudiy yoʻlboshchilari ham Isoga imon keltirdilar. Lekin ular farziylar tufayli buni ochiqchasiga tan olmas edilar, chunki sinagogadan haydalishtan qoʻrqardilar. ⁴³ Axir, ular Xudoning maqtovidan koʻra, insonning maqtovini yaxshi koʻrardilar.

⁴⁴ Iso xitob qilib dedi:

— Menga ishongan odam Menga emas, balki Meni Yuborganga ishongan boʻladi.

⁴⁵ Meni koʻrgan odam Meni Yuborganni koʻrgan boʻladi. ⁴⁶ Menga ishongan bironta odam zulmatda qolmasin deb, Men dunyoga nur boʻlib keldim. ⁴⁷ Agar kim Mening soʻzlarimni eshitib, rioya qilmasa*, Men uni hukm qilmayman. Men dunyoni hukm qilish uchun emas, najot berish uchun kelganman. ⁴⁸ Meni rad qilib, soʻzlarimni qabul qilmagan odamni hukm qiluvchi bor. Unday odamni oxiratda Men emas, aytgan soʻzim hukm qiladi. ⁴⁹ Zotan, Men Oʻzimcha gapirganim yoʻq. Meni yuborgan samoviy Ota nima aytishimni, qanday gapirishimni Menga amr etgan. ⁵⁰ Uning amri esa abadiy hayot berishini bilaman. Xullas, nima aytayotgan boʻlsam, Otam Menga aytganday sizlarga aytyapman.

13-BOB

Iso Oʻz shogirdlarining oyoqlarini yuvadi

¹ Fisih bayramiga oz qolgan edi. Iso bu dunyoni tark etib, osmondagi Otasi oldiga

boradigan vaqt–soati kelganini bilar edi. U dunyodagi O‘zinikilarni yaxshi ko‘rar edi, ularni oxirigacha yaxshi ko‘rdi.

² Kechki ovqat payti edi. Shimo‘n o‘g‘li Yahudo Ishqariyotning diliga iblis allaqachon Isoga xiyonat qilish niyatini solgan edi. ³ Iso esa Otasi hamma narsani Uning qo‘liga berganini bilar edi, U Xudodan kelib, yana Xudoning oldiga qaytayotganini ham bilar edi.

⁴ Shunday qilib, Iso dasturxondan turib, ustki kiyimini yechib tashladi. Sochiqni olib beliga bog‘ladi. ⁵ Keyin tog‘oraga suv quyib, shogirdlarining oyoqlarini yuvishga tushdi. Beliga bog‘lagan sochiq bilan ularning oyoqlarini artib quritdi.

⁶ Iso Butrusning* oldiga keldi.

— Hazrat, nahot oyoqlarimni Siz yuvsangiz?! — dedi Butrus.

⁷ — Hozir nima qilayotganimni sen bilmaysan, keyin tushunib olasan, — dedi Iso unga javoban.

⁸ — Mening oyoqlarimni ikki dunyoda ham yuvmaysiz! — dedi Butrus.

— Agar oyoqlaringni yuvmasam, Menga qarashli bo‘lmaysan, — dedi Iso. ⁹ Shunda Butrus dedi:

— Hazrat, nafaqat oyoqlarimni, qo‘llarim bilan boshimni ham yuvib qo‘ying!

¹⁰ Iso unga dedi:

— Cho‘milgan odam faqat oyog‘ini yuvsam, u tamoman pokdir. Sizlar ham poksizlar, ammo hammangiz emas.

¹¹ Iso O‘ziga xoinlik qiladigan odamni bilar edi, shuning uchun: “Hammangiz ham pok emassizlar”, dedi.

¹² Shogirdlarining oyoqlarini yuvib bo‘lgach, Iso ustki kiyimini kiyib, yana dasturxon oldiga yonboshladi. So‘ng shogirdlaridan so‘radi:

— Hozir nima qilganimni tushundilaringmi? ¹³ Sizlar Meni “Ustoz”, “Hazrat” deb chaqirasizlar va to‘g‘ri qilasizlar, chunki Men xuddi shundayman. ¹⁴ Agar Men Hazratingiz va Ustozingiz bo‘la turib oyoqlaringizni yuvgan bo‘lsam, sizlar ham bir–biringizning oyoqlaringizni yuvishingiz shart. ¹⁵ Men sizlarga nima qilgan bo‘lsam, sizlar ham o‘shani qilishingiz kerak. Men sizlarga o‘rnak ko‘rsatdim. ¹⁶ Sizlarga chinini aytayin: qul o‘z xo‘jayinidan ustun emas, elchi ham uni yuborgandan ustun emas. ¹⁷ Agar gapimni uqqan bo‘lsangiz, bunga amal qilinglar, shunda baxtli bo‘lasizlar!

Yahudoning Isoga xiyonati haqida karomat

¹⁸ Iso gapida davom etdi:

— Mening gaplarim hammangizga tegishli emas. Men kimlarni tanlaganimni bilaman. Muqaddas bitiklarda: “Nonimni yegan kishi Menga qarshi bosh ko‘tardi”*, deb aytilgan. Bu so‘zlar bajo bo‘lishi kerak. ¹⁹ Men buni sizlarga hozirdan, yuz bermasdan oldin, aytib qo‘yyapman. Toki yuz berganda, Masih Men ekanligimga* ishoninglar.

²⁰ Sizlarga chinini aytayin: kim Men yuborgan odamni qabul qilsa, Meni qabul qilgan bo‘ladi. Meni qabul qilgan esa Meni Yuborganni qabul qilgan bo‘ladi.

²¹ Iso qattiq izzitirob chekib, dedi:

— Sizlarga chinini aytayin, orangizdan bittasi Menga xiyonat qiladi.

²² Shogirdlari esa U kimni nazarda tutayotganini bilmay, gangib bir–biriga qarab turar edilar. ²³ Shogirdlaridan biri Isoning yonida yonboshlagan edi. U Isoning sevikli shogirdi* edi. ²⁴ Butrus o‘sha shogirdga: “Iso kim haqida gapiryapti, so‘ra–chi”, deb imo–ishora qildi. ²⁵ Shunda u engashib, Isodan:

— Hazrat, u kim? — deb so‘radi. ²⁶ Iso javob berdi:

— Men bir burda nonni kosaga botirib kimga bersam, u o‘shadir, — dedi. So‘ng burda nonni botirib, Shimo‘n o‘g‘li Yahudo Ishqariyotga berdi. ²⁷ Yahudo burdani olar-olmas, shayton uning ichiga kirib oldi.

— Qiladiganingni tezroq qil, — dedi unga Iso.

²⁸ Dasturxon atrofida gilardan hech kim nima uchun Iso bu so‘zlarni Yahudoga aytganini tushunmadi. ²⁹ Pul qutisi Yahudoda bo‘lgani sababli, ba‘zilari: “Iso unga, bayram uchun bizga kerak bo‘ladigan narsalarni sotib ol, deyapti yoki, kambag‘allarga bir nima ber, deyapti”, deb o‘ylardilar. ³⁰ Yahudo esa o‘sha burda nonni olgan zahoti tashqariga chiqib ketdi. Tun edi.

Bir-biringizni sevinglar

³¹ Yahudo chiqib ketgach, Iso dedi:

— Inson O‘g‘lining ulug‘vorligi ayon bo‘ladigan vaqti keldi. U orqali Xudoning ulug‘vorligi ayon bo‘ladi. ³² Xudoning ulug‘vorligi Inson O‘g‘li orqali ayon bo‘lar ekan, tez orada Xudo Inson O‘g‘lini O‘z ulug‘vorligiga sherik qiladi. ³³ Bolalarim! Endi Men sizlar bilan uzoq bo‘lmayman. Meni qidirasizlar. Yahudiylarga aytgan edim, sizlarga ham aytyapman: Men boradigan joyga sizlar borolmaysizlar. ³⁴ Sizlarga yangi amr beryapman: bir-biringizni sevinglar. Men sizlarni qanday sevgan bo‘lsam, sizlar ham bir-biringizni shunday sevinglar. ³⁵ Agar bir-biringizni sevsangiz, sizlar Mening shogirdlarim ekaningizni hamma shundan bilib oladi.

Butrusning Isodan tonishi haqida karomat

³⁶ Butrus Isoga dedi:

— Hazrat, Siz qayerga ketyapsiz?

— Hozir Men boradigan joyga sen orqamdan borolmaysan, keyinchalik borasan, — dedi unga Iso.

³⁷ Butrus so‘radi:

— Hazrat, nega hozir orqangizdan borolmas ekanman? Men Siz uchun jonimni berishga tayyorman!

³⁸ Iso javob berdi:

— Sen rostdan ham Men uchun joningni berishga tayyormisan?! Senga chinini aytaman, xo‘roz qichqirmasdan oq, sen uch marta Mendan tonasan!

14-BOB

Iso yo‘l, haqiqat va hayotdir

¹ Iso shogirdlariga dedi:

— Yuragingiz siqilmasin. Xudoga ishonning, Menga ham ishonning! ² Otam Xudoning uyida maskan ko‘p. Shunday bo‘lmaganda edi, sizlarga bularni aytib o‘tirmagan bo‘lardim. Men sizlarga joy tayyorlagani ketyapman. ³ Men borib sizlarga joy tayyorlayman—u, sizlarni O‘zim bilan olib ketgani kelaman. Toki Men bo‘lgan joyda sizlar ham bo‘linglar. ⁴ Men boradigan joyga olib boradigan yo‘lni sizlar bilasizlar.

⁵ — Hazrat! — dedi Unga To‘ma, — Qayerga borishingizni bilmasak, yo‘lni qayerdan bilamiz?

⁶ Iso unga dedi:

— Men yo'l, haqiqat va hayotdirman. Otaning oldiga olib boradigan Mendan boshqa yo'l yo'q.⁷ Agar Meni tanib–bilsangiz, Otamni ham tanib–bilasizlar*. Ha, Uni bilasiz, chunki Uni ko'rdingiz.

⁸ Filip Isoga dedi:

— Hazrat, bizga Otani ko'rsating, shuning o'zi bizga kifoya!

⁹ — Filip, — dedi unga Iso, — Men shuncha vaqtdan beri sizlar bilan birgaman. Nahotki Meni tanib–bilmasang?! Meni ko'rgan odam Otani ko'rgan bo'ladi. Shunday ekan, qanday qilib sen: “Otani bizga ko'rsating”, deyapsan? ¹⁰ Men Otada, Ota esa Menda ekanligiga nahotki ishonmasang?! Men sizlarga aytgan so'zlarni O'zimdan to'qib gapirmayapman. Aksincha, Menda yashagan Otam Men orqali O'z ishlarini bajarmoqda. ¹¹ Men Otamda va Otam Menda ekanligiga ishoninglar. Agar ishonmasangizlar, hech bo'lmasa, qilgan ishlarim tufayli ishoninglar. ¹² Sizlarga chinini aytayin: Menga ishongan odam Men qilgan ishlarni qiladi. Bulardan ham buyukroq ishlarni qiladi, chunki Men Otaning oldiga ketyapman. ¹³ Sizlar Mening nomimdan so'ragan hamma narsani Men bajo keltiraman, toki Ota O'z O'g'li orqali ulug'lansin. ¹⁴ Ha, sizlar Mening nomim bilan Mendan so'ragan har qanday narsani bajo keltiraman.

Muqaddas Ruhni yuborish va'dasi

¹⁵ Iso ularga dedi: “Agar Meni sevsangizlar, amrlarimga amal qilasizlar. ¹⁶ Men osmondagi Otaga murojaat qilaman va U sizlar bilan to abad qoladigan boshqa Homiy* yuboradi. ¹⁷ Bu Homiy — Haqiqat Ruhidir. Bu dunyoga tegishli bo'lganlar Uni qabul qila olmaydilar, chunki Uni ko'rmaydilar ham, bilmaydilar ham. Sizlar esa Uni bilasizlar, chunki U sizlar bilan yashamoqda, U ichingizda bo'ladi. ¹⁸ Men sizlarni yetim qoldirmayman, yana oldingizga qaytib kelaman. ¹⁹ Bir ozdan keyin dunyo Meni boshqa ko'rmaydi. Ammo sizlar Meni ko'rasizlar. Men barhayot bo'lganim uchun sizlar ham yashaysizlar. ²⁰ Men Otamda ekanimni, sizlar Menda va Men sizlarda ekanimni o'sha kuni anglab olasizlar. ²¹ Mening amrlarimni bilib, ularga amal qilgan kishi Meni sevadi. Kim Meni sevsa, Otam ham uni sevadi. Men ham uni sevaman va O'zimni unga ayon qilaman.”

²² Ishqariyot bo'lmagan boshqa Yahudo Isoga dedi: “Hazrat, nega O'zingizni dunyoga ayon qilmay, bizga ayon qilmoqchisiz?”

²³ Iso unga shunday javob berdi: “Kim Meni sevsa, Mening so'zimga amal qiladi. Otam ham uni sevadi. Biz uning oldiga kelib, u bilan birga yashaymiz. ²⁴ Meni yaxshi ko'rmagan kishi so'zlarimga amal qilmaydi. Sizlar eshitgan so'z Meniki emas, balki Meni yuborgan Otanikidir.

²⁵ Men sizlar bilan ekanman, bularni aytdim. ²⁶ Otam Mening nomimdan yuboradigan Homiy*, ya'ni Muqaddas Ruh sizlarga hammasini o'rgatadi. Men sizlarga aytgan hamma so'zlarimni U yodingizga soladi.

²⁷ Men sizlarga tinchlikni qoldiryapman. O'z tinchligimni sizlarga beryapman. Men berayotgan tinchlik dunyo beradigan tinchlikka o'xshamaydi. Yuragingiz siqilmasin, qo'rqmanglar. ²⁸ Sizlarga aytganimni eshitdingizlar: Men ketib, yana oldingizga qaytib kelaman. Agar Meni yaxshi ko'rganingizda edi, samoviy Otaning oldiga ketayotganimdan quvongan bo'lar edingizlar. Zero, Ota Mendan ulug'dir. ²⁹ Bu hodisalar sodir bo'lmasdan oldin sizlarga aytdim. Toki sodir bo'lganda ishoninglar. ³⁰ Sizlar bilan so'zlashishga deyarli vaqtim qolmadi. Chunki bu dunyoning yovuz hukmdori* kelyapti. U Menga

hukmini o'tkaza olmaydi. ³¹ Lekin dunyo bilsinki, Men Otani sevaman, Ota Menga neki buyurgan bo'lsa, xuddi shuni bajaraman.

Qani, turinglar, bu yerdan keta qolaylik."

15-BOB

Tok va uning novdalari haqida masal

¹ Iso shogirdlariga dedi: "Men haqiqiy tokman, osmondagi Otam esa bog'bondir.

² Hosil bermaydigan har bir novdamni U kesib tashlaydi. Hosil beradigan har bir novdani esa, yana ko'proq hosil bersin deb, xomtok qilib tozalaydi. ³ Men sizga aytgan so'zim orqali sizlar allaqachon tozalanib bo'lgansizlar. ⁴ Men bilan aloqada bo'linglar, shunda Men sizlar bilan aloqada bo'laman. Tokka ulanmagan novda o'z-o'zidan hosil berolmaydi. Shu singari, sizlar ham Men bilan aloqada bo'lmasangizlar, hosil berolmaysizlar.

⁵ Men — tok, sizlar esa novdasizlar. Agar Menda bo'lsangizlar va Men sizlarda bo'lsam, ko'p hosil berasizlar. Mensiz hech narsa qilolmaysizlar. ⁶ Kim Men bilan aloqani uzsa, novda kabi, tashlab yuboriladi va quriydi. Bunday novdalarni esa yig'ib, o'tga tashlab yondirishadi. ⁷ Agar siz Men bilan aloqada bo'lib, so'zlarimni qalbingizga jo qilsangizlar, istaganingizni so'ranglar, sizga beriladi. ⁸ Sizlar ko'p hosil berib, Mening shogirdlarim ekanligingizni isbotlaysiz. Bu orqali Otam ulug'lanadi.

Sevgi haqida

⁹ Osmondagi Otam Meni qanday sevgan bo'lsa, Men ham sizlarni shunday sevdim. Sevgimga sodiq qolinglar. ¹⁰ Men Otamning amrlariga amal qilib, Uning sevgisiga sodiq qolganman. Xuddi shu singari, sizlar ham, Mening amrlarimga amal qilsangizlar, sevgimga sodiq qolasizlar.

¹¹ Mening shodligim qalbingizni to'ldirsin deb, sizlarga bu so'zlarni aytdim. ¹² Mening amrim shu: Men sizlarni qanday sevgan bo'lsam, sizlar ham bir-biringizni shunday sevinglar. ¹³ Kim o'z jonini do'stlari uchun fido qilsa, bundan ortiq sevgi yo'q. ¹⁴ Agar sizlar amrlarimni bajo keltirsangizlar, Mening do'stlarim bo'lasizlar. ¹⁵ Men sizlarni endi qul deb atamayman. Qul xo'jayini nima qilishini bilmaydi. Sizlarni do'stlarim deyman, chunki Otamdan eshitgan hamma narsani sizlarga aytdim.

¹⁶ Sizlar Meni emas, Men sizlarni tanladim. Men sizlarni: «Borib hosil bersin, hosili boqiy bo'lsin», deb tanladim. Shunda Mening nomimdan Otadan nima so'rasangizlar, U sizlarga beradi.

¹⁷ Xullas, sizlarga amrim shu: bir-biringizni sevinglar!

Dunyoning nafrati

¹⁸ Agar dunyo sizlardan nafratlanayotgan bo'lsa, bilingki, sizlardan ilgari Mendan nafratlangan. ¹⁹ Sizlar bu dunyoga tegishli bo'lganingizda edi, dunyo sizlarni o'ziniki kabi sevar edi. Sizlar esa bu dunyoga tegishli emassizlar. Men sizlarni bu dunyodan tanlab oldim. Ana shu sababdan dunyo sizlardan nafratlanadi. ²⁰ Qul o'z xo'jayinidan ustun emas degan so'zimni* eslanglar. Agar Meni quvg'in qilgan bo'lsalar, sizlarni ham quvg'in qiladilar. Agar Mening so'zlarimga rioya qilgan bo'lsalar, sizlarnikiga ham rioya qiladilar.

²¹ Odamlar bularni sizlarga Mening nomim tufayli qiladilar. Axir, ular Meni

Yuborganni tanimaydilar. ²² Agar Men kelib, ularga gapirmaganimda edi, ular Menga ishonmaganlari uchun gunohda ayblanmas edilar. Endi bo'lsa gunohlarini oqlash uchun bahona topa olmaydilar. ²³ Mendan nafratlangan odam osmondagi Otamdan ham nafratlanadi. ²⁴ Agar Men ular orasida boshqa hech kim qilmagan mo'jizalarni qilmaganimda edi, ular gunohda ayblanmas edilar. Endi bo'lsa mo'jizalarimni ko'rdilar-u, Mendan ham, Otamdan ham nafratlandilar. ²⁵ Bu esa Tavrotdagi: «Mendan sababsiz nafrat etganlar»* degan so'zlar bajo bo'lishi uchun sodir bo'ldi.

²⁶ Men sizlarga Otamdan yuboradigan Homiy*, ya'ni Otamdan chiqadigan Haqiqat Ruhi kelganda Men to'g'rimda guvohlik beradi. ²⁷ Sizlar ham guvohlik berasizlar, chunki boshdanoq Men bilan birga bo'lgansizlar.

16-BOB

Muqaddas Ruhning faoliyati

¹ Men bu gaplarni sizlar to'g'ri yo'ldan ozmanglar, deb aytdim. ² Sizlarni sinagogalardan haydab yuboradilar. Hatto shunday zamon keladiki, sizlarni o'ldirayotgan har bir kishi bu bilan Xudoga xizmat qilyapman, deb o'ylaydi. ³ Ular bu ishlarni samoviy Otamni va Meni tanimaganlari uchun qiladilar. ⁴ Bularni sizlarga hozirdan aytib qo'yyapman, toki o'sha vaqt-soat kelganda, so'zlarimni esga olinglar.

Sizlarga bularni boshdanoq aytishimga hojat yo'q edi, chunki O'zim sizlar bilan birga edim. ⁵ Endi esa Meni Yuborganning oldiga ketyapman. Birontangiz Mendan: «Qayerga ketyapsan?» deb so'ramayapsiz. ⁶ Bularni aytganim uchun dilingiz g'am-qayg'uga botgan. ⁷ Ammo sizlarga haqiqatni aytaman, Mening ketishim sizlar uchun yaxshiroqdir. Agar Men ketmasam, Homiy* kelmaydi. Agarda ketsam, Uni oldingizga yuboraman. ⁸ U kelganda dunyoga gunoh, adolat va hukm to'g'risidagi haqiqatni ayon qiladi. ⁹ Gunoh to'g'risidagi haqiqat shundan iboratki, odamlar Menga ishonmaydilar. ¹⁰ Adolat to'g'risidagi haqiqat shuki, Ota Meni oqlaydi. Men Otaning oldiga ketyapman va sizlar Meni boshqa ko'rmaysizlar. ¹¹ Hukm to'g'risidagi haqiqat shundan iboratki, hukm chiqarib bo'lingan, bu dunyoning yovuz hukmdori* mahkum qilingan.

¹² Sizlarga yana aytadigan gaplarim ko'p, lekin endi ichingizga sig'dirolmaysizlar. ¹³ Haqiqat Ruhi kelib, sizlarni to'liq haqiqat sari boshlaydi. U O'zicha gapirmaydi, neki eshitsa, o'shani so'zlab beradi, U yuz beradigan voqealar haqida sizlarga xabar qiladi. ¹⁴ U Mendan eshitgan narsalarni sizlarga ma'lum qiladi, shu orqali Meni ulug'laydi. ¹⁵ Otaning bor narsasi Menikidir. Ana shu sababdan, Ruh Mendan eshitgan narsalarni sizlarga ma'lum qiladi, deb aytdim. ¹⁶ Sizlar bilan birga uzoq vaqt bo'lmayman, lekin ko'p o'tmay sizlar Meni yana ko'rasizlar*.”

Qayg'ungiz shodlikka aylanadi

¹⁷ Shu paytda Isoning shogirdlari bir-biriga dedi: “Qiziq, U bizga o'zi nima aytmoqchi?! «Sizlar bilan birga uzoq vaqt bo'lmayman, lekin ko'p o'tmay sizlar Meni yana ko'rasizlar», dedi. «Otaning oldiga ketyapman», deb aytdi. ¹⁸ «Sizlar bilan birga uzoq vaqt bo'lmayman» deyishi bilan nima demoqchi ekan, tushunmadik.”

¹⁹ Iso shogirdlarining savol bermoqchi bo'lganlarini bilib, dedi: “«Sizlar bilan birga uzoq vaqt bo'lmayman, lekin ko'p o'tmay sizlar Meni yana ko'rasizlar», deb aytgan gapimning ma'nosini muhokama qilyapsizlarmi? ²⁰ Sizlarga chinini aytayin: sizlar yig'lab, dod-faryod qilasisizlar, dunyo esa quvonadi. Sizlar qayg'urasiz, lekin qayg'ungiz

shodlikka aylanadi. ²¹ Oyi to'lgan ayol dard bilan tug'adi. Ammo bola tug'ilgandan keyin, dunyoga odamzod keldi, deb ayol quvonadi. Quvonganidan u chekkan dardini unutib yuboradi. ²² Shunga o'xshab sizlar ham hozir g'am-qayg'u chekyapsizlar. Lekin Men sizlarni yana ko'raman. Shunda yuragingiz quvonchga to'ladi. Quvonchingizni sizlardan hech kim tortib olmaydi.

²³ O'sha kuni Mendan hech narsa so'ramaysizlar. Sizlarga chinini aytayin: Mening nomimdan osmondagi Otamdan nima so'rasangizlar, U sizlarga beradi. ²⁴ Shu paytgacha Mening nomim bilan Otadan hech narsa so'ramadingizlar. So'ranglar, olasizlar va qalbingiz shodlikka to'ladi.

Iso dunyodan ustun

²⁵ Shu vaqtgacha sizlarga matallar orqali gapirib keldim. Lekin shunday vaqt keladiki, Men sizlarga Otam haqida matallar orqali emas, ochiqdan-ochiq gapiraman. ²⁶ O'sha kuni o'zlaringiz Otadan istaganingizni Mening nomimdan so'raysizlar. Mening sizlar uchun Otadan iltimos qilishimning hojati bo'lmaydi. ²⁷ Zotan, Otaning O'zi sizlarni sevadi, chunki sizlar Meni yaxshi ko'rib, Xudodan kelganimga ishondingizlar. ²⁸ Men Otamdan chiqib, dunyoga keldim. Endi dunyoni tark etib, Otamning oldiga ketyapman."

²⁹ Shogirdlar Isoga shunday deyishdi:

— Mana, hozir Siz matal ishlatmay, ochiq so'zlayapsiz. ³⁰ Hamma narsani bilishingizni endi tushundik. Savolga ham o'rin yo'q. Siz Xudodan kelganingizga endi ishondik.

³¹ Iso dedi:

— Endi rostdan ham ishonyapsizlarmi? ³² Shunday vaqt keladiki, hatto keldi ham, sizlar tarqalib, har biringiz in-iningizga kirib ketasiz. Meni yolg'iz qoldirasizlar. Biroq Men yolg'iz emasman, chunki Otam Men bilandir. ³³ Men tufayli xotirjam bo'lishingiz uchun bularni sizlarga aytdim. Dunyoda qayg'u-alam chekasizlar. Lekin dadil bo'linglar, Men dunyoni yengdim.

17-BOB

Iso O'z shogirdlari uchun ibodat qiladi

¹ Shu gaplardan keyin Iso ko'zlarini osmonga tikib, dedi: "Ey Ota! Vaqt-soati keldi. O'g'ling Seni ulug'lashi uchun O'g'lingni ulug'lagin. ² Sen Unga butun insoniyat ustidan hokimiyat berding. Toki Unga berilgan har bir insonga U abadiy hayot ato qilsin.

³ Abadiy hayot esa Seni — yagona haq Xudoni hamda Sen yuborgan Iso Masihni tanib-bilishdan iboratdir.

⁴ Sen Menga topshirgan ishni tugatib, yer yuzida Seni ulug'ladim. ⁵ Dunyo yaratilishidan avval Men Sening huzuringda ulug'vor edim. Endi, ey Ota, o'sha ulug'vorlikni O'z huzuringda Menga yana ato qilgin.

⁶ Sen dunyodan Menga bergan odamlarga Seni tanitdim. Ular Seniki edilar va Sen ularni Menga berding. Ular Sening so'zingga amal qildilar. ⁷ Sen Menga bergan hamma narsa Sendan ekanligini ular endi bilib oldilar. ⁸ Chunki Sen Menga aytgan so'zlaringni Men ularga aytdim. Ular so'zlaringni qabul qilib, Men Sendan kelganimni aniq tushundilar. Meni Sen yuborganingga ishondilar.

⁹ Men ular uchun iltijo qilaman. Dunyo uchun emas, balki Sen Menga bergan odamlar uchun iltijo qilaman. Axir, ular Senikidir. ¹⁰ Zotan, Meniki bo'lgan hamma — Seniki,

Seniki esa Menikidir. Mening ulug'vorligim ular orqali ayon bo'lmoqda.

¹¹ Men bu dunyoda ortiq qolmayman, Sening oldingga qaytib ketyapman. Ular esa bu dunyoda qoladilar. Ey Muqaddas Ota! Menga bergan O'z noming qudrati ila ularni omon saqla*. Toki ular ham Bizday bir bo'lsinlar. ¹² Men ular bilan birga bo'lganimda, Menga bergan noming qudrati ila ularni omon saqladim. Ularni asradim*, birontasi yo'qolmadi. Faqat Muqaddas bitiklarda aytilganlar* bajo bo'lishi uchun halokatga mahkum bo'lgan odam* nobud bo'ldi.

¹³ Endi esa Sening oldingga ketyapman. Mening shodligim ularning qalbini to'ldirsin deb, bularni hali dunyoda bo'lganimda aytyapman. ¹⁴ Men ularga Sening so'zlarini aytdim. Bu dunyoga tegishli bo'lganlar ulardan nafratlanadi. Chunki Men bu dunyodan bo'lmaganim kabi, ular ham bu dunyodan emaslar. ¹⁵ Endi ularni dunyodan olishingni emas, balki yovuz shaytondan saqlashingni so'rayapman. ¹⁶ Men bu dunyodan bo'lmaganim kabi, ular ham bu dunyodan emaslar. ¹⁷ Sening kaloming haqiqatdir. Haqiqat orqali ularni O'zing uchun ajratib olgin. ¹⁸ Sen Meni dunyoga yuborganingday, Men ham ularni dunyoga yubordim. ¹⁹ Ularni deb O'zimni Senga bag'ishladim, toki ular ham haqiqat orqali o'zlarini Senga bag'ishlasinlar.

²⁰ Men nafaqat ular uchun iltijo qilyapman, balki ularning so'zi orqali Menga imon keltiradiganlar uchun ham iltijo qilyapman: ²¹ hammalari bir bo'lishsin. Ey Ota, Sen Menda va Men Senda bo'lganimday, ular ham Bizda bo'lishsin. Shu tariqa Meni Sen yuborganingga dunyo ishonsin. ²² Sen Menga ato qilgan ulug'vorlikni ularga berdim, toki Biz bir bo'lganimizdek, ular ham bir bo'lishsin. ²³ Men ulardaman, Sen esa Mendasan. Shunday ekan, ular mukammal birlikda bo'lsinlar. Toki, Meni Sen yuborganingni dunyo bilsin. Meni qanday sevsang, Menikilarni ham shunday sevganingni dunyo ko'rsin.

²⁴ Ey Ota! Sen Menga bergan odamlar Men bilan bir joyda bo'lishini xohlayman. Sen Menga ato qilgan ulug'vorlikni ular ham ko'rsin, chunki olamni yaratmasingdan oldin Sen Meni yaxshi ko'rar eding. ²⁵ Ey odil Ota! Dunyo Seni bilmasa ham, Men Seni bilaman. Bu odamlar ham Meni Sen yuborganingni bilib oldilar. ²⁶ Ularga Sening kimligingni ayon qildim va ayon qilishni davom ettiraveraman. Toki, Menga bo'lgan sevging ularning yuraklarida jo bo'lsin, Men ham ularda bo'layin."

18-BOB

Iso hibsga olinadi

¹ Bu so'zlarni aytgandan so'ng, Iso O'z shogirdlari bilan u yerdan chiqib, Qidron soyligining* narigi tomoniga o'tdi. O'sha yerda bir bog' bor edi. Iso shogirdlari bilan boqqa kirdi. ² Xoin Yahudo ham o'sha joyni bilar edi, chunki Iso shogirdlari bilan u yerda tez-tez uchrashib turar edi. ³ Shunday qilib, Yahudo bir bo'linma Rim askarlarini hamda bosh ruhoniylar va farziylar tomonidan yuborilgan Ma'bad mirshablarini* boshlab, u yerga keldi. Qo'llarida mash'alay u fonuslar, qurol-yarog'lar bor edi.

⁴ Iso boshidan kechadigan hamma narsani bilar edi. U odamlarga peshvoz chiqib, so'radi:

— Kimni qidiraysizlar?

⁵ — Nosiralik Isoni, — deb javob berishdi ular.

— O'sha Menman, — dedi Iso.

Xoin Yahudo ularning orasida turgan edi. ⁶ Iso "O'sha Menman" deyishi bilanoq ular

orqaga tisarilib, yerga yiqilishdi. ⁷ Iso ulardan yana so‘radi:

— Kimni qidirayapsizlar?

— Nosiralik Isoni, — dedilar.

⁸ — Sizlarga aytdim—ku, O‘sha Menman, — dedi ularga Iso. — Agar Meni qidirayotgan bo‘lsangizlar, bularni qo‘yib yuboringlar, ketaverishsin.

⁹ Shu yo‘sin Isoning ilgari: “Ota, Sen Menga bergan odamlardan hech birining yo‘qolishiga yo‘l qo‘ymadim*” degan so‘zlari bajo bo‘ldi.

¹⁰ Shu onda Butrus* yonidagi qilichini qinidan sug‘urdi—da, oliy ruhoniyning xizmatkoriga bir urib, o‘ng qulog‘ini kesib tashladi. Xizmatkorning ismi Malxus edi.

¹¹ Iso Butrusga:

— Qilichingni qiniga solib qo‘y! Nahotki Men osmondagi Otam bergan azob kosasidan* ichmasam?! — dedi.

¹² Shunda Rim askarlari bilan bo‘linma qo‘mondoni va yahudiy mirshablari Isoni qo‘lga olib, bog‘lashdi. ¹³ Uni oldin Xanan oldiga olib borishdi. Xanan o‘sha yilgi oliy ruhoni bo‘lgan Kayafasning qaynatasi edi*. ¹⁴ Yahudiylarga: “Xalq uchun bitta odamning o‘lishi yaxshiroq”, deb maslahat bergan o‘sha Kayafas* edi.

Butrus Isodan tonadi

¹⁵ Isoning orqasidan Butrus va yana boshqa bir shogird ergashib borishar edi. Bu shogird oliy ruhoni Xananning* tanishi bo‘lib, Iso bilan bemalol oliy ruhoniyning hovlisiga kirdi. ¹⁶ Butrus esa tashqarida, darvoza oldida qoldi. Oliy ruhoniya tanish bo‘lgan shogird keyinroq yana tashqariga chiqdi—da, darvozabon cho‘riga nimadir deb, Butrusni ichkariga olib kirdi. ¹⁷ Shunda darvozabon cho‘ri Butrusdan:

— Siz ham u Odamning shogirdlaridan emasmisiz? — deb so‘radi.

— Yo‘q! — dedi Butrus.

¹⁸ Havo sovuq bo‘lgani uchun u yerda turgan xizmatkorlar bilan mirshablar ko‘mir yoqib, isinayotgan edilar. Butrus ham ularning oldiga borib, isinib turdi.

Iso oliy ruhoni Xanan oldida

¹⁹ Shu paytda oliy ruhoni Xanan Isoni so‘roq qilayotgan edi. Shogirdlari va ta‘limotiga taalluqli savollar berdi. ²⁰ Iso unga javob berib dedi:

— Men elu olamga ochiq so‘zladim. Har doim yahudiylar yig‘iladigan sinagogalarda va Ma‘badda ta‘lim berib yurdim, hech yashirincha gap aytmadim. ²¹ Nega Meni so‘roq qilyapsiz? Gaplarimni eshitgan odamlardan so‘rang. Nimalar haqida gapirganimni ular bilishadi.

²² Iso bularni aytib bo‘lgach, yonida turgan Ma‘bad mirshablaridan biri Isoning yuziga bir shapaloq urib, dedi:

— Oliy ruhoniya ham shunday javob berasanmi?

²³ Iso bunga javoban dedi:

— Agar Men noto‘g‘ri gapirgan bo‘lsam, noto‘g‘ri joyini ko‘rsat. Agar to‘g‘ri gapirgan bo‘lsam, nega Meni urasan?

²⁴ Shundan keyin Xanan Isoni bog‘langan holda oliy ruhoni Kayafas* huzuriga yubordi.

Butrus Isodan yana tonadi

²⁵ Butrus olov oldida isinib turarkan, kimdir undan:

— Sen ham Uning shogirdlaridan emasmisan? — deb so‘radi.

— Yo‘q! — deb tondi u.

²⁶ Oliy ruhoniyning xizmatkorlaridan biri Butrus qulog‘ini uzib yuborgan odamning qarindoshi edi. Bu xizmatkor Butrusga dedi:

— Seni bog‘da U bilan ko‘rdim, shekilli?

²⁷ Butrus esa yana tondi. Naq shu payt xo‘roz qichqirdi.

Iso Pilat huzurida

²⁸ Tong otdi. Yahudiylar Isoni Kayafas huzuridan olib chiqib, hokim Pilatning* saroyiga olib bordilar. O‘zlari esa bulg‘anishni istamay hukumat saroyiga kirmadilar*, chunki bulg‘angan odam Fisih taomini* yeya olmasdi. ²⁹ Shu sababli Pilat tashqariga, ularning oldiga chiqdi.

— Bu Odamni nimada ayblayapsizlar? — deb so‘radi.

³⁰ — Agar U jinoyatchi bo‘lmaganda, Uni sizning qo‘lingizga topshirmas edik, — deb javob berishdi ular.

³¹ — Uni olib ketib, o‘z qonuningiz bo‘yicha hukm qilaveringlar, — dedi Pilat.

— Bizga hech kimni qatl qilishga ijozat berilmagan, — deyishdi unga yahudiylar.

³² Iso O‘zining qanday o‘lishi haqida aytgan so‘zlari amalga oshishi uchun* bu voqea sodir bo‘ldi.

³³ Shunda Pilat yana saroyga kirdi va Isoni chaqirtirib:

— Sen yahudiylarning Shohimisan? — deb so‘radi.

³⁴ — O‘zingiz qiziqib so‘rayapsizmi, yoki boshqalar sizga Men to‘g‘rimda aytishdimi? — deb so‘radi Iso.

³⁵ Pilat dedi:

— Nima, men yahudiydim?! O‘z xalqing, bosh ruhoniylaring Seni menga topshirishdi. Sen nima ish qilib qo‘yding?

³⁶ Iso javob berdi:

— Mening Shohligim bu dunyodan emas. Agar Shohligim bu dunyodan bo‘lganda edi, yahudiylarning qo‘liga tushmasligim uchun Mening xizmatkorlarim kurashar edilar. Biroq Mening Shohligim bu yerdan emas.

³⁷ — Demak, Sen Shoh ekansan-da?! — dedi Pilat.

— Shoh ekanimni o‘zingiz aytdingiz, — dedi Iso. — Men haqiqat to‘g‘risida shohidlik qilmoq uchun tug‘ilganman, ana shu maqsadda olamga keldim. Haqiqat tarafida bo‘lgan har bir odam Menga quloq soladi.

³⁸ — Haqiqat o‘zi nima? — deb so‘radi Pilat. Shunday dedi–yu, yana tashqariga, yahudiylarning oldiga chiqdi.

— Men Undan hech qanday ayb topmadim, — dedi ularga. ³⁹ — Sizlarning bir odatingiz bor–ku, har Fisih bayramida sizlar uchun bir mahbusni ozod qilar edim. Shunga ko‘ra, sizlar uchun yahudiylarning Shohini ozod qilishimni istaysizlarmi?

⁴⁰ — Uni emas, Barabbasni ozod qiling! — deb baqirdi ular.

Barabbas esa isyonda ishtirok etgandi.

19–BOB

Iso o‘limga hukm qilinadi

¹ Shundan keyin Pilat* Isoni olib ketishni va qamchilatishni buyurdi. ² Rim askarlari tikanlardan toj o‘rib, Isoning boshiga qo‘ydilar, ustiga safsar to‘n kiydirdilar. ³ Isoning

oldiga qayta–qayta kelib:

— Yashavor–e, yahudiylarning Shohi! — deb, Uni tarsakilar edilar.

⁴ Pilat yana tashqariga chiqib, yahudiylarga xitob qildi:

— Mana, Uni oldingizga chiqaryapman, bilib qo‘yinglar, men Undan hech qanday ayb topolmadim!

⁵ Shu payt boshida tikanli toj, egnida safsar to‘n bilan Iso tashqariga chiqdi.

— Mana, u Odam! — dedi Pilat ularga. ⁶ Bosh ruhoniylar va Ma‘bad mirshablari* Isoni ko‘rib, baqirishdi:

— Xochga mixlansin! Xochga mixlansin!

— Uni sizlar olib xochga mixlanglar! Men Undan hech qanday ayb topolmadim, — dedi Pilat ularga. ⁷ Yahudiylar unga javoban:

— Bizda qonun bor, qonunimizga ko‘ra*, U o‘lishi kerak, chunki U O‘zini Xudoning O‘g‘li* deb aytyapti, — dedilar.

⁸ Pilat buni eshitgach, yuragi orqaga tortib ketdi. ⁹ Qaytadan hukumat saroyiga kirib, Isodan:

— Sen qayerdansen? — deb so‘radi. Iso unga javob bermadi.

¹⁰ — Menga javob bermaysanmi?! — dedi Pilat. — Seni ozod qilishga yoki xochga mixlashga menda hokimiyat borligini bilmaysanmi?!

¹¹ Iso javob berdi:

— Agar Xudo yo‘l qo‘ymaganda edi, siz Menga hech qanday hukmingizni o‘tkaza olmas edingiz. Shu sababdan Meni sizning qo‘lingizga tutib bergan odamning gunohi sizning gunohingizdan kattaroq.

¹² Shundan keyin Pilat Isoni qo‘yib yuborishga chora izlay boshladi. Ammo yahudiylar shunday deb qichqirishdi:

— Agar Uni qo‘yib yuborsangiz, siz Qaysarning* do‘sti emassiz. O‘zini shoh deydi har bir kishi Qaysarga qarshi chiqqan bo‘ladi!

¹³ Pilat bu so‘zni eshitgach, Isoni tashqariga olib chiqdi va Tosh supa deb nom olgan joydagi hukm kursisiga o‘tirdi (bu joyning oramiycha* nomi Gabbata edi). ¹⁴ O‘sha kuni Fisih bayrami* arafasi, tush mahali* edi. Pilat yahudiylarga xitob qildi:

— Mana, Shohingiz!

¹⁵ — Yo‘q qiling Uni, yo‘q qiling! Xochga mixlang! — deb baqirdi ular.

— Sizlarning Shohingizni xochga mixlab qo‘yaymi? — deb so‘radi Pilat.

— Qaysardan boshqa shohimiz yo‘q, — deyishdi bosh ruhoniylar.

¹⁶ Oxiri Pilat Isoni xochga mixlash uchun askarlariga topshirdi. Ular esa Isoni olib ketdilar.

Isoni xochga mixlashadi

¹⁷ Iso O‘z xochini* ko‘tarib, shahar tashqarisidagi Bosh suyagi degan joyga keldi (bu joyning oramiycha nomi Go‘lgota edi). ¹⁸ U yerda Isoni xochga mixlab qo‘ydilar. U bilan birga yana ikkita odamni ham xochga mixladilar. Ularning biri Isoning bu tomonida, boshqasi u tomonida, Iso esa o‘rtada edi. ¹⁹ Pilat bir lavhaga: “Yahudiylarning Shohi Nosiralik Iso” degan so‘zlarni yozib, lavhani xochga ostirib qo‘ydi.

²⁰ Iso xochga mixlangan joy shaharga yaqin bo‘lgani uchun, bu lavhani ko‘p yahudiylar o‘qidilar. Lavha oramiy, lotin va yunon tillarida yozilgan edi. ²¹ Yahudiy bosh ruhoniylari esa Pilatga borib shunday dedilar:

— “Yahudiylarning Shohi” deb yozmang, balki “Bu Odam yahudiylarning Shohi bo’lishga da’vogarlik qilgan” deb yozing.

²² — Men qanday yozgan bo’lsam, shundayligicha qolsin, — dedi Pilat.

²³ Askarlar Isoni xochga mixlab bo’lib, Uning kiyimlarini oldilar. Kiyimlarini to’rt bo’lakka bo’lib, har bir askarga berdilar. Ichki ko’ylagini ham oldilar. Ichki ko’ylak boshdan–oyoq choksiz bir to’qima edi. ²⁴ Askarlar bir–biriga:

— Buni yirtmaylik, bu uchun qur’a tashlaymiz, kimga tushsa, o’shaniki bo’lsin, — deyishdi.

Shu tariqa Muqaddas bitiklardagi quyidagi so’zlar bajo bo’ldi:

“Kiyimlarimni ular o’zaro bo’lishgan,
Libosim uchun qur’a tashlashgan.”*

Askarlar xuddi shunday qildilar.

²⁵ Isoning xochi yonida Uning onasi va xolasi, Klopasning xotini Maryam hamda Magdalalik* Maryam turar edilar. ²⁶ Iso onasini va onasi yonida turgan sevikli shogirdini* ko’rdi. Iso onasiga:

— Mana bu sizning o’g’lingiz! — dedi. ²⁷ Keyin shogirdiga qarab:

— Mana bu sening onang! — dedi.

O’sha vaqtdan boshlab shogird Maryamni o’z uyiga oldi.

Iso jon beradi

²⁸ Iso hamma ishlarini tugatganini bilardi. Muqaddas bitiklar* bajo bo’lsin deb, U:

— Chanqadim! — dedi.

²⁹ Bu yerda arzon sharobga* to’la bir idish turgan edi. Askarlar sharobga shimgichni botirdilar–da, tayoqning* uchiga ilib, Isoning og’ziga olib bordilar. ³⁰ Iso sharobni tatib ko’rgach:

— Amalga oshdi! — dedi–yu, boshini egib, jon berdi.

³¹ O’sha kuni Shabbat arafasi edi. Ertangi Shabbat kuni nihoyatda tabarruk kun* hisoblangani uchun, yahudiylar jasadlarni xochda qoldirishni istamadilar. Ular Pilatning oldiga borib, xochga mixlangan odamlarning boldirlarini sindirib tashlab*, xochdan tushirishni so’radilar. ³² Shunda askarlar borib, Iso bilan birga xochga mixlangan birinchi, so’ngra ikkinchi odamning boldirlarini sindirib tashladilar. ³³ Isoning oldiga kelib, Uning o’lib bo’lganini ko’rdilar. Shuning uchun boldirlarini sindirmadilar. ³⁴ Lekin askarlardan biri Isoning biqinini nayza bilan teshdi, shu zahoti Uning biqinidan qon bilan suv oqib chiqdi. ³⁵ Bu hodisani ko’rgan kishi*, sizlar ham ishoninglar deb, guvohlik berib kelmoqda. Uning guvohligi haqiqatdir, u haqiqat aytayotganini biladi. ³⁶ Bu hodisa Muqaddas bitiklardagi: “Bironta ham suyagi sindirilmaydi”* degan so’zlar amalga oshishi uchun ro’y berdi. ³⁷ Muqaddas bitiklarning boshqa bir joyida shunday deyilgan: “Ular o’zlari nayza sanchgan Odamga qaraydilar.”*

Iso dafn qilinadi

³⁸ Arimateyalik* Yusuf Isoning shogirdi edi, lekin yahudiylardan qo’rqqani uchun buni yashirib yurar edi. Iso o’lgandan keyin Yusuf Pilatdan Isoning jasadini xochdan tushirib olishni iltimos qildi. Pilat ijozat berdi. Shunda Yusuf borib, Isoning jasadini xochdan tushirib oldi. ³⁹ Ilgari Isoning oldiga kechasi borgan Nikodim* ham Yusuf bilan

birga edi. Nikodim ikki pud* mirra* va aloe moylarining qorishmasini olib kelgandi.
⁴⁰ Ular ikkovi Isoning jasadini olib, yahudiylarning dafn odatlariga ko'ra, bu muattar moddalarni surtib, Uni kafanladilar. ⁴¹ Iso xochga mixlangan joyning yaqinida bir bog' bor edi. U bog'da hali hech kim qo'yilmagan yangi bir qabr bor edi. ⁴² O'sha kun yahudiylarning Shabbat arafasi bo'lgani uchun ular, bu joy yaqinroq, deb Isoning jasadini o'sha qabrga qo'yidilar.

20–BOB

Iso tiriladi

¹ Yakshanba kuni erta saharda, kun yorishmasdan, Magdalalik* Maryam qabrning oldiga kelib, qabr og'zidagi toshning ag'darilganini ko'rdi. ² So'ng u yugurib, Butrus* va Isoning sevikli shogirdi* oldiga borib dedi:

— Hazratimizning jasadini qabrdan olib ketishibdi. Uni qayerga qo'yishganini bilmaymiz.

³ Butrus va boshqa shogird qabr tomon jo'nashdi. ⁴ Ikkovi birga yugurib ketishdi. Ammo u shogird Butrusdan tezroq yugurib, qabrga birinchi bo'lib yetib keldi. ⁵ U engashib ichkariga qaradi—da, u yerda yotgan kafanni ko'rdi. Lekin qabrga kirmadi. ⁶ Uning orqasidan Butrus yetib kelib, qabrga kirdi. U yerda yotgan kafanni ⁷ va Isoning boshiga o'ralgan ro'molni ko'rdi. Ammo ro'mol kafan bilan birga emas, alohida joyga yig'ishtirib qo'yilgan edi. ⁸ Shunda avval kelgan shogird ham qabrga kirdi. Ko'rgandan keyingina ishonch hosil qildi. ⁹ Chunki ular Muqaddas bitiklardagi, Iso o'likdan tirilishi kerak degan so'zlarni shu paytgacha tushunmagan edilar.

Iso Maryamga zohir bo'ladi

¹⁰ Shundan so'ng shogirdlar yana o'z uylariga qaytib ketdilar. ¹¹ Maryam esa qabrning tashqarisida turganicha, yig'lar edi. Yig'layotib, bir egilib qabr ichiga qaradi. ¹² Shunda oq kiyim kiygan ikki farishtani ko'rib qoldi. Biri Isoning jasadi yotgan joyning bosh tomonida, ikkinchisi esa oyoq tomonida o'tirgan edi. ¹³ Ular Maryamga:

— Ey ayol, nega yig'layapsan? — deyishdi.

— Hazratimning jasadini olib ketishibdi, Uni qayerga qo'yishganini bilmayman, — dedi u. ¹⁴ Shunday dedi—yu, orqasiga burilib, u yerda turgan Isoni ko'rdi. Lekin Uning Iso ekanligini bilmadi.

¹⁵ — Ey ayol, nega yig'layapsan? Kimni qidirypsan? — deb so'radi undan Iso. Maryam Uni bog'bon deb o'yladi. Unga shunday dedi:

— Taqsir, agar Uni siz olib ketgan bo'lsangiz, qayerga qo'yganingizni menga ayting, men borib Uni olay.

¹⁶ Iso unga:

— Maryam! — dedi.

Maryam Isoga qayrilib qaradi—da, oramiychalab*:

— Ravvuniy! — dedi. (Ravvuniy “ustozim” demakdir.)

¹⁷ — Meni ushlab turma! — dedi Iso Maryamga. — Men samoviy Otaning oldiga chiqib ketyapman. Sen borib birodarlarimga gaplarimni yetkaz: “Men Otamning oldiga chiqib ketyapman. U sizlarning ham Otangizdir. U Mening Xudoyim va sizlarning Xudoyingizdir.”

¹⁸ Shunda Magdalalik Maryam shogirdlarning oldiga borib:

— Men Rabbimiz Isoni koʻrdim! — dedi. Soʻng Isoning unga aytgan gaplarini ularga yetkazdi.

Iso shogirdlariga zohir boʻladi

¹⁹ Oʻsha yakshanba kuni oqshomda shogirdlar toʻplangan edilar. Ular yahudiylardan qoʻrqib, uyning eshiklarini qulflab olgan edilar. Shu payt Iso keldi, oʻrtalarida turib shogirdlariga:

— Sizlarga tinchlik boʻlsin! — dedi. ²⁰ Soʻng ularga qoʻllarini* va biqinini koʻrsatdi. Shogirdlar Rabbimiz Isoni koʻrib, xursand boʻlib ketdilar.

²¹ Iso yana ularga dedi:

— Sizlarga tinchlik boʻlsin! Osmondagi Otam Meni dunyoga yuborgani singari, Men ham sizlarni dunyoga yuboryapman.

²² Shunday deb, ularning ustiga pufladi—da:

— Muqaddas Ruhni qabul qilinglar, — dedi. ²³ — Sizlar kimning gunohlarini kechirsangizlar, u kechiriladi. Kimning gunohlarini kechirmasangizlar, u kechirimsiz qolaveradi.

Iso bilan Toʻma

²⁴ Iso kelganda oʻn ikki shogird dan biri Toʻma, yaʼni Didimus* shogirdlar orasida yoʻq edi. ²⁵ Boshqa shogirdlar unga:

— Biz Rabbimiz Isoni koʻrdik, — deyishdi. Toʻma ularga shunday dedi:

— Uning qoʻllaridagi mix chandiqlarini oʻzim koʻrmagunimcha, mix chandiqlariga barmogʻimni tekkizmagunimcha, biqiniga qoʻlim bilan tegib koʻrmagunimcha ishonmayman.

²⁶ Keyingi yakshanba kuni Isoning shogirdlari yana uyda toʻplangan edilar. Bu safar Toʻma ham ular bilan birga edi. Uyning eshiklari qulf edi. Shunga qaramay Iso kirdi, oʻrtalarida turib:

— Sizlarga tinchlik boʻlsin! — dedi. ²⁷ Keyin Toʻmaga qarab:

— Barmogʻingni bu yoqqa tekkiz! Qoʻllarimni koʻr. Qoʻlingni uzatib, biqinimga tegib koʻr. Ikkilanishni bas qil, ishon! — dedi. ²⁸ Toʻma Isoga:

— Yo Rabbim, Xudoyim! — dedi. ²⁹ Iso unga shunday dedi:

— Sen Meni koʻrganing uchun ishonding. Meni koʻrmay ishonganlar naqadar baxtlidir!

Kitobning mohiyati

³⁰ Isoning bu kitob tarkibiga kiritilmagan yana koʻp moʻjizali alomatlariga shogirdlar guvoh boʻlganlar. ³¹ Kitobga kiritilgan moʻjizalar esa sizlar uchun yozilgan. Toki sizlar Isoning Masih, Xudoning Oʻgʻli* ekanligiga ishonib, bu imoningiz tufayli hayotga ega boʻlinglar.

21-BOB

Iso koʻl boʻyida zohir boʻladi

¹ Bu hodisalardan keyin Iso Jalila koʻli* boʻyida yana shogirdlariga zohir boʻldi. Bu shunday roʻy berdi: ² Butrus*, Toʻma, yaʼni Didimus*, Jaliladagi Kaʼna qishlogʻidan boʻlgan Natanil, Zabadiyoning oʻgʻillari* va boshqa ikki shogird — hammalari birga yigʻilgan edilar. ³ Butrus yonidagilarga:

— Men ketdim, baliq tutaman, — dedi.

— Biz ham sen bilan boramiz, — deyishdi ular. So'ng qayiqqa tushib, jo'nab ketishdi. Lekin o'sha kecha hech narsa tutisholmadi.

⁴ Kun yorishganda, Iso qirg'oqda turgan edi. Shogirdlari esa Uning Iso ekanligini bilmadilar.

⁵ — Yigitlar, balig'ingiz bormi? — deb so'radi Iso ulardan.

— Yo'q, — deb javob berdi ular.

⁶ — To'ringizni qayiqning o'ng tomoniga tashlanglar, shunda tutasizlar, — dedi Iso.

Ular to'rni tashladilar. Baliq ko'pligidan uni tortib ololmadilar. ⁷ Shu payt Isoning sevikli shogirdi*:

— Bu Rabbimiz Iso—ku! — dedi Butrusga. Butrus buni eshitishi bilanoq, uzun ko'ylagining etaklarini beliga qistirdi—yu, ko'lga sakradi. ⁸ Boshqa shogirdlar esa baliq to'la to'rni sudragancha, qayiqda keldilar. Ular quruqlikka yaqin, taxminan ikki yuz tirsak* masofada edilar. ⁹ Qirg'oqqa chiqqanlarida, nonni va yongan ko'mir ustida pishayotgan baliqni ko'rdilar.

¹⁰ Iso ularga:

— Hozir tutgan balig'ingizdan olib kelinglar, — dedi. ¹¹ Butrus borib, to'rni qirg'oqqa tortib chiqardi. To'r katta baliqlarga to'la edi. Hammasi bo'lib 153 ta baliq bor edi. Baliqlar ko'pligiga qaramasdan, to'r yirtilmadi.

¹² Iso shogirdlariga:

— Qani, kelinglar, nonushta qilib olinglar, — dedi. Ulardan hech biri: "Siz kimsiz?" deb so'rashga botinolmadi, chunki Uning Rabbimiz Iso ekanligini bilar edilar. ¹³ Iso ularning oldiga borib, nondan berdi, baliqdan ham berdi.

¹⁴ Shu yo'sin Iso tirilgandan keyin uchinchi marta shogirdlariga zohir bo'ldi.

Isoning Butrusga savoli

¹⁵ Iso nonushtadan keyin Shimo'n Butrusdan* so'radi:

— Yuhanno* o'g'li Shimo'n, sen Meni ulardan ko'proq yaxshi ko'rasanmi?

— Ha, Rabbim! Men Seni yaxshi ko'rishimni O'zing bilasan—ku, — dedi Unga Butrus.

— Qo'zilarimni o'tlat, — dedi unga Iso.

¹⁶ Iso ikkinchi marta Butrusdan so'radi:

— Yuhanno o'g'li Shimo'n, sen Meni yaxshi ko'rasanmi?

— Ha, Rabbim! Seni yaxshi ko'rishimni O'zing bilasan—ku, — dedi Butrus Unga.

— Qo'ylarimni boq, — dedi unga Iso.

¹⁷ So'ng uchinchi marta Butrusdan so'radi:

— Yuhanno o'g'li Shimo'n, sen Meni yaxshi ko'rasanmi?

Iso uchinchi marta yana shu savolni bergani uchun Butrus xafa bo'ldi.

— Rabbim! Sen hamma narsani bilasan, men Seni yaxshi ko'rishimni ham bilasan, — dedi Butrus. Iso unga shunday dedi:

— Qo'ylarimni o'tlat! ¹⁸ Senga chinini aytayin: yosh bo'lganingda kamaringni o'zing bog'lar eding, xohlagan joyingga borar eding. Qariganingda esa qo'llaringni uzatasan, boshqa birov seni bog'laydi, seni xohlamagan joyingga olib boradi.

¹⁹ Iso bu so'zlar orqali Butrusning qay yo'l bilan o'lib, Xudoni ulug'lashini bildirdi*. So'ngra unga:

— Ortimdan yur! — dedi.

Iso va Uning sevikli shogirdi

²⁰ Butrus burilib, Isoning sevikli shogirdi* orqalaridan ergashib kelayotganini ko'rdi. Bu shogirdi kechki ziyofatda engashib, Isodan: "Hazrat, Sizni kim tutib beradi?" — deb so'ragan edi. ²¹ Butrus uni ko'rib, Isodan:

— Rabbim, uning taqdiri nima bo'ladi? — deb so'radi. ²² Iso unga:

— Men kelgunimgacha uning tirik qolishini istasam, bundan senga nima?! Sen ortimdan yuraver, — dedi.

²³ Shunday qilib, imonlilar orasida bu shogird o'lmaydi degan gap-so'z tarqalib ketdi. Holbuki, Iso uni o'lmaydi, demagandi. U faqat: "Agar Men kelgunimgacha uning tirik qolishini istasam, bundan senga nima?!" — deb aytgan edi.

Xotima

²⁴ Ana shu shogird bu hodisalarning hammasiga guvoh bo'lib, ularni yozib olgan. Uning guvohligi haqiqat ekanligini bilamiz. ²⁵ Iso yana ko'p boshqa ishlar qilgan. Bular birma-bir yozib chiqilganda edi, yozilgan kitoblar olamga ham sig'mas edi, deb o'ylayman*.

IZOHLAR

Xudoning O'g'li — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

1:1 *Kalom* — yunoncha matnda *logos*. Bu yunoncha so'z yahudiylar uchun ham, yunonlar uchun ham muhim ahamiyatga ega. Yunon faylasuflari bu so'zni ishlatganlarida nafaqat og'izdan chiqqan so'zni, balki hali tilga olinmagan, xayoldagi fikrni ham nazarda tutganlar. Ular bu so'zni koinotga nisbatan ishlatganlarida, butun koinotni boshqarib turgan, borliq asosidagi ilohiy ongni nazarda tutganlar. Ba'zi yunonlar *logos* so'zini koinot manbayi va ijodkori bo'lgan bosh Xudoga nisbatan ishlatganlar. Ko'p yunonzabon yahudiylar *logos* so'zini Xudoning donoligiga yoki Xudoning kalomiga nisbatan ishlatganlar, ba'zan esa Xudoning bu dunyodagi ishlarini amalga oshiradigan ilohiy zot timsolida tasavvur qilganlar. Shulardan ko'rinib turibdiki, Yuhanno bu o'rinda yahudiylarga ham, yunonlarga ham tushunarli bo'lgan so'zni ishlatgan.

1:3 *Butun borliq Kalom orqali yaratilgan* — Zabur 32:6, 9, Kolosaliklar 1:15-17, Ibroniylar 1:2-3 ga qarang.

1:9 *Har bir odamni yoritadigan haqiqiy Nur dunyoga kelayotgan edi* — yoki *Bu Nur haqiqiy Nur edi, U dunyoga kelgan har bir odamni yoritardi*. Bu o'rindagi yunoncha gapni yuqoridagiday ikki xil ma'noda tushunish mumkin, ammo kitobning keyingi oyatlaridan ko'rish mumkinki, muallif *dunyoga kelayotgan* iborasi ostida, haqiqiy Nurga, ya'ni Iso Masihga ishora qilgan (12:46 ga qarang, yana 6:14, 9:39, 11:27, 16:28 ga qarang).

1:13 *...Tabiiy yo'l bilan emas...* — yunoncha matnda *...Qondan emas...* Ota-onadan tug'ilishga ishora.

1:14 *yashadi* — bu o'rinda ishlatilgan yunoncha so'z chodir o'rnatish ma'nosini ifodalab, Eski Ahddagi Muqaddas chodirni, Xudo O'z xalqi orasida yashaydigan joyni eslatadi (Chiqish 25:8 ga qarang).

1:14 *Ota* — Xudoga ishora. Bu unvon Muqaddas Kitobdagi boshqa hamma kitoblarga qaraganda Yuhanno kitobida ko'p ishlatilgan. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING NOMLARI iborasi ostida berilgan OTA so'ziga qarang.

1:14 *O'g'il* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

1:18 *Samoviy Otaning bag'ridagi, Aslida Xudo bo'lgan yagona O'g'il* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *samoviy Otaning bag'ridagi yagona O'g'il*.

1:19-20 *ruhoni* — Quddusdagi Ma'badda xizmat qiladigan e'tiborli din rahnamosi. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi RUHONIY so'ziga qarang.

1:19-20 *levi* — Quddusdagi Ma'badda ruhoniya xizmat qilishda yordam beradigan odam. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi LEVI, LEVILAR so'ziga qarang.

1:19-20 *Masih* — bu unvonni yahudiylar kelajakda ularni dushmanlaridan qutqaradigan va butun yer yuzidagi xalqlar ustidan hukmronlik qiladigan insonga nisbatan ishlatganlar. Eski Ahdda Masihning qiladigan ishlari haqida bashoratlar

yoʻzilgan. Yangi Ahdga koʻra Rabbimiz Iso oʻsha Masihdir. Toʻliqroq maʼlumotga ega boʻlish uchun lugʻatdagi **MASIH** soʻziga qarang.

1:21 *Ilyos* — Eski Ahd davrida yashagan eng buyuk paygʻambarlardan biri. Yahudiylar Ilyosning qaytib kelishini intizorlik bilan kutishardi (Malaki 4:5-6 ga qarang).

1:21 *Biz kutayotgan paygʻambarmisan?* — Muso Isroil xalqiga, Xudo sizlar uchun menga oʻxshagan paygʻambar yuboradi, bu paygʻambar oʻz orangizdan kelib chiqadi, deb aytgan edi (Qonunlar 18:15-19 ga qarang). Koʻp yahudiylar bu paygʻambar dunyoning soʻnggi damlarida kelib, ularni zolimlardan qutqarishiga ishonardilar. Musoning bashorati Iso Masihda roʻyobga chiqdi (Havoriylar 3:17-26 ga qarang).

1:23 *Ishayo paygʻambar aytganiday...* — muallif bu oʻrinda Ishayo 40:3 ning qadimiy yunoncha tarjimasidan foydalangan.

1:24 *Farziylar* — yahudiylarning muhim bir diniy mazhabi. Farziylar Tavrot qonunlariga qatʼiy rioya qilardilar, ogʻzaki ravishda tarqalgan urf-odatlariga hamda poklanish udumlariga izchil amal qilardilar. Toʻliqroq maʼlumotga ega boʻlish uchun lugʻatdagi **FARZIY** soʻziga qarang.

1:24 *Farziylar tomonidan yuborilgan bu odamlar...* — yoki *Baʼzi farziylar ham yuborilgan edilar. Ular...*

1:27 *U mening ortimdan kelyapti...* — yunoncha matndan. Baʼzi yunon qoʻlyozmalarida *U mening ortimdan kelyapti, lekin mendan ilgari bor boʻlgan.*

1:28 *Baytaniya* — yunoncha matndan. Baʼzi yunon qoʻlyozmalarida *Baytavara*. Bu oyatdagi Baytaniya qishlogʻi Maryam va Martaning akasi Lazar yashagan, Quddus yonidagi Baytaniya emas (11:1 ga qarang).

1:34 *Xudoning Oʻgʻli* — Iso Masihning unvoni. Toʻliqroq maʼlumotga ega boʻlish uchun lugʻatdagi **XUDONING OʻGʻLI** iborasiga qarang.

1:38 *Ravviy* — oramiycha soʻz. Baʼzi kitobxonlar oramiy tilini bilmaganlari uchun, muallif mana shu soʻzning maʼnosini tushuntirib oʻtgan. Kitobning boshqa joylarida oramiycha *Ravviy* soʻzi *Ustoz* deb tarjima qilingan.

1:39 *soat toʻrt* — yunoncha matnda *oʻninchi soat*, yahudiylarning urf-odatiga koʻra, kunning bu payti oʻsha soat bilan belgilanar edi.

1:40 *Shimoʻn* — yunoncha matnda *Shimoʻn Butrus*. Butrus ismini unga Iso Masih bergan edi (shu bobning 42-oyatiga qarang). Baʼzan u haqda soʻz yuritilganda, ikkala ism ham birgalikda ishlatiladi.

1:42 *Yuhanno* — yunoncha matndan. Baʼzi yunon qoʻlyozmalarida bu ismning boshqa varianti *Yunus*.

1:42 *Kifas* — oramiycha ism.

1:45 *Natanil* — anʼanaga koʻra, Bartolomeyning yana bir ismi. Bartolomey oʻn ikki havoriydan biri edi (Matto 10:3, Mark 3:18, Luqo 6:14 ga qarang). Bu oramiycha ismning maʼnosi *Tolomey oʻgʻli* deganidir.

1:45 *...Tavrot kitobida...paygʻambarlar...oʻzlarining bitiklarida...* — odatda yahudiylar, Eski Ahd toʻplami uch qismdan iborat, deb aytadilar. Bu uch qism quyidagilardir: Tavrot (Musoning qonuni degan nom bilan ham yuritiladi), Paygʻambarlar bitiklari (uning

tarkibiga ba'zi tarixiy kitoblar ham kirgan) va Bitiklar (Zabur bu qismning birinchi kitobidir). Yahudiylar ba'zan dastlabki ikki qism "Tavrot va Payg'ambarlar bitiklari" deganda butun Eski Ahd to'plamini nazarda tutadilar.

1:47 ...*Isroilning haqiqiy avlodi...hiyla degan narsani bilmaydi* — bu o'rinda Yoqub va hiyla so'zlariga so'z o'yini ishlatilgan bo'lishi mumkin, chunki Yoqub ismi "hiyla, yolg'on" ma'nosi bildiradigan so'zdan kelib chiqqan (Ibtido 25:26 izohiga qarang). Tarjimada aytib o'tilgan Isroil Yoqubning ikkinchi ismi edi. Xudo Yoqubga Isroil deb ism berishdan oldin, Yoqub akasi Esovni va o'z otasi Is'hoqni aldagan edi.

1:51 *Inson O'g'li* — Iso Masih ko'pincha O'ziga nisbatan ishlatgan unvon. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi INSON O'G'LI iborasiga qarang.

1:51 ...*sizlar...ko'rasizlar* — yahudiylarning bobokaloni Yoqub akasi Esovdan qochayotgan paytda shunga o'xshagan tush ko'rgan edi (Ibtido 28:10-15 ga qarang). Bu oyatda Iso O'zining hokimiyati osmondan berilganini, U orqali Xudo O'zini yer yuzida tanitishini va Yoqubga tushida bergan va'dasini bajarishini nazarda tutadi.

2:6 *o'n-o'n ikki chelak* — yunoncha matnda *ikki-uch o'lchov*, taxminan 80-120 litrga to'g'ri keladi.

2:13 *Fisih bayrami* — Fisih ziyofatiga va undan keyin yetti kun davomida nishonlanadigan Xamirturushsiz non bayramiga ishora. Bu bayramlar Isroil xalqining Misrdagi qullikdan ozod bo'lishi munosabati bilan nishonlanar edi (Chiqish 12:1-42, 13:3-10 ga qarang).

2:14 *sarroflar* — pul ayirboshlovchilar. Ular Rim va Yunon tangalarini yahudiylarning shaqaliga almashtirganlar. Ma'bad solig'ini to'lash va qurbonlik qilinadigan hayvonlarni sotib olish uchun shaqal ishlatilgan.

2:17 Zabur 68:10 ga qarang.

2:20 *Bu Ma'bad qirq olti yildan beri qurilyapti...* — Buyuk Hirod (miloddan oldingi 37-4 yillarda hukmronlik qilgan) Ma'badni miloddan oldingi 19 yilda qayta qurishni boshlagan va qurilish ishlari Iso Masih davrida ham davom etayotgan edi.

3:3 *qaytadan* — bu o'rinda ishlatilgan yunoncha so'z *qaytadan* yoki *yuqoridan* degan ma'nolarni bildiradi. Muallif bu ikkala ma'noni ham nazarda tutgan bo'lishi mumkin. Bu yunoncha so'z shu bobning 7, 31-oyatlarida ham ishlatilgan.

3:3 *Xudoning Shohligi* — Xudoning hozirgi paytda insonlar hayotidagi hukmronligi va oxiratda har bir yaratilgan mavjudotning yangilanishiga ishora. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING SHOHLIGI iborasiga qarang.

3:13 *Osmondan tushgan...* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *osmonda istiqomat qiladigan va osmondan tushgan*.

3:14 *bronza ilon* — Sahroda 21:4-9 ga qarang.

3:14 *Inson O'g'li ham xuddi shunday yuqoriga ko'tarilishi kerak...* — Insoning xochdagi o'limiga ishora (12:31-33 ga qarang).

3:15 ...*imonga kelgan har bir kishi U orqali abadiy hayotga ega bo'ladi* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Unga ishongan hech bir kishi halok bo'lmaydi, balki abadiy hayotga ega bo'ladi*.

3:16 *Zero...* — shu bobning 16-21-oyatlari Isoning gaplari bo'lishi mumkin yoki Yuhanno Isoning so'zlaridan xulosa chiqarib yozayotgan bo'lishi mumkin.

3:23 *...Saleym...Eynon yeri...* — ularning qayerda joylashgani bahsli.

3:24 *...Yahyo zindonga tashlanishdan oldin...* — Mark 6:17-18 ga qarang.

3:31 *Yuqoridan...* — shu bobning 31-36-oyatlari Yahyoning gaplari bo'lishi mumkin yoki Yuhanno Yahyoning so'zlaridan xulosa chiqarib yozayotgan bo'lishi ham mumkin.

3:36 *Xudoning O'g'li* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

4:5 *Sixar...Yoqub* — Sixar shahri Shakam yaqinida bo'lgan. Ibrohimning nabirasi Yoqub Shakamga yaqin joydan yer sotib olgan edi (Ibtido 33:18-19 ga qarang). Keyinchalik bu yer Yusufning avlodlariga ulush qilib berilgan (Yoshua 24:32 ga qarang).

4:6 *tush payti* — yunoncha matnda *oltinchi soat*, yahudiylarning urf-odatiga ko'ra, kunning bu payti o'sha soat bilan belgilanar edi.

4:9 *...Samarialik ayol bo'lsam, qanday qilib mendan suv so'rashga jur'at etdingiz?! —* yahudiylar Samarialiklardan hazar qilishar edi. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi SAMARIYALIK so'ziga qarang. Erkak kishining begona ayol bilan gaplashishi ham odatiy hol emas edi (shu bobning 27-oyatiga qarang).

4:19 *Hazrat* — yunoncha matnda *kurios*. Bu o'rinda obro'-e'tiborli insonga nisbatan ishlatiladigan so'z sifatida qo'llangan (shu bobning 11, 15-oyatlarida *taqsir* so'zi bilan tarjima qilingan). To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING NOMLARI iborasi ostida berilgan RABBIY, RABBIM, RABBIMIZ... so'ziga qarang.

4:20 *bu tog'* — Garizim tog'i nazarda tutilgan. Xudoga sajda qilishga eng munosib joy qayerda ekanligi haqida yahudiylar va Samarialiklar o'rtasida anchadan beri qizg'in bahs borardi. Samarialiklarning aytishi bo'yicha, Xudoga sajda qilish uchun eng munosib bo'lgan joy Quddusdagi Sion tog'i emas, balki ular tabarruk hisoblagan Garizim tog'idir. Ayol "ota-bobolarimiz" deganda o'sha yerda qurbongoh qurgan va Xudoga sajda qilgan Ibrohim va Yoqubni nazarda tutgan (Ibtido 12:6-7, 33:18-20 ga qarang). Samarialiklarning Tavrotiga ko'ra, Muso xalqqa Ebal tog'ida emas, balki Garizim tog'ida qurbongoh qurishni buyurgandi (Qonunlar 27:2-7 ga qarang). Samarialiklar o'zlarining bu qarashlarini mana shu oyatlar bilan asoslamoqchi bo'lardilar. Ular taxminan miloddan oldingi 400 yilda Garizim tog'ida ma'bad qurganlar. Bu ma'badni yahudiylar taxminan miloddan oldingi 128 yilda buzib tashlaganlar. Buning oqibatida yahudiylar va Samarialiklar orasidagi dushmanlik yanada kuchaygan.

4:22 *Sizlar...kimga sajda qilayotganingizni bilmaysizlar...* — Samarialiklarning Xudo haqidagi tushunchasi cheklangandi, chunki ular Eski Ahdni to'lig'icha qabul qilmasdilar. Ularning Muqaddas bitiklari faqatgina Tavrotdan iborat edi.

4:42 *...olamning Najotkori ekanligiga amin bo'ldik* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *olamning Najotkori* — *Masih ekanligiga amin bo'ldik*.

4:46 *saroy amaldori* — Hirod Antipasning amaldorlaridan biri bo'lishi mumkin. Hirod Antipas Jalila va Pereya hududlarida hukmronlik qilgan.

4:52 *soat birlarda* — yunoncha matnda *yettinchi soat*, yahudiylarning urf-odatiga ko'ra,

kunning bu payti o'sha soat bilan belgilanar edi.

5:2 *oramiycha* — bu o'rinda ishlatilgan yunoncha so'z ibroniy tilini yoki oramiy tilini bildirishi mumkin. O'sha paytda qadimgi Falastinda yashagan yahudiylar odatda oramiy tilida gaplashar edilar.

5:2 *Baytzada* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Baythasda*.

5:3-4 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar 3-oyatning oxiri va 4-oyatni tashkil etib, qo'shimcha qilingan: *Ular suvning qimirlashini intizor bo'lib kutar edi.* ⁴ *Chunki Egamizning bir farishtasi goh-goh hovuzga tushib, suvni harakatga keltirar edi. Suv qimirlashi bilan hovuzga birinchi bo'lib kim tushsa, har qanday xastalikdan xalos bo'lar edi.*

5:10 *Shu kuni to'shakni ko'tarib yurish qonunda man etilgan!* — farziylar Tavrotdagi qonunni (Chiqish 34:21, Yeremiyo 17:21-22, Naximiyo 13:15 ga qarang) o'zlaricha jiddiy sharhlab, hatto inson hayotiga oid ikir-chikirlarni ham qonun darajasiga ko'targanlar. Shuning uchun ular sog'ayib ketgan odam qilgan ishni Shabbat kuniga xilof ish deb hisoblaganlar. Yana Matto 12:9-12 ga qarang.

5:16 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar oyatga qo'shimcha qilingan: *va Uni o'ldirish yo'lini izlay boshladilar.*

5:25 *Xudo O'g'li* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

5:39 *Muqaddas bitiklar* — odatda Eski Ahd kitoblari to'plami shu nom bilan ataladi.

6:1 *...Jalila ko'lining narigi qirg'og'iga...* — bu ibora ko'lining o'sha qirg'og'idagi boshqa bir joyga qayiq bilan suzib borishni ham bildirishi mumkin. Iso aynan qayerda olomonga taom yetkazib bergani aniq emas. An'anaga ko'ra, Iso bir necha ming kishini to'ydirgan bu joy ko'lining shimoli-g'arb tomonida, Jaliladagi Baytsaydaga yaqin edi.

6:7 *ikki yuz kumush tanga* — yunoncha matnda *ikki yuz dinor*. Dinor Rim kumush tangasi bo'lib, mardikorning bir kunlik ish haqi edi.

6:8 *Butrus* — yunoncha matnda *Shimo'n Butrus* (shu bobning 68-oyatida ham bor). 1:40 izohiga qarang.

6:11 *...o'tirganlarning hammasiga tarqatdi* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *shogirdlariga, shogirdlar esa o'tirganlarning hammasiga tarqatdi.*

6:14 *dunyoga kelishi kerak bo'lgan payg'ambar* — 1:21 ning ikkinchi izohiga qarang.

6:17 *ko'lining narigi tomoni* — shu bobning 1-oyati izohiga qarang.

6:19 *bash chaqirimcha* — yunoncha matnda *25-30 stadion*, taxminan 5-6 kilometr ga to'g'ri keladi.

6:23 *Tiberiyas* — Jalila ko'lining g'arbiy qirg'og'ida joylashgan shahar.

6:25 *ko'lining narigi bo'yi* — shu bobning 1-oyati izohiga qarang.

6:31 *manna* — Isroil xalqi Misrdan chiqqandan keyin to Kan'on yurtiga kirguncha, Xudo ularga yetkazib turgan maxsus yegulik. Manna, Shabbat kunidan tashqari, har kuni kechasi yerga yog'ilardi, odamlar saharda turib, uni yig'ib olishardi (Chiqish 16:13-35, Yoshua 5:12 ga qarang).

6:31 Zabur 77:24 ga qarang.

6:45 Ishayo 54:13 ga qarang.

6:69 *Xudoning Azizi* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Masih* — *barhayot Xudoning O'g'li*.

7:2 *Chayla bayrami* — bu bayram kuzda yig'im-terim tugagan paytga to'g'ri keladi.

7:21 *Men Shabbat kuni bitta mo'jiza qilganim...* — 5:1-18 ga qarang.

7:22 *sunnat odati* — sunnat Xudoning Ibrohim va uning avlodi bilan qilgan ahd belgisi edi (Ibtido 17:9-14 ga qarang). Sunnat yahudiylarning Xudoga sodiqligini va Uning tanlagan xalqiga tegishli ekanini ko'rsatadi.

7:32 *bosh ruhoniylar* — jamiyatning boshqa e'tiborli odamlari qatorida Oliy kengash a'zolari edilar. Oliy kengash yahudiylarning siyosiy va diniy kengashi edi. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi BOSH RUHONIYLAR iborasiga qarang.

7:32 *Ma'bad mirshablari* — Ma'badni qo'riqlash va u yerda tartib saqlash uchun mas'ul bo'lgan yahudiy harbiylari.

7:35 *...boshqa yurtlarda...G'ayriyahudiylarga...* — yunoncha matnda *...yunonlar orasida...Yunonlarga...* O'sha davrda *yunonlar* so'zi nafaqat millati yunon bo'lgan, balki yunon tilida so'zlashuvchi, yunon urf-odatlariga rioya qiluvchi odamlarga nisbatan ham ishlatilgan. Bu o'rinda yahudiylarning Xudosiga sajda qilgan g'ayriyahudiylar nazarda tutilgan bo'lishi mumkin (12:20 ga va o'sha oyatning izohiga qarang).

7:40 *biz kutgan payg'ambar* — 1:21 ning ikkinchi izohiga qarang.

7:42 *Muqaddas bitiklarda...deb aytilmaganmi?!* — Mixo 5:2 ga qarang.

7:50 *Nikodim* — 3:1-15 ga qarang.

7:52 Yuhanno kitobining eng qadimgi yunon qo'lyozmalari va tarjimalari 7:53-8:11 ni o'z ichiga olmagan.

8:1 *Zaytun tog'i* — Quddus shahrining sharqiy devori bo'ylab o'tgan Qidron soyligining narigi tomonidagi tepalik.

8:3 *Tavrot tafsirchilari* — Musoning qonunini juda yaxshi bilgan ziyoli odamlar. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi TAVROT TAFSIRCHISI iborasiga qarang.

8:5 *Muso qonunda...buyurgan* — Qonunlar 22:22-24 ga qarang.

8:9 *...bu gapni eshitib...* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *bu gapni eshitib, vijdonan fosh bo'lishdi*.

8:17 Qonunlar 19:15 ga qarang.

8:28 *Inson O'g'lini yuqoriga ko'targaningizda...* — Isoning xochdagi o'limiga ishora (3:14, 12:31-33 ga qarang).

8:48 *Samariyalik* — yahudiylar Samariyaliklardan hazar qilishar edi. Bu o'rinda kamsitish niyatida ishlatilgan. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi SAMARIYALIK so'ziga qarang.

8:58 *...Ibrohim tug'ilmasdan oldin Men bor bo'lganman* — Isoning bu gapini yahudiylar kufrlilik deb hisoblab, Uni toshbo'ron qilmoqchi bo'ldilar, chunki faqatgina Xudo O'zi

haqida shunday deb ayta olardi (Chiqish 3:14, Ishayo 41:4 ga qarang).

8:59 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar oyatga qo'shimcha qilingan: *U ularning orasidan o'tib ketdi, hech kim buni sezmedi.*

9:16 ...*U Shabbat kuniga rioya qilmayapti...* — farziylar Tavrotidagi qonunni (Chiqish 34:21 ga qarang) o'zlaricha jiddiy sharhlab, hatto inson hayotiga oid ikir-chikirlarni ham qonun darajasiga ko'targanlar. Shuning uchun ular Iso qilgan ishni Shabbat kuniga xilof ish deb hisoblaganlar.

9:35 *Inson O'g'li* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *Xudoning O'g'li*.

10:22 *Ma'badni bag'ishlash bayrami* — bu bayramning yana bir nomi Xanuka. Xanuka bayrami Xislav oyida — ibroniy kalendarining to'qqizinchi oyi, 25 kunida boshlanib, 8 kun nishonlanardi. Hozirgi kalendarga ko'ra, bu oy taxminan noyabrning o'rtasidan boshlanadi. Ma'bad Antiox IV tomonidan harom qilingandan keyin (Doniyor 9:27 ning oxirgi izohiga qarang), yahudiy vatanparvari Yahudo Makkavey tomonidan miloddan oldingi 165 yilda o'z holiga keltirilib, Xudoga bag'ishlangan. Ma'badning tiklanishi va Xudoga bag'ishlanishi Xanuka bayrami davomida nishonlanardi.

10:23 *Sulaymon ayvoni* — oldi ochiq, keng joy. Bu ayvon Ma'bad hovlisining sharqiy devori bo'ylab qurilgan bo'lishi mumkin. Uning qator baland ustunlari bo'lgan. Shoh Hirod qurdirgan bu Ma'badning loyihasi va rasmi lug'atdan keyin ilova qilingan "Rasmlar va loyihalar" bo'limida berilgan.

10:34 *Muqaddas bitiklar* — yunoncha matnda *qonun*. Ba'zan Eski Ahd kitoblari to'plamiga nisbatan qonun so'zi ishlatilgan.

10:34 Zabur 81:6 oyatga va Zabur 81:1 ning ikkinchi izohiga qarang.

10:36 *Xudoning O'g'li* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

11:1 *Baytaniya qishlog'i* — Quddus shahrining sharqiy devori bo'ylab o'tgan Qidron soyligining narigi tomonida joylashgan edi.

11:2 ...*o'sha Maryam edi* — 12:1-8 ga qarang.

11:4 *Xudo O'g'li* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

11:16 *To'ma, ya'ni Didimus* — uning oramiycha ismi To'ma, yunonchasi Didimus edi. Ikkala tilda ham bu ismlarning ma'nosi — *egizak*.

11:18 *uch chaqirimcha* — yunoncha matnda *o'n besh stadion*, taxminan 3 kilometr ga to'g'ri keladi.

11:47 *Oliy kengash* — yahudiylarning siyosiy va diniy kengashi. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi OLIY KENGASH iborasiga qarang.

11:49 *Kayafas* — 18:13 izohiga qarang.

11:52 *Xudoning tarqoq bo'lgan hamma farzandlari* — Iso Masihga imon keltiradiganlarning hammasiga ishora (1:11-12 ga qarang).

11:54 *Efrayim shahri* — O'fra nomi bilan ham mashhur bo'lgan, Quddusdan qariyb 24 kilometr shimoli-sharqda joylashgan shahar nazarda tutilgan bo'lsa kerak.

12:1 *Baytaniya* — 11:1 izohiga qarang.

12:3 *bir shisha* — yunoncha matnda *litra*, taxminan yarim litrga to'g'ri keladi.

12:3 *sunbul moyi* — yana bir nomi *nard*. Bu moy quyuq, och jigar rang, juda ham qimmat, juda xushbo'y bo'lgan.

12:5 *uch yuz kumush tanga* — yunoncha matnda *uch yuz dinor*. Dinor Rim kumush tangasi bo'lib, mardikorning bir kunlik ish haqi edi.

12:7 *...u Meni dafn kunimga tayyorladi* — yahudiylarning urf-odatiga ko'ra, jasad dafn qilinishidan oldin unga xushbo'y hidli ziravorlar va moylar surtilar edi (Luqo 23:55-56, Yuhanno 19:38-40 ga qarang). Maryam qilgan ishining ma'nosini o'zi tushunganmi yoki yo'qmi, aniq emas, ammo uning bu harakati Isoning o'limi yaqinlashib qolganini bildirardi.

12:13 *palma daraxti shoxlari* — hayot va najot ramzi bo'lib, g'olib lashkarboshiga yoki shohga hurmat-ehtirom ko'rsatishda foydalanilgan.

12:13 *Egamiz nomidan kelayotgan Inson baraka topsin!* — Zabur 117:26 ga qarang.

12:15 *Quddus xalqi* — yunoncha matnda *qiz Sion*, Quddus ahliga nisbatan qo'llangan she'riy usul. Quddusdagi Ma'bad qurilgan tepalik Sion tog'i deb atalgan. Eski Ahddagi she'riy parchalarda va payg'ambarlar bitiklarida Sion so'zi ko'pincha Quddus shahriga yoki Xudoning xalqiga nisbatan ishlatilgan. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi SION so'ziga qarang.

12:15 Zakariyo 9:9 ga qarang.

12:20 *g'ayriyahudiylar* — yunoncha matnda *yunonlar* (7:35 izohiga qarang). Bu o'rinda yahudiylarning Xudosiga sajda qiladigan, ammo yahudiylarning madaniyati va urf-odatlarini to'liq qabul qilmagan odamlar nazarda tutilgan bo'lishi mumkin.

12:31 *bu dunyoning yovuz hukmdori* — ya'ni shayton.

12:38 Ishayo 53:1 ga qarang.

12:40 Ishayo 6:10 ga qarang.

12:47 *...rioya qilmasa...* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *ishonmasa*.

13:6 *Butrus* — yunoncha matnda *Shimo'n Butrus* (shu bobning 9, 24, 36-oyatlarida ham bor). 1:40 izohiga qarang.

13:18 Zabur 40:10 ga qarang.

13:19 *Masih Men ekanligim* — yoki *Men o'sha ekanligim*, ya'ni Xudo tomonidan yuborilgan, Muqaddas bitiklarda bashorat qilinganiday, xiyonat qurboni bo'ladigan Masih.

13:23 *Isoning sevikli shogirdi* — ya'ni Yuhanno.

14:7 *...tanib-bilasizlar* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *tanib-bilgan bo'lardingiz*.

14:16 *Homiy* — Muqaddas Ruhning unvoni. Bu o'rinda ishlatilgan yunoncha so'z birortasiga yordam berish uchun doim uning yonida bo'ladigan insonni yoki Zotni bildiradi. Bu so'zni *shafolat qiluvchi, nasihatgo'y, madadkor, yupatuvchi* deb tarjima qilsa ham bo'ladi. Bu yunoncha so'z yuqoridagi so'zlarga qaraganda kengroq ma'noga ega

- bo'lgani uchun, o'zbek tiliga *Homiy* deb tarjima qilingan.
- 14:26** *Homiy* — shu bobning 16–oyati izohiga qarang.
- 14:30** *bu dunyoning yovuz hukmdori* — ya'ni shayton.
- 15:20** *degan so'zim* — 13:12-17 ga qarang.
- 15:25** Zabur 34:19, 68:5 ga qarang.
- 15:26** *Homiy* — 14:16 izohiga qarang.
- 16:7** *Homiy* — 14:16 izohiga qarang.
- 16:11** *bu dunyoning yovuz hukmdori* — ya'ni shayton.
- 16:16** Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'zlar Isoning gapiga qo'shimcha qilingan: *chunki Men Otamning oldiga ketyapman.*
- 17:11** *Menga bergan O'z noming qudrati ila ularni omon saqla* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida *O'z noming qudrati ila Menga berganlaringni omon saqla.*
- 17:12** *...Menga bergan noming qudrati ila ularni omon saqladim. Ularni asradim... — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida ...noming qudrati ila ularni omon saqladim. Sen Menga berganlarni asradim....*
- 17:12** *Muqaddas bitiklarda aytilganlar* — 13:18-19 ga va Havoriylar 1:15-20 ga qarang.
- 17:12** *halokatga mahkum bo'lgan odam* — Isoga xiyonat qilgan Yahudo nazarda tutilgan.
- 18:1** *Qidron soyligi* — Quddus shahridan sharqda, shahar bilan Zaytun tog'i oralig'idan o'tgan.
- 18:3** *Ma'bad mirshablari* — 7:32 ning ikkinchi izohiga qarang.
- 18:9** *Sen Menga bergan odamlardan hech birining yo'qolishiga yo'l qo'ymadim* — 6:39, 17:12 ga qarang.
- 18:10** *Butrus* — yunoncha matnda *Shimo'n Butrus* (shu bobning 15, 25–oyatlarida ham bor). 1:40 izohiga qarang.
- 18:11** *azob kosasi* — yunoncha matnda *kosa*, Isoning azoblari va xochdagi o'limiga ishora. “Kosadan ichmoq” iborasi azob–uqubat tortib, jazo olish ma'nosini bildiradi (misol uchun, Zabur 74:9, Ishayo 51:17, Yeremiyo 25:15 ga qarang).
- 18:13** *Xanan...Kayafasning qaynatasi edi* — Xanan milodiy 6-15 yillarda oliy ruhoniy bo'lib xizmat qilgan. Rim hukumati uni bu lavozimdan chetlatgandan keyin, uning o'rnini kuyovi Kayafas egallab, milodiy 18-37 yillarda oliy ruhoniy bo'lib xizmat qildi. Xanan o'z vazifasidan chetlatilganiga qaramay, xalq uni hamon oliy ruhoniy deb bilardi, u yahudiylar jamiyatida yuksak e'tibor va nufuzga ega edi (Luqo 3:2 ga qarang).
- 18:14** *o'sha Kayafas* — 11:49-50 ga qarang.
- 18:15** *oliy ruhoniy Xanan* — shu bobning 13–oyati izohiga qarang.
- 18:24** *oliy ruhoniy Kayafas* — shu bobning 13–oyati izohiga qarang.
- 18:28** *hokim Pilat* — Rim hukumati tomonidan Yahudiya viloyatiga tayinlangan hokim.
- 18:28** *...bulg'anishni istamay hukumat saroyiga kirmadilar* — yahudiylarning ta'limotiga ko'ra, g'ayriyahudiylarning uyiga kirish ularni harom qilib qo'yardi.

18:28 *Fisih taomi* — bir kun oldin, ya'ni Nison oyining o'n to'rtinchi kuni Fisih ziyofatida yeyiladigan taom emas. Yangi Ahdda "Fisih" nomi ostida Fisih ziyofati va undan keyin yetti kun davomida nishonlanadigan Xamirturushsiz non bayrami nazarda tutilgan. Xamirturushsiz non bayrami davomida boshqa taomlar ham tanovul qilinardi, mazkur oyatda o'sha taomlarga ishora qilingan. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun BAYRAMLAR so'zi ostida berilgan FISIH ZIYOFATI va XAMIRTURUSHSIZ NON BAYRAMI iboralariga qarang.

18:32 *Iso...aytgan so'zlari amalga oshishi uchun...* — Iso, yuqoriga ko'tarilaman, deganda, O'zining xochga mixlanishini nazarda tutgan edi (3:14, 8:28, 12:31-33 ga qarang). Rim qonunlariga ko'ra, faqatgina Rim hukmdori jinoyatchini o'limga hukm qila olar edi. Odatda, jamiyatdagi past tabaqa yoki hukumat dushmani hisoblangan odamlar xochga mixlanish yo'li bilan jazolanar edi.

19:1 *Pilat* — 18:28 ning birinchi izohiga qarang.

19:6 *Ma'bad mirshablari* — 7:32 ning ikkinchi izohiga qarang.

19:7 *...qonunimizga ko'ra...* — Levilar 24:16 ga qarang.

19:7 *Xudoning O'g'li* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

19:12 *Qaysar* — barcha Rim imperatorlariga berilgan unvon. Bu o'rinda Qaysar Tiberiyga ishora qilingan. U milodiy 14-37 yillarda hukmronlik qilgan.

19:13 *oramiycha* — 5:2 ning birinchi izohiga qarang.

19:14 *Fisih bayrami* — Nison oyining o'n beshinchi kunida boshlanadigan "Xamirturushsiz non bayrami"ga ishora. Yangi Ahdda "Fisih bayrami" nomi ostida Fisih ziyofati va undan keyin yetti kun davomida nishonlanadigan Xamirturushsiz non bayrami nazarda tutilgan. Yahudiylarning urf-odatiga ko'ra, yangi kun quyosh botgandan keyin boshlanar edi. Shuning uchun bu oyatda Yuhanno Xamirturushsiz non bayramidan oldingi kunni, ya'ni Nison oyining o'n to'rtinchi kuni quyosh botmasdan oldingi paytni nazarda tutgan. Zamonaviy kun hisobiga ko'ra, bu payt juma kunining quyosh botmasdan oldingi vaqtiga to'g'ri keladi. Fisih ziyofati Nison oyining o'n to'rtinchi kuni boshlanganda, ya'ni payshanba kuni quyosh botgandan keyin, kechqurun yeyilardi. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun BAYRAMLAR so'zi ostida berilgan FISIH ZIYOFATI va XAMIRTURUSHSIZ NON BAYRAMI iboralariga qarang.

19:14 *tush mahali* — yunoncha matnda *oltinchi soat*, yahudiylarning urf-odatiga ko'ra, kunning bu payti o'sha soat bilan belgilanar edi.

19:17 *xoch* — bu o'rinda xochning ko'ndalang yog'ochiga ishora qilingan. O'limga mahkum qilingan inson bu yog'ochni hukm ijro qilinadigan joygacha o'zi ko'tarib borishi kerak edi.

19:24 *Zabur 21:19* ga qarang.

19:25 *Magdala* — Jalila ko'lining g'arbiy qirg'og'idagi qishloq.

19:26 *sevikli shogird* — ya'ni Yuhanno.

19:28 *Muqaddas bitiklar* — Zabur 21:16, 68:22 ga qarang.

19:29 *arzon sharob* — bu o'rinda ishlatilgan yunoncha so'z avom xalq kunda ichadigan

nordon sharobga ishora qiladi. Bu sharob Rim askarlari uchun o'sha yerga olib kelingan bo'lishi mumkin.

19:29 *tayoq* — yunoncha matnda *issop*. Issop buta bo'lib, uning novdasi nazarda tutilgan.

19:31 *nihoyatda tabarruk kun* — har bir Shabbat kuni muqaddas hisoblanardi. Bu yil Xamirturushsiz non bayramining birinchi kuni Shabbat kuniga to'g'ri kelgani uchun bu kun nihoyatda tabarruk hisoblangan.

19:31 *...boldirlarini sindirib tashlab...* — xochga mixlangan odamlar nafas olish uchun oyoqlarini tirab tik turardilar. Ular tezroq jon berishi uchun, boldirlari sindirilgan.

19:35 *Bu hodisani ko'rgan kishi* — bu yerda muallif o'ziga ishora qilyapti. Shu bobning 26-oyatiga va o'sha oyatning izohiga qarang.

19:36 Zabur 33:21 ga qarang. Yana Sahroda 9:12 ga qarang.

19:37 Zakariyo 12:10 ga qarang.

19:38 *Arimateya* — Quddusdan 35 kilometr shimoli-g'arbda joylashgan shahar.

19:39 *Nikodim* — 3:1-15 ga qarang.

19:39 *ikki pud* — yunoncha matnda *yuz litra*, taxminan 34 kiloga to'g'ri keladi.

19:39 *mirra* — ma'lum bir daraxtlar yelimidan tayyorlangan xushbo'y moy.

20:1 *Magdala* — Jalila ko'lining g'arbiy qirg'og'idagi qishloq.

20:2 *Butrus* — yunoncha matnda *Shimo'n Butrus* (shu bobning 6-oyatida ham bor). 1:40 izohiga qarang.

20:2 *Isoning sevikli shogirdi* — ya'ni Yuhanno.

20:16 *oramiycha* — 5:2 ning birinchi izohiga qarang.

20:20 *qo'llari* — yunoncha matndan. Qadimiy slavanча tarjimada *qo'l-oyoqlari*.

20:24 *To'ma, ya'ni Didimus* — 11:16 izohiga qarang.

20:31 *Xudoning O'g'li* — Iso Masihning unvoni. To'liqroq ma'lumotga ega bo'lish uchun lug'atdagi XUDONING O'G'LI iborasiga qarang.

21:1 *Jalila ko'li* — yunoncha matnda *Tiberiyas ko'li*, Jalila ko'lining yana bir nomi.

21:2 *Butrus* — yunoncha matnda *Shimo'n Butrus* (shu bobning 3, 7, 11-oyatlarida ham bor). 1:40 izohiga qarang.

21:2 *To'ma, ya'ni Didimus* — 11:16 izohiga qarang.

21:2 *Zabadiyoning o'g'illari* — ya'ni Yoqub va Yuhanno.

21:7 *Isoning sevikli shogirdi* — ya'ni Yuhanno.

21:8 *ikki yuz tirsak* — taxminan 90 metrga to'g'ri keladi.

21:15 *Shimo'n Butrus* — Iso Masih Shimo'nga Butrus ismini bergan edi (Mark 3:16, Luqo 6:14 ga qarang). Ba'zan u haqda so'z yuritilganda, ikkala ism ham birgalikda ishlatiladi.

21:15 *Yuhanno* — yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida bu ismning boshqa varianti *Yunus*. Shu bobning 16, 17-oyatlarida ham bor.

21:19 ...*Butrusning qay yo'l bilan o'lib, Xudoni ulug'lashini bildirdi* — bu gap Butrus o'z imoni uchun qatl qilinishini anglatadi. Shu bobning 18–oyatidagi “qo'llaringni uzatasan” so'zlari xochga mixlanishga ishora qilayotgan bo'lishi mumkin. An'anaga ko'ra, Butrus oyog'i osmondan qilib xochga mixlangan.

21:20 *Isoning sevikli shogirdi* — ya'ni Yuhanno.

21:25 Yunoncha matndan. Ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagi so'z oyatga qo'shimcha qilingan: *omin*.